ANICII MANLII TORQVATI SEVERI- NI BOETHII DE Consolatione Philosophiæ,

LIB. V.

Cum Castigationibus Theodori Pulmanni.

EPICTETI STOICI ENCHIRIDION ex Græco ab Angelo Politiano in Latinum conuersum.

LVGDVNI,

Apud Alexandrum Marsilium.

M. D. LXXXI.

BIBLIOPOLA
LECTORI.

IHIL est, quod hominem magis excruciet mœrore, quem humani casus interdũ ita uehementẽ incutiunt, ut uel ad mortem sibi consciscendã multos impulerit. Huic perniciosißimæ animi ægritudini saluberrimã Philosophia medicinã parat. Præclare Cicero (ut omnia) de eo sedando atq; depellendo, in Tusculanis quæstionibus disputat: præclarius in eo libro, quo se ipsum exulẽ est consolatus. Seneca etiam, Plutarchus, Franciscus Petrarcha, atq; alij nonnullos libros ad idem facientes scriptos nobis reliquerunt. Sed omniũ præclarißime, nostra quidem sententia, Seuerinus Boëtius id præstitit, qui, cum in celeberrima urbe, gratia, opibus & existimatione

maxime floreret, repente ex sublimi loco in longe miserrimam (si ita loqui fas est) fortunam coniectus, seipsum, ut erat animo uere Philosophico, de Philosophiæ præceptis cõmonefaciens, est consolatus. Huiusmodi præcepta, ab eo in hoc libello perscripta, tam utilia, tam omnibus necessaria (cum nemo non sæpißime uarijs conflictetur calamitatibus) nostris typis excudere decreuimus. Verùm, quia maxima eorum pars ex Stoicorũ fontibus hausta uidetur, simul quoq; damus Epicteti Stoici Enchiridion, in quo præcipua Stoicæ doctrinæ capita, in animi perturbationibus sedandis occupatæ, maxima cum breuitate recensentur. Vtrumq; ergo Enchiridion manibus contere, & tamquam amuletum tecum defer aßidue, ut eo studiosè perlecto, mœrorem, quo cruciaris, penitus depellere, aut certe consolari poßis. Vale.

ANICII MANLII TORQVATI SEVERENI Boethij de Consolatione Philosophiæ,

LIBER PRIMVS.

METRVM I.

ARMINA QVI QVONdam studio florente peregi,
Flebilis heu mæstos cogor inire modos.
Ecce mihi laceræ dictant scribenda Camenæ,
Et veris elegi fletibus ora rigant.
Has saltem nullus potuit peruincere terror,
Ne nostrum comites prosequerentur iter.
Gloria felicis olim, viridisq; iuuentæ
Solatur mæsti nunc mea fata senis.
Venit enim properata malis inopina senectus,
Et dolor ætatem iussit inesse suam.
Intempestiui funduntur vertice cani,
Et tremit effeto corpore laxa cutis.

Mors hominũ felix, quæ se nec dulcibus annis,*
Inserit & mœstis sæpe vocata venit.
Eheu quàm surda miseros auertitur aure,
Et flentes oculos claudere sæua negat.
Dum leuibus malefida bonis fortuna faueret,
Penè caput tristis merserat hora meum.
Nunc quia fallacem mutauit nubila vultum,
Protrahit ingratas impia vita moras.
Quid me felicem toties iactastis amici?
Qui cecidit, stabili non erat ille gradu.

PROSA I.

HAEC dum mecum tacitus ipse reputarem, querimoniamque lacrymabilem styli officio designarem, astitisse mihi supra verticem visa est mulier reuerendi admodum vultus, oculis ardentibus, & vltra communem hominum valentiam perspicacibus, colore viuido, atque inexhausti vigoris, quamuis ita æui plena foret, vt nullo modo nostræ crederetur ætatis, statura discretionis ambiguæ. Nã nunc quidem ad communem sese hominum mensuram cohibebat, nunc verò pulsare cælum summi verticis cacumine videbatur: quæ cùm caput altiùs extulisset, ipsum etiam cælum penetrabat, respicientiumq; hominum frustrabatur* intuitum. Vestes erant tenuissimis filis, subti

ſubtili artificio, indiſſolubiliq; materia perfectæ, quas, vti poſt eadem prodente cognoui, ſuis manibus ipſa texuerat. Quarum ſpeciem, veluti fumoſas imagines ſolet, caligo quædam neglectę vetuſtatis obduxerat. Harum in extremo margine π, in ſuppremo verò θ legebatur in textū. Atq; inter vtraſque literas, in ſcalarum modum, gradus quidam inſigniti videbantur, quibus ab inferiore ad ſuperius elementum eſſet aſcenſus. Eandē tamen veſtem violentorum quorundam ſciderant manus, & particulas, quas quiſq; potuit, abſtulerant. Et dextera quidem eius libellos, ſceptrum verò ſiniſtra* geſtabat. *gere

Quæ vbi poëticas Muſas vidit, noſtro aſſiſtentes toro, fletibusque meis verba dictantes, commota paulisper, ac toruis inflamata luminibus, Quis inquit, has ſcenicas, meretriculas ad hunc ægrum permiſit accedere? quæ dolores eius non modò nullis fouerent remedijs, verùm dulcibus inſuper alerēt venenis? Hæ ſunt enim, quæ infructuoſis affectuum ſpinis vberem fructibus rationis ſegetem necant, hominumque mentes aſſuefaciunt morbo, nō liberant. At ſi quem profanū, vti vulgo ſolitū, nobis blanditiæ veſtræ detraherent, minus moleſtè ferendum

putarem. Nihil quippe in eo nostræ operę læderentur. Hunc verò Eleaticis, atque Academicis studijs attigistis enutritum. Sed abite potiùs Sirenes vſq; in exitium dulces, meisque eum Musis curandum, sanandumque relinquite. His ille chorus increpitus, deiecit humi mæstior vultum, confessusq; rubore verecundiam, limen tristis excessit. At ego cuius acies lacrymis mersa caligarat, ne dignoscere possem quænam hæc esset mulier tam imperiosæ auctoritatis, obstupui, visuque in terram defixo, quidnam deinceps esset actura, expectare tacitus cœpi. Tum illa propiùs accedens in extrema lectuli mei parte consedit, meumque intuens vultum luctu grauem, atque in humum mærore deiectum, his versibus de nostræ mentis perturbatione conquesta est.

MET. II.

Heu quam præcipiti mersa profundo
Mens hebet, & propria luce relicta,
Tendit in externas ire tenebras,
Terrenis quoties flatibus acta
Crescit in immensum noxia cura.
Hic quondam cælo liber aperto.
Suetus in æthereos ire meatus,

Cerne

Cernebat roseï lumina Solis,
Visebat gelidæ sidera Lunæ,
Et quæcunq; vagos stella recursus
Exercet, varios flexa per orbes,
Comprensam numeris victor habebat.
Quin etiam caussas, vnde sonora
Flamina sollicitent æquora ponti,
Quis voluat stabilem spiritus orbem.
Vel cur Hesperias sidus in vndas
Casurum rutilo surgat ab ortu,
Quis veris placidas temperet horas,
*Vt * terras roseis floribus ornet,* *terra
Quis dedit vt pleno fertilis anno
Autumnus grauidis influat vuis.
Rimari solitus, atq; latentis
Naturæ varias reddere caussas.
Nunc iacet effeto lumine mentis,
Et pressus grauibus colla catenis,
Decliuemq; gerens pondere vultum,
Cogitur heu stolidam cernere terram.

PROSA II.

SED medicinæ, inquit, potiùs tempus est quam querelæ. Tum verò totis in me intenta luminibus. Túne es ille, ait, qui nostro quondam lacte nutritus, nostris educatus alimentis, in virilis animi robur euaseras? Atqui talia contuleramus ar-

prior ma: quæ nisi * prius abiecisses, inuicta te firmitate tuerentur. Agnoscis ne me? Quid taces? pudore, an stupore siluisti? mallem pudore, sed te, vt video, stupor oppressit. Cumque me non modò tacitum, sed elinguem prorsus, mutumque vidisset, admouit pectori meo leniter manum. Et nihil, inquit, periculi est, lethargum patitur, communem illusarum mentium morbum. Sui paulisper oblitus est, recordabitur facilè; siquidem nos antè cognouerit. Quod vt possit, paulisper lumina eius, mortalium rerum nube caligantia, tergamus. Hæc dixit, oculosque meos fletibus vndantes, contracta in rugam veste, siccauit.

MET. III.

TVNC me discussa liquerunt nocte tenebræ,
Luminibusq; prior rediit vigor,
Vt cum præcipiti glomerantur sidera choro,
Nimbosisq; polus stetit imbribus,
Sol latet, ac nondum cælo venientibus astris,
Desuper in terram nox funditur.
Hanc si Threicio Boreas emissus ab antro
Verberet, & clausum reseret diem,
Emicat, & subito vibratus lumine Phœbus,
Mirantes oculos radiis ferit.

PRO

PROSA III.

HAVD aliter tristitiæ nebulis dissolutis, hausi cælum, & ad cognoscendam medicantis faciem mentem recepi. Itaq; vbi in eam deduxi oculos intuitumque defixi, respicio nutricē meam, in cuius ab adolescentia Laribus * versatus fueram, Philosophiam. Et quid, inquam, tu in has exilij nostri solitudines, ô omnium magistra virtutum, supero cardine delapsa venisti? an vt tu quoque mecum rea falsis criminationibus agiteris? An, inquit illa, te, ô alumne, desererem, nec sarcinam, quam mei nominis inuidia sustulisti cōmunicato tecum labore partirer? Atqui Philosophiæ fas non erat, incomitatum relinquere iter innocentis. meam scilicet criminationem vererer? & quasi nouum aliquid acciderit, perhorrescerem? Nunc enim primum censes apud improbos mores lacessitam periculis esse sapientiam? Nónne apud veteres quoque, ante nostri Platonis ætatem, magnum sæpè certamen, cum stultitiæ temeritate certauimus? eodemq; superstite, præceptor eius Socrates iniustè victoriam mortis me astante promeruit? Cuius hęreditatē cùm deinceps Epicureum vulgus, ac Stoicum, cęterique pro sua quisq; parte raptum ire moli

* obuersatus.

molirentur, meque reclamantē, renitentemq; velut in partem prædæ traherent, vestem, quam meis texueram manibus, disciderunt, abreptisq; ab ea panniculis, totam me sibi cessisse credentes, abiere. In quibus, quoniam quædam nostri habitus vestigia videbantur, meos esse familiares imprudentia rata, nōnullos eorum profanę multitudinis errore peruertit. Quòd si nec Anaxagoræ fugam, nec Socratis venenum, nec Zenonis tormenta, quoniam sunt peregrina, nouisti, at Canios, at Senecas, at Soranos, quorum nec peruetusta, nec incelebris memoria est, scire potuisti. Quos nihil aliud in cladem detraxit, nisi quod nostris moribus instituti, studijs improbrorum dissimillimi videbantur. Itaque nihil est quod admirere, si in hoc vitæ solo circunflantibus agiremur procellis, quibus hoc maximè propositum est, pessimis displicere. Quorum quidem tametsi est numerosus exercitus, spernēdus tamen est, quoniam nullo duce regitur, sed errore tantùm remerè, ac passim lymphante raptatur. Qui si quando contra nos aciem struens valentior incubuerit, nostra quidem dux copias suas in arcem contrahit: illi verò circa diripiendas inutiles sarcinulas occupan

occupantur. At nos desuper irridemus, vilissima rerum quæque rapientes, securi totius furiosi tumultus, eóq; vallo muniti, quo grassanti stultitiæ aspirare fas nos sit.

MET. IIII.

QVISQVIS composito serenus æuo,
Fatum sub pedibus dedit superbum,
Fortunamq; tuens vtranq; rectus,
Inuictum potuit tenere vultum.
Non illum rabies, minæq; ponti
Versum funditus excitantis æstum,
Nec ruptis quoties vagus caminis
Torquet fumificos Vesæuus ignes,
Aut celsas soliti ferire turres,
Ardentis via fulminis mouebit.
Quid tantùm miseri feros tyrannos,
Mirantur sine viribus furentes:
Nec speres aliquid, nec extimescas:
Exarmaueris impotentis iram:
At quisquis trepidus pauet, vel optat,
Quòd non sit stabilis, suique iuris,
Abiecit clypeum, locóq; motus
Nectit, qua valeat trahi, catenam.

PROSA IIII.

SENTIS ne, inquit, hæc, atque animo illabuntur tuo? Es nè ὄνος πρὸς λύραν? Quid

Quid fles? Quid lactymis manas? ἐξαύδα, μὴ κεῦθε νόῳ. Si operam medicantis expectas, opottet vt vulnus deregas tuũ. Tum ego collecto in vires animo. An ne adhuc eget admonitione, nec pet se satis eminet fortunæ in nos sæuientis asperitas? Nihilne te ipsa loci facies mouet? Hæccine est bibliotheca, quam certissimam tibi sedem nostris in Latibus ipsa delegetas? in qua mecum sæpè residens, de diuinarum, humanarumque rerum scientia dissetebas? Talis habitus, talisque vultus etat cùm tecum naturæ secreta rimarer, cùm mihi siderum vias radio describeres, cùm mores nostros, totiusque vitæ rationem ad cælestis ordinis exemplar formares. Hæccine præmia referimus tibi obsequentes? Atqui tu hanc sententiam Platonis ore sanxisti: Beatas fore Respublicas si eas vel studiosi sapientiæ regerent, vel earum rectores studere sapientiæ contigisset. Tu eiusdem viri ore hanc sapientibus capessendæ Reipublicæ necessariã caussam esse monuisti, ne improbis, flagitiosisque ciuibus vrbium relicta gubernacula, pestem bonis, ac perniciem infetrent. Hanc igitur auctoritatem secutus quod à te inter secreta otia didiceram, transferre in actũ pu-

publicæ administrationis optaui. Tu mihi, & qui te sapientum mentibus inseruit Deus eitis conscij, nullum me ad magistr: tum nisi cõmune bonorũ omnium studium detulisse. Inde cum improbis graues, inexorabilesque discordiæ, & quod conscientiæ libertas habet, pro tuendo iure spreta * potentum semper offensio. * poten-tiorum. Quoties ego Conigastum in imbecillis cuiusque fortunas impetum facientem obuius excepi? Quoties Trigullam regiæ præpositum domus ab incepta, perpetrataque iam prorsus iniuria deieci? Quoties miseros, quos infinitis calumnijs impunita Barbarorum semper auaritia vexabat, obiecta periculis auctoritate protexi? Nunquam me ab iure ad iniuriam quisquam detraxit. Prouincialium fortunas, tum priuatis rapinis, tum publicis vectigalibus pessundari non aliter, quam qui patiebantur, indolui. Cùm acerbæ famis tempore grauis, atque inexplicabilis indicta coëmptio profligatura inopia Campaniam prouinciam videretur, certamen aduersum Præfectum prætorij, communis commodi ratione suscepi, rege cognoscente contendi, & ne coëmptio exigeretur, euici. Paulinum consularem virum, cuius opes Palatini

canes

canes iam spe, atque ambitione deuorass-
sent, ab ipsis hiantium faucibus traxi.
Ne Albinum consularem virum præiu-
dicatæ accusationis pœna corriperet, o-
dijs me Cypriani delatoris opposui. Sa-
tisne in me magnas videor exacerbasse
discordias? sed esse apud cæteros tutior
debui, qui mihi amore iustitię nihil apud
reserua- aulicos, quo magis essem tutior, * serua-
ui. Quibus autem deferentibus percussi
sumus? quorum Basilius olim regio mi-
nisterio depulsus, in delationem nostri
nominis, alieni æris necessitate compul-
sus est. Opilionem verò, atque Gauden-
tium cùm ob iniurias, atque multiplices
fraudes ire in exilium regia censura de-
creuisset, cumque illi parere nolentes
sacrarum sese ædium defensione tueren-
tur, compertumque id regi foret, edixit,
vt nisi infra præscriptum diem Rauen-
na vrbe decederent, notas insigniti fron-
tibus pellerentur. Quid huic seueritati
posse astrui videtur? Atqui eodem die
deferentibns eisdem, nominis nostri de-
latio suscepta est. Quid igitur? nostræ ne
artes ita meruerunt? an illos accusato-
res iustos fecit præmissa damnatio. Ita
ne nihil fortunam puduit? si minùs ac-
cusatæ innocentiæ, at accusantium vili-
ta-

tas pudori esse debuisset. At cuius crimi-
nis arguimur, summam quaeris? Sena-
tum dicimur saluum esse voluisse. Mo-
dum desideras? delatorem, ne documen-
ta deferret, quibus Senatum laesae maie-
statis reum faceret, impedisse crimina-
mur. Quid igitur ô magistra censes? in-
ficiabimur crimen, ne tibi pudori simus?
At volui, nec vnquam velle desistam. Fa-
tebimur? Sed impediendi delatoris ope-
ra cessabit. An optasse illius ordinis sa-
lutem nefas vocabo? ille quidem suis de
me decretis, vti hoc nefas esset, effecerat.
Sed sibi semper mentiens imprudentia,
rerum merita non potest immutare: nec
mihi Socratico decreto fas esse arbitror,
vel occuluisse veritatem, vel concessisse
mendacium. Verùm * id quo modo sit *hac
tuo, sapientiúmque iudicio, aestiman-
dum relinquo. Cuius rei seriē, atque ve-
ritatem, ne latere posteros queas, stylo
etiam, memoriaéque mandaui. Nam de
compositis falsò literis, quibus liberta-
tem arguor sperasse Romanam, quid at-
tinet dicere? Quarum fraus aperta pa-
tuisset, si nobis ipsorum confessione de-
latorum, quod in omnibus negotijs ma-
ximas vires habet, vti licuisset. Nam
quae sperari reliqua libertas potest? At-

que vtinam posset vlla. Respondissem Canij verbo: qui cùm à C. Cæsare Germanici filio conscius contra se factę coniurationis fuisse diceretur. Si ego, inquit,* scissem, tu nescisses. Qua in re non ita sensus nostros mæror hebetauit, vt impios sceleratа, contra virtutem querar molitos: sed quæ sperauerint effecisse vehementer admiror. Nam deteriora velle, nostri fuerit fortasse defectus:* posse verò contra innocentiam, quæ sceleratus quisque conceperit, inspectante Deo, monstri simile est, vnde haud iniuria tuorum quidam familiarium quæsiuit. Siquidem Deus, inquir, est, vnde mala? bona verò vnde, si non est? Sed fas fuerit nefarios homines, qui bonorum omnium, totiúsque Senatus sanguinem perunt, nos etiam, quos propugnare bonis, Senatuique viderant, perditum ire voluisse. Sed num idem de patribus quoque merebamur? Meministi, vt opinor, quoniam me dicturum quid, facturúmue præsens ipsa semper dirigebas. Meministi, inquam, Veronæ cùm rex auidus communis exitij, maiestatis crimen in Albinum delatum ad cunctum Senatus ordinem transferre moliretur, vniuersi innocentiam, Senatus quanta me per

scirem

autem *rficere.*

periculi securitate defenderim. Scis me hæc & vera proferre, & in nulla vnquam mei laude iactasse, Minuit enim quodam modo se probantis conscientiæ secretum, quoties ostentando quis factum recipit famæ pretium. Sed innocentiam nostram quis exceperit euentus vides. Pro veræ virtutis præmijs falsi sceleris pœnas subimus. Ec cuius vnquam facinoris manifesta con ·ssio ita iudices habuit in seueritate concordes, vt non aliquos, vel ipse humani error ingenij, vel fortunæ conditio cunctis mortalibus incerta sum mitteret? Si inflammare sacras ædes voluisse, si sacerdotes impio iugulare gladio, si bonis omnibus necem struxisse diceremur, præsentem tamen sententia confessum, conuictúmue punisset. Nunc quingentis ferè passuum millibus procul moti, atque indefensi, ob studium propensius in Senatum morti, proscriptionique damnamur, ô meritos, de simili crimine neminem posse conuinci. Cuius dignitatem reatus ipsi etiam, qui detulere viderunt. Quam vti alicuius sceleris admistione fuscarent, ob ambitum dignitatis sacrilegio me conscientiam polluisse mentiti sunt. Atqui tu insita nobis, omnem rerum mortalium

cupidinem de nostri animi sede pellebas, & sub tuis oculis sacrilegio locum esse fas non erat. Instillabas enim auribus, cogitationibusque quotidie meis Pythagoricum illud, ἕπου θεῷ. Nec conueniebat vilissimorum me spiritum præsidia captare, quem tu in hanc excellentiam componebas, vt consimilem Deo faceres. Prætereà penettat innocens domus, honestissimorum cœtus amicorum, socer Symachus sanctus, & * æque actu ipso reuerendus ab omni nos huius criminis suspitione defendunt. Sed ô nefas. Illi verò de re tanti criminis fidem capiunt, atque hoc ipso affines fuisse videmut maleficio, quòd tuis imbuti disciplinis, tuis instituti moribus sumus. Ita non est satis nihil mihi profuisse tuã reuerentiam, nisi vltrò tu mea potiùs offensione laceteris. At verò hic etiam nostris malis cumulus accedit, quòd existimatio plurimorum non rerum metita, sed fortunæ spectat euentum, eáque tantum iudicat esse prouisa, quæ felicitas commendauerit. Quo fit vt existimatio bona prima omnium deserat infelices. Qui nunc populi rumores, quàm dissonæ, multiplicesque sententiæ! piget reminisci. Hoc tantùm dixerim, vltimam esse

equo
e

esse aduersæ fortunę sarcinam, quòd dum miseris aliquod crimen affigitur, quæ perferunt, meruisse creduntur. Et ego quidem bonis omnibus pulsus, dignitatibus exutus, existimatione fœdatus ob beneficium supplicium tuli. Videre autem videor nefarias sceleratorum officinas gaudio, lætiáque fluctantes: perditissimum quenque nouis delationũ fraudibus: imminentem: iacere bonos, nostri discriminis terrore prostratos: flagitiosum quenque ad audendum quidem facinus impunitate, ad efficiendum verò præmijs incitari: insontes autem non modò securitate, verùm ipsa etiã defensione priuatos. Itaq; libet exclamare.

M E T. V.

O STELLIFERI conditor orbis,
Qui perpetuo nixus solio,
Rapido cælum turbine versas,
Legémq; pati sidera cogis,
Vt nunc pleno lucida cornu,
Totis fratris & obuia flamis,
Condat stellas Luna minores,
Nunc obscura pallida cornu,
Phœbo propior, lumina perdat.
Et qui prima tempore noctis

Agit algentes Hesperus ortus,
Solitas iterum mutat habenas,
Phœbi pallens Lucifer ortu.
Tu frondifluæ frigore brumæ
Stringis lucem breuiore mora,
Tu, cùm feruida venerit Æstas,
Agiles noctis diuidis horas.
Tua vis varium temperat annum,
Vt quas Boreæ spiritus aufert,
Reuehat mitis Zephyrus, frondes,
Quæq; Arcturus semina vidit,
Sirius altas vrat segetes.
Nihil antiqua lege solutum,
Linquit propriæ stationis opus.
Omnia certo fine gubernans,
Hominum solos respuis actus,
Meritò rector cohibere modo,
Nam cur tantas lubrica versat
Fortuna vices? premit insontes
Debita sceleri noxia pœna?
At peruersi resident celso
Mores solio, sanctaq; calcant
Iniusta vice colla nocentes.
Latet obscuris condita virtus
Clara tenebris, iustúsq; tulit
Crimen iniqui.
Nihil periuria, nil nocet ipsis
Fraus, mendaci cōmta colore.
Sed cùm libuit viribus vti,

Quo-

Quos innumeri metuunt populi,
Summos gaudent ſubdere reges.
O iam miſeras reſpice terras,
Quiſquis rerum fœdera nectis.
Operis tanti pars non vilis
Homines, quatimur fortunæ ſale.
Rapidos rector comprime fluctus,
Et quo cœlum regis immenſum
Firma ſtabiles fœdere terras.

PROSA V.

HAEC vbi continuato dolore delatraui, illa vultu placido, nihilque meis queſtibus mota. Cùm te, inquit, mæſtum, lacrymantemque vidiſſem, illico miſerum, exulemq; cognoui. Sed quàm id longinquum eſſet exilium, niſi tua prodidiſſet oratio, neſciebã. Sed tu quàm procul à patria non quidem pulſus es, ſed aberraſti. At ſi te pulſum exiſtimari mauis, te potiùs ipſe pepuliſti. Nam id quidem de te nunquam cuiquam fas fuiſſet. Si enim cuius, oriundus ſis, patriæ reminiſcaris, non, vti Athenienſium, quondam multitudinis imperio regitur, ἀλλὰ εἷς βασιλεύς ἐστιν, εἷς κοίρανος, qui frequentia, ciuium, non depulſione lætatur. Cuius agi frenis, atque obtemperare iuſtitiæ

ſumma libertas eſt. An ignoras illam tuæ ciuitatis antiquiſſimam legem, qua ſanctum eſt, ei ius exulare non eſſe, quiſquis in ea ſedem fundare maluerit? Nam qui vallo eius, ac munimine continetur, nullus metus eſt, ne exul eſſe mereatur. At quiſquis inhabitare eam velle deſierit, pariter deſinit etiam mereri. Itaque non tam me loci huius, quam tua facies mouet. Nec bibliothecæ potiùs comptos ebore, ac vitro parietes, quàm tuæ mentis ſedem requiro. In qua non libros, ſed id, quod libris pretium facit, librorum quondam meorum ſententias collocaui. Et tu quidem de tuis in commune bonum meritis vera quidem, ſed pro multitudine geſtorum tibi, pauca dixiſti. De obiectiorum tibi vel honeſtate, vel falſitate, cunctis nota memoraſti. De ſceleribus, fr audibuſque delatorum rectè tu quidem ſtrictim attingendum putaſti, quod ea meliùs, vberiúſque recognoſcentis omnia vulgi ore celebrentur. ēn crepuiſti etiam vehementer iniuſti factum Senatus. De noſtra etiam criminatione doluiſti, læſæque opinionis damna fleuiſti.* Poſtremus aduerſus fortunam dolor incanduit, conqueſtúſque es non æqua meritis præmia penſari. In extremo

tremo Musæ sæuientis, vti quæ cælum, terras quoque pax regeret, vota posuisti. Sed quoniam plurimus tibi affectuum tumultus incubuit, diuersumque te dolor, ira, mæror distrahunt, vti nunc mentis es, nondum te validiora remedia contingunt. Itaque lenioribus paulisper vtemur, vt quæ in tumorem perturbationibus influentibus induruerunt, ad acrioris vim medicaminis recipiendum, tactu blandiore mollescant.

METR. VI.

CVM Phœbi radijs graue,
Cancri sidus inæstuat,
Tum qui larga negantibus,
Sulcis semina credidit,
Elusus Cereris fide,
Quernas pergat ad arbores.
Nunquàm purpureum nemus
Lecturus violas petas,
Cùm sæuis Aquilonibus
Stridens campus inhorruit.
Nec quæras auida manu
Vernos stringere palmites,
Vuis si libeat frui,
Autumno potiùs sua
Bachus munera contulit.
Signat tempora proprijs

Aptans officijs Deus,
Nec, quas ipse coërcuit,
Misceri patitur vices.
Sic quod præcipiti via
Certum deserit ordinem,
Lætos non habet exitus.

PROSA VI.

PRIMVM igitur paterísne me paucu-lis rogationibus statum tuæ mentis at-tingere, atque tentare, vt qui modus sit tuæ curationis intelligam? Tu verò ar-bitratu, inquam, tuo quæ voles, vt re-sponsurum rogato. Tum illa, hunccine, inquit mundum temerarijs agi fortuitis-que casibus putas? An vllum credis ei in-esse regimen rationis? Atqui, inquam, nullo existimauerim modo, vt fortuita temeritate tam certa moueantur. Verùm operi suo conditorem præsidere Deum scio, nec vnquam fuerit dies, qui me ab hac sententiæ veritate depellat. Ita est, inquit. Nam id etiam paulò antè ceci-nisti, hominésque tantùm diuinæ exor-tes curæ esse deplorasti. Nam de cæteris, quin ratione regerentur nihil mouebare. Papæ autem vehementer admiror, cur, in tam salubri sententia locatus, ægrotes. Verùm altiùs perscrutemur, nescio, quid abesse

abesse coniecto. Sed dic mihi, quoniam à Deo mundum regi non ambigis, quibus etiam gubernaculis regatur aduertis? Vix inquam, rogationis tuæ sententiam nosco, nedum ad inquisita respondere queam. Num me, inquit, fefellit abesse aliquid, per quod, velut hiante valli robore, in animum tuum perturbationum morbus irrepserit? Sed die mihi, meministi ne quis sit rerum finis? quóue totius naturæ tendat intentio? Audieram inquam, sed memoriam mæror hebetauit. At qui scis, vnde cuncta processerint? Noui, inquam, Deúmque esse respondi. Et qui fieri potest, vt principio cognito, quis sit rerum finis ignores? Verùm hi perturbationum mores, & ea valentia est, vt mouere quidem loco hominem possint, conuellere autem, sibique totum extirpare non possint. Sed hoc quoque respondeas velim, hominem ne te esse meministi? Quid ni, inquam meminerim? Quid igitur homo sit, poterisne proferre? Hoccine interrogas, an esse me sciam rationale animal, atque mortale? Scio, & id me esse confiteor. Et illa, nihilne te aliud esse nouisti? Nihil. Iam scio, morbi tui inquit, aliam vel maximam causam, quid ipse sis, nosse desi

ſe deſiſti. Quare pleniſſimè vel ægritudinis tuæ rationem, vel aditum reconciliandæ ſoſpitatis inueni. Nam quoniam tui obliuione confunderis, & exulem, & expoliatum proprijs bonis eſſe doluiſti. Quoniam verò, quis ſit rerum finis, ignoras, nequā homines, atque nefarios, potentes, feliceſq; arbitraris. Quoniam verò, quibus gubernaculis mundus regatur, oblitus es, has fortunarum vices exiſtimas ſine rectore fluitare, Magnæ non ad morbum modò, verùm ad interitum quoque cauſſæ. Sed ſoſpitatis auctori grates, quòd te nondum totum natura deſtituit. Habemus maximum tuæ fomitem ſalutis, veram de mundi gubernatione ſententiam, quòd eam non caſuum temeritati, ſed diuinæ rationi ſubditam credis. Nihil igitur pertimeſcas. Iam tibi ex hac minima ſcintillula vitalis calor illuxerit. Sed quoniam firmioribus remedijs nondum tempus eſt vti, & eam mentium conſtat; eſſe naturam, vt quoties abiecerint veras, falſis opinionibus induantur, ex quibus orta perturbationum caligo verum illum confundit intuitum, hanc paulisper leuibus, mediocribusque fomentis attenuare tentabo, vt dimotis fallatium affectionum

tene

tenebris, splendorem veræ lucis possis agnoscere.

M E T. VII.

NVBIBVS atris
Condita nullum
Fundere possunt
Sidera lumen.
Si mare voluens
Turbidus Auster
Misceat æstum,
Vitrea dudum
Pârsque serenis
Vnda diebus,
Lumine claro
Cernere verum,
Tramite recto
Carpere callem
Gaudia pelle,
Pelle timorem,

Mox resoluto
Sordida cœno
Visibus obstat.
Quíq; vagatur,
Montibus altis
Defluus amnis,
Sæpè resistit
Rupe soluti
Obiice saxi.
Tu quoque si vis
Spémq; fugato,
Nec dolor adsit.
Nubila mens est,
Vinctáq; frænis,
Hæc vbi regnant.

ANI

ANICII MANLII VERINI BOETHII, DE consolatione Philosophiæ.

LIBER SECVNDVS.

PROSA I.

OST HAEC paulisper obticuit, atque vbi attentionem meam modesta taciturnitate collegit, sic exorsa est: Si penitus ægritudinis tuæ caussas, habitumque cognoui, fortunæ prioris affectu desiderióque tabescis, ea tantum animi tui statum sicuti tu tibi fingis, mutata peruertit. Intelligo multiformis illius prodigij fucos, & eo vsque cum ijs, quos eludere nititur, & blandissimam familiaritatē exercet dum intolerabili dolore confundat, quos insperata reliquerit. Cuius si naturā, mores, ac meritum reminiscare, nec habuisse te in ea pulchrum aliquid, nec amisisse cognosces, Sed, vt arbitror, haud multum tibi hæc in memoriam reuocare laborauerim. Solebas enim præsentem quoque, blandientemque virilibus incessere verbis,

bis, eamque de nostro adyto prolatis insectabare sententijs. Verùm omnis subita mutatio rerum, non sine quodam quasi fluctu contigit animorum. Sic factum est, vt tu quoque paulisper à tua tranquillitate discesseris. Sed tempus est, haurire te aliquid ac degustare molle, atque iucundum, quod ad interiora transmissum validioribus haustibus viam fecerit. Adsit igitur Rhetoricæ suadela dulcedinis, quæ tunc tantùm recto calle procedit, cùm nostra instituta non deserit cumque hac Musica Laris nostri vernula nũc leuiores, nunc grauiores modos succinat. Quid est igitur ô homo, quod te in mœstitiam, luctumque deiecit? nouum credo aliquid, inusitatumque vidisti. Tu si fortunam putas erga te esse mutatam, erras. Hi semper eius * mores, hæc natura est. Seruauit circa te propriam potiùs in ipsa sui mutabilitate constantiam, Talis erat, cùm blandiebatur, cùm tibi falsæ illecebris felicitatis alluderet. Deprehendisti cæci Numinis ambiguos vultus. Quæ sese adhuc velat alijs, tota tibi prorsus innotuit. Si probas, vtere moribus, ne queraris. Si perfidiam perhorrescis, sperne, atque abijce perniciose alludentem. Nam quæ nunc mœroris tibi

* mor[es] sunt i[...] natur[a]

tibi caussa tanti est, hæc eadem tanquillitatis esse debuisset. Reliquit enim te, quam non relicturam nemo vnquam poterit esse securus. An verò tu pretiosam æstimas abituram felicitatem? & cara tibi est fortuna præsens, nec manendi fida, & cùm discesserit allatura mærorem. Quòd si nec arbitrio retineri potest, & calamitosos fugiens facit, quid est aliud fugax, quàm futuræ quoddam calamitatis indicium? Neque enim quod ante oculos situm est, sufficecit intueri. Rerum exitus prudentia metitur: eademque in alterutro mutabilitas, nec formidandas fortunæ minas, nec exoptandas facit esse blanditias. Postremò æquo animo toleres oportet, quidquid intra fortunæ aream geritur, cùm semel iugo eius colla submiseris. Quòd si manendi, abeundique scribere legem velis ei, quam tu dominam sponte elegisti, nónne * iniurius fueris, & impatientia tua sortem exacerbabis, quam permutare non possis? Si ventis vela committeres, non quò voluntas peteret, sed quò flatus impelleret, promoueteris. Si aruis semina crederes, feraces inter se annos, steriles que pensares. Fortunæ te regendum dedisti, dominæ moribus oportet obtemperes. Tu verò

*iniurio-

verò voluentis rotæ impetum retinere conaris? At omnium mortalium stolidissime, si manere incipit, * Fors esse * desistit. *Fors *desinit

M E T. I.

HAEC cùm superba verterit vices dextra,
Et æstuantis more fertur Euripi,
Dudum tremendos sæua proterit reges,
Humilemq́; victi subleuat fallax vultum,
Non illa miseros audit, haud curat fletus,
Vltroq́; gemitus, dura quos fecit, ridet.
Sic illa ludit, sic suas probat vires,
Magnumq́; suis monstrat ostentum, si quis
Visatur vna stratus, ac felix hora.

P R O S A II.

VELLEM autem pauca tecum fortunæ ipsius verbis agitare. Tu igitur an ius postulet, animaduertere. Quid tu ô homo ream me quotidianis agis querelis? Quam tibi fecimus iniuriam? Quæ tua tibi detraximus bona? Quouis iudice de opum, dignitatumque mecum possessione contende. Et si cuiusquam mortalium proprium quid horum esse monstraueris, ego iam tua fuisse, quæ repetis, sponte concedam. Cùm te matris ex vtero natura produxit, nudum rebus

omnibus, inopémque suscepi, meis opibus foui, & quod te nunc impatientem nostri facit, fauore prona indulgentius educaui, & omnium, quæ mei sunt iuris, affluentia, & splendore, circundedi. Nunc mihi retrahere manum libet, habe gratiam velut vsus alienis. Non habes ius querelæ tanquam tua prorsus perdideris. Quid ergo ingemiscis? nulla tibi à nobis illata est violentia. Opes, honores, cæteráque talium mei sunt iuris. Dominam famulæ cognoscunt, mecum veniunt, me abeunte discedunt. Audacter affirmem, si tua forent, quæ amissa conquereris, nullo modo perdidisses. An ego solo meum ius exercere prohibeor? Licet cælo proferre lucidos dies, eosdemque tenebrosis noctibus condere. Licet anno terræ vultum nunc floribus, frugibúsque redimere, nunc nubibus, frigoribúsque confundere. Ius est mari, nunc strato æquore blandiri, nunc procellis, ac fluctibus inhorrescere. Nos ad constantiam nostris moribus alienam inexpleta hominum cupiditas alligabit? Hæc nostra vis est, hunc continuum ludum ludimus. Rotam volubili orbe versamus, infima summis, summa infimis mutare gaudemus. Ascende si placet, sed ea lege, ne

ge, ne vti; cum ludicri mei ratio poscet, descendere iniuriam putes. An tu mores ignorabas meos? Nesciebas Crœsum regem Lydorum Cyro paulò antè formidabilem, mox deinde miserandum rogi flamis traditum, misso cælitus imbre defensum? Num te præterit Paulum Persi regis à se capti calamitatibus pias impendisse lacrymas? Quid Tragœdiarum clamor aliud deflet, nisi indiscreto ictu fortunam felicia regna vertentem? * Nónne adulescentulus *Δύο τοὺς πίθους τὸν μὲν ἕνα κακῶν τὸν δὲ ἕτερον * καλῶν*, in Iouis limine iacere didicisti? Quid si vberiùs de bonorum parte sumpsisti? quid si à te non tota discessi? quid si hæc ipsa mei mutabilitas iusta tibi caussa est sperandi meliora. Tamen ne animo contabescas, & intra commune omnibus regnum locatus, proprio iure viuere desideres.

* *ἐν με... γάμων ... ἔτι, δύ... πίθους.*

* *ἀγαθ...*

M E T. I I.

Si quantas rapidis flatibus incitus
Pontus versat arenas,
Aut quot stelliferis edita noctibus
Cælo sidera fulgent,
Tantas fundat opes, nec retrahat manum
Pleno copia cornu,

Humanum miseras haud ideo genus
Cessat **Cesset flere querelas.*
Quamuis vota libens excipiat Deus
Multi prodigus auri,
Et claris auidos ornet honoribus,
Nil iam parta videntur.
Sed quæsita vorans sæua rapacitas
Alios pandit hiatus.
Quæ iam præcipitem fræna cupidinem
Certo fine retentent,
Largis cùm potiùs muneribus fluens
Sitis ardescit habendi?
Nunquam diues agit, qui trepidus gemens
Sese credit egentem.

PROSA III.

HIS igitur si pro se tecum fortuna loqueretur, quid profectò contra hisceres non haberes. At si quid est, quo querelam tuam iure tuearis, proferas oportet, dabimus dicendi locum. Tum ego: Speciosa quidem ista sunt, inquam, oblitáque Rethoricæ, ac Musicæ melle dulcedinis, tum tantùm, cùm audiuntur, oblectant. Sed miseris malorum altior sensus est. Itaque cum hæc auribus insonare desierint, insitus animum mæror prægrauat. Et illa, ita est, inquit. Hæc enim non

nondum morbi tui remedia, sed adhuc contumacis aduersus curationem doloris fomenta quædam sunt. Nam quæ in profundum sese penetrent, cùm tempestiuum fuerit, admouebo. Veruntamen ne te miserum existimari velis, an numerum; modumque tuæ felicitatis oblitus es? Taceo quòd desolatum parente, summotum te virorum cura suscepit, delectusque in affinitatem principum ciuitatis, quòd preciosissimum propinquitatis genus est, priùs carus, quàm proximus esse cœpisti. Quis non te felicissimum cum tanto splendore socerorum, cum coniugis pudore, tum masculæ quoque prolis opportunitate prædicauit? Prætereo (libet enim præterire communia) sumptas in adolescentia negatas senibus dignitates, ad singularem felicitatis tuæ cumulum venire delectat. Si quis rerum mortalium fructus vllum beatitudinis pondus habet, poterítne illius memoria lucis quantalibet ingruentium malorum mole deleri? cùm duos pariter Consules liberos tuos domo prouehi sub frequentia patrum, sub plebis alacritate vidisti, cùm eisdem in curia curules insidentibus, tu regiæ laudis orator, ingenij gloriam, facundiæque meruisti? cùm in cir-

co duorum medius Consularis circumfusæ multitudinis expectationem, triumphali largitione satiasti? Dedisti (vt opinor) verba fortunæ, dum te illa demulcet, dum te, vt suas delitias, fouet. Munus, quod nulli vnquã priuato commodauerat, abstulisti. Vis ne igitur cum fortuna calculum ponere? Nunc te primùm liuenti oculo * præstrinxit. Si numerum, modumq́ue lætorum, tristiúmue consideres, adhuc te felicem negare non * posses. Quod si idcirco te fortunatum esse non existimas, quoniam quæ tunc læta videbantur, abierunt, non est, quòd te miserum putes: quoniam, quæ nunc mæsta creduntur, prætereunt. An tu in hanc vitæ scenam nunc primùm subitus, hospésque venisti? vllámne humanis rebus inesse constantiam reris? cùm ipsum sæpè hominem velox hora dissoluat? Nam etsi rara est fortuitis rebus manendi fides, vltimus tamẽ vitæ dies mors quædã fortunæ est etiam manentis. Quid igitur referre putas? Túne illam moriendo deseras, illa ante fugiendo?

rstrin *sis.*

MET. III.

CVM polo Phœbus roseis quadrigis
Lucem spargere cœperit,

Pallet

Pallet albentes habetata vultus
Flamis stella prementibus.
Cùm nemus flatu Zephyri tepentis
Vernis irrubuit rosis,
Spiret insanum nebulosus Auster
Iam spinis abeat decus.
Sæpè tranquillo radiat sereno
Immotis mare fluctibus.
Sæpè feruentes Aquilo procellas,
Verso concitat æquore.
Rara si constat sua forma mundo,
Si tantas variat vices,
Crede fortunis hominum caducis,
Bonis crede fugacibus.
Constat, æterna positumq; lege est,
Vt constet genitum nihil.

PROSA IIII.

TVM ego, vera, inquam, commemoras ô virtutum omnium nutrix, nec inficiari possum prosperitatis meæ velocissimum cursum. Sed hoc est, quod recolentem me vehementiùs coquit. Nam in omni aduersitate fortunę infelicissimum genus est infortunij, fuisse felicem. Sed quòd tu, inquit, falsæ opinionis supplicium luis, id rebus iure imputare non possis. Nam si te hoc inane nomen f...

tuitæ felicitatis mouet, quàm plurimis maximíſque abundes, mecum reputes licet. Igitur ſi quod in omni fortunæ cenſu pretioſiſſimum poſſidebas, id tibi diuinitus illæſum adhuc, inuiolatúmq; ſeruatur, poterífne meliora quæque retinens, de infortunio iure cauſſari? Atqui viget incolumis (illud pretioſiſſimum generis humani decus) Symmachus ſocer, & quod vitæ pretio non ſegnis emeres, vir totus ex ſapientia, virtutibúſque factus ſuarum ſecurus, tuis ingemiſcit iniurijs. Viuit vxor ingenio modeſta, pudicitiæ pudore præcellens, & vt omnes eius dotes breuiter includam, patri ſimilis. Viuit, inquam, tibíque tantùm vitæ huius exoſa ſpiritum ſeruat. Quo vno felicitatem minui tuam, vel ipſa conceſſerim, tui deſiderio lacrymis, ac dolore tabeſcit. Quid dicam liberos conſulares, quorum iam, vt in id ætatis pueris vel paterni, vel auiti ſpecimen elucet ingenij? Cùm igitur præcipua ſit mortalibus vitæ cura retinendæ, ô te, ſi tua bona cognoſcas, felicem, cui ſuppetunt etiam nunc, quæ vita nemo dubitat eſſe cariora. Quare ſicca iam lacrymas. Nondum eſt ad vnum omnes exoſa fortuna, nec tibi nimiùm valida tempeſtas incubuit, quoni

quoniam tenaces hærent ancoræ, quæ nec præsentis solamen, nec futuri spem temporis abesse patiantur. Et hæreant, inquam, precor, illis nanque manentibus, vtcunque se res habeant, enatabimus. Sed quantum decus ornamentis nostris decesserit, vides. Et, illa promouimus, inquit, aliquantulum, si te nondum totius tuæ sortis piget. Sed delitias tuas ferre non possum, qui abesse aliquid tuæ beatitudini tam luctuosus, atque anxius* conqueraris. Quis est enim tam compositæ felicitatis, vt non aliqua ex parte cum status sui qualitate rixetur? Anxia enim res est humanorum conditio bonorum, & quæ vel nunquam tota proueniat, vel nunquam perpetuò subsistat. Huic census exuberat, sed est pudori degener sanguis. Hunc nobilitas notum facit, sed angustia rei familiaris inclusus, esse mallet ignotus. Ille vtroque circunfluus vitam cælibem deflet. Ille nuptijs felix, orbus liberis, alieno censum nutrit hæredi. Alius prole lætatus, filij, filiæue delictis mæstus illacrymat. Idcirco nemo facilè cum fortunæ suæ conditione concordat. Inest enim singulis, quod inexpertus ignoret, expertus exhorreat. Adde quod felicissimi cuiusque

*conqueris.

delicatissimus sensus est, &, nisi ad nutum cuncta suppetant, omnis aduersitatis insolens, minimis quibusque prosternitur: adeò perexigua sunt, quæ fortunatissimis beatitudinis summam detrahunt. Quàm multos esse coniectas, qui sese cælo proximos arbitrentur, si de fortunæ tuæ reliquijs pars eis minima contingat? Hic ipse locus, quem tu exilium vocas, incolentibus patria est. Adeò nihil est miserum, nisi cum putes: contráque beata sors omnis est æquanimitate tolerantis. Quis est ille tam felix, qui cum dederit impatientiæ manus, statum suum mutare non optet. Quàm multis amaritudinibus humanæ felicitatis dulcedo respersa est: quæ si etiam fruenti iucunda esse videatur, tamen quò minùs, cùm velit, abeat retineri non possit. Liquet igitur quàm sit mortalium rerum misera beatitudo, quæ nec apud æquanimos perpetua perdurat, nec anxios tota delectat. Quid igitur ô mortales extrà petitis intra vos positam felicitatem? Error vos, inscitiáque confundit. Ostendam breuiter tibi summæ cardinem felicitatis. Est ne aliquid tibi te ipso pretiosius? Nihil, inquies. Igitur si tui compos fueris, possidebis quod nec tu vnquam amittere velis,

lis, nec fortuna possit auferre. Atque vt agnoscas in his fortuitis rebus beatitudinem constare non posse, sic collige. Si beatitudo est summum naturæ bonum ratione degentis, nec illud est summum bonum, quod eripi vllo modo potest, quoniam præcellit id, quod nequeat auferri: manifestum est quòd ad beatitudinem percipiendam fortunæ instabilitas aspirare non possit. Ad hæc, quem caduca ista felicitas vehit, vel scit eam, vel nescit esse mutabilem. Si nescit, quæ nam beata sors esse potest ignorantiæ cæcitate? Si scit, metuat necesse est, ne amittat, quod amitti posse non dubitat: quare continuus timor non sinit esse felicem. An vel si amiserit, negligendum putat? Sic quoq; perexile bonum est, quod æquo animo feratur amissum. Et quoniam tu idem es, cui persuasum esse, atque insitum permultis demonstrationibus scio, mentes hominum nullo modo esse mortales, cumque sit clarum, fortuitam felicitatem corporis morte finiri dubitari nequit, si hæc eadem afferre beatitudinem potest, quin omne mortalium genus in miseriam mortis fine labatur. Quòd si multos scimus beatitudinis fructum non morte solùm, verùm

etiam

etiam doloribus, ſupplicijſque quæſiſſe, quonam modo præſens vita facere beatos poteſt, quæ miſeros tranſacta non efficit?

M E T. IIII.

QVISQVIS volet perennem
Cautus ponere ſedem,
Stabiliſq; nec ſonori
Sterni flatibus Euri,
Et fluctibus minantem
Curat ſpernere pontum,
Montis cacumen alti,
Bibulas vitet arenas.
Illud proteruus Auſter
Totis viribus vrget,
Hæ pendulum ſolutæ
Pondus ferre recuſant.
Fugiens periculoſam
Sortem ſedis amœnæ,
Humili domum memento
Certus figere Saxo.
Quamuis tonet ruinis
Miſcens æquora ventus,
Tu conditus quieti
Felix robore valli,
Duces ſerenus æuum
Ridens ætheris iras.

PROSA V.

SED quoniam rationum iam in te mearum fomenta descendunt, paulò validioribus vtendum puto. Age enim, si iam caduca,& momentanea fortunæ dona non essent,quid in eis est,quod aut vestrum vnquam fieri queat, aut non perspectum, consideratúmque vilescat? Diuitiæ ne vel vestri, vel sui natura ptætiosæ sunt? Quid earum potiùs, aurúmne, an vis congestæ pecuniæ? Atqui hæ effudendo magis,quàm coaceruando meliùs nitent. Siquidem auaritia semper odiosos, claros largitas * facit. Quòd si manere apud quemquā non potest, quod transfertur in alterum: tunc est pretiosa pecunia, cùm translata in alios largiendi vsu desinit possideri. At eadem si apud vnum, quanta est vbique gentium congetarut, cætotos sui inopes * fecerit. Et vox quidem tota pariter multorum replet auditum, vestræ verò diuitiæ nisi cōminutæ, in plures transire non possunt. Quod cùm factum est, paupetes necesse est faciant, quos relinquunt. O igitur angustas, inopésque diuitias, quas nec habere totas pluribus licet,& ad quem libet sine cæterorum paupertate non veniunt. An gemmarum fulgor oculos trahit? Sed

*efficit.

*faciat

si quid

ſi quid eſt in hoc ſplendore præcipui, gẽ
marum eſt lux illa, non hominum: quas
quidem mirari homines vehementer ad-
miror. Quid eſt enim carens animæ mo-
tu, atque membrorum compage, quod
animatæ, rationabilíque naturæ pulcrum
eſſe iure videatur? Quæ tametſi condito-
ris opera, ſuíque diſtinctione poſtremæ
aliquid pulcritudinis trahunt, infra ve-
ſtram tamen excellentiam collocatæ,
admirationem veſtram nullo modo me-
robantur. An vos agrorum pulchritudo
delectat? Quid ni? Eſt enim pulcerrimi
operis pulcra portio. Sic quondam ſereni
maris facie gaudemus, ſic cælum, ſidera,
Solem, Lunamque miramur. Num te ho-
rum aliquid attingit? num audes alicu-
ius talium ſplendore gloriari? An vernis
floribus ipſe diſtingueris? aut tua in æſti-
uos fructus intumeſcit vbertas? Quid
inanibus gaudijs raperis? quid externa
bona pro tuis amplexaris? Nunquam tua
faciet eſſe fortuna, quæ à te natura rerum
fecit aliena. Terrarum quidem fructus
animantium proculdubio debentur ali-
mentis. Sed ſi, quod naturæ ſatis eſt, re-
plere indigentiam velis, nihil eſt quòd
fortunæ affluentiam petas. Paucis enim
minimíſque natura contenta eſt: cuius
ſatie-

ſatietatem ſi ſuperfluis vrgere velis, aut iniucundum, quod infuderis fiet, aut noxium. Iam verò pulcrum varijs fulgere veſtibus puras: quarum ſi grata intuitu ſpecies eſt, aut materiæ naturam, aut ingenium mirabor artificis. An verò te longus ordo famulorum facit eſſe felicem? Qui ſi vitioſi moribus ſunt, perniticioſa domus ſarcina, & ipſi Domino vehementer inimica: ſin verò probi, quo nam modo in tuis opibus aliena probitas numerabitur? Ex quibus omnibus nihil horum, quæ in tuis computas bonis, tuum eſſe bonum liquido monſtratur. Quibus ſi nihil ineſt appetendæ pulchritudinis, quid eſt, quòd amiſſis doleas, vel læteris retentis? Quòd ſi natura pulcra ſunt, quid id tua refert? Nam hæc per ſe à tuis quoque opibus ſequeſtrata placuiſſent. Neq; enim idcirco ſunt pretioſa, quòd in tuas venere diuitias: ſed quoniam pretioſa videbantur, tuis ea diuitijs annumerare maluiſti. Quid autem tanto fortunæ ſtrepitu deſideratis? fugare, credo, indigentiam copia quæritis. Atqui hoc vobis in contrarium cedit. Pluribus quippe adminiculis opus eſt ad tuendam pretioſæ ſuppellectilis varietatem: verumque illud eſt premultis indigere eos, qui per-

multa

multa possideant: contráque minimo, qui abundantiam suam naturæ necessitate, non ambitus superfluitate metiantur. Itáne autem nullum est proprium vobis, atque insitum bonum, vt in externis, ac sepositis rebus bona vestra quæratis? Sic rerum versa conditio est, vt diuinum meritò rationis animal, non aliter sibi splendere, nisi inanimatæ suppellectilis possessione, videatur? Et alia quidem suis contenta sunt: vos autem Deo mente consimiles, ab rebus infimis excellentis naturæ ornamenta captatis: nec intelligitis quantam conditori vestro faciatis iniuriam. Ille genus humanum terrenis omnibus præstare voluit: vos dignitatem vestram infra infima quæque detruditis. Nam si omne cuiusq; bonum, eo cuius est, constat esse pretiosius, cùm vilissima rerum vestra bona esse iudicatis: eisdem vosmetipsos vestra æstimatione summitti tis: quod quidem haud immeritò cadit. Humanæ quippe naturæ hæc conditio est, vt tum tantum cæteris rebus, cùm se cognoscit excellat: eadem tamen infra bestias redigatur, si se nosse desierit. Nam cæteris animantibus se seignorare, natura est: hominibus verò, vitio venit. Quàm verò latè patet vester hic

hic error, qui ornari posse aliquid ornamentis existimatis alienis? At id fieri nequit. Nam si quid ex appositis luceat, ipsa quidem, quæ sunt apposita, laudantur: illud verò his tectum, atque velatum in sua nihilominus fœditate perdurat. Ego verò nego illud esse bonum, quod noceat habenti. Num id mentior? Minimè inquies. Atqui diuitiæ possidentibus persæpè nocuerunt, cùm pessimus quisque, * eò quòd alieni magis auidus, quidquid vsquam auri, gemmarum est, se solum qui habeat, dignissimum putat. Tu igitur, qui nunc contum, gladiúmque solicitus pertimescis, si vitæ huius callem vacuus viator intrasses, coram latrone cantares. O præclara opum mortalium beatitudo, quam cùm adeptus fueris, securus esse desistis! * eris

M E T. V.

Felix nimiùm prior ætas,
Contenta fidelibus aruis,
Nec inerti perdita luxu,
Facili quæ sera solebat
Ieiunia soluere glande:
Nec Bacchica munera norat
Liquido confundere melle,
Nec lucida vellera Serum

Tyrio miscere veneno.
Somnos dabat herba salubres.
Potum quoque lubricus amnis,
Vmbras altißima pinus.
Nondum maris alta secabat,
Nec mercibus vndiq; lectis
Noua litora viderat hospes.
Tunc classica saeua tacebant,
Odijs neq; fusus acerbis
Cruor horrida tinxerat arma.
Quid enim furor hostibus vlla
Vellet prior arma mouere,
Cùm vulnera saeua videret,
Nec praemia sanguinis vlla?
Vtinam modò nostra redirent
In mores tempora priscos.
Sed saeuior ignibus Aetnae
Feruens amor ardet habendi.
Heu quis primus fuit ille,
Auri qui pondera tecti,
Gemmásq; latere volentes,
Pretiosa pericula fodit?

PROSA VI.

QVID autem de dignitatibus, potentiáque disseram, quas vos verae dignitatis, ac potestatis inscij caelo exaequatis? Quae si in improbissimum quemque ceciderint,

derint, quæ incendia flamis Aetnæ eructantibus, quod diluuium tantas strages dederit? Certè, vti meminisse te arbitror, consulare imperium, quod libertatis principium fuerat, ob superbiam consulum vestri veteres abolere cupierunt: qui ob eandem superbiam priùs regium de ciuitate nomen abstulerant. At, si quando, quod perrarum est, probis honores deferantur, quid in eis aliud, quàm probitas vtentium, placet? Ita fit, vt non virtutibus ex dignitate, sed ex virtute dignitatibus honor accedat. Quæ verò est ista vestra expetibilis, ac præclara potentia? Nónne ó terrena animalia consideratis, quibus præsidere videamini? Nam si inter mures videres vnum aliquem ius sibi, ac potestatem præcæteris vendicantem, quanto mouereris cachinno? Quid verò, si corpus spectes, imbecillius homine reperire queas, quos sæpè musculorum quoque vel morsus, vel in secreta quæque reptantium necat introitus? Quo verò quisquam ius aliquod, in quempiam, nisi in solum corpus, & quod infra corpus est, fortunam loquor, possit exercere? Num quidquam vnquam libero imperabis animo? num mentem firma sibi ratione cohærentem de statu

propriæ quietis amouebis? Cùm liberum quendam virum supplicijs se tyrannus adactutum putaret, vt aduersum se factæ coiurationis conscios proderet, linguam ille momordit, atque abscidit, & in os tyranni sæuienti abiecit: ita cruciatus, quos putabat tyrannus materiam crudelitatis, vir sapiens fecit etiam virtutis. Quid autem est, quod in alium quisquam facere possit, quod sustinere ab alio ipse non possit? Busiridem accepimus necare hospites solitum, ab Hercule hospite fuisse mactatum. Regulus plures Pœnorum bello captos in vincula coniecerat: sed mox ipse victorum catenis manus præbuit. Vllámne igitur eius hominis potentiam putas, qui quod ipse in alio potest, ne id in se alter valeat, efficere non possit? Ad hæc si ipsis dignitatibus, ac potestatibus inesset aliquid naturalis, ac proprij boni, nunquam pessimis prouenirent: Néque enim sibi solent aduersa sociari. Natura respuit, vt contraria quæq; iungantur. Ita cùm pessimos plærunque dignitatibus fungi dubium non sit, illud etiam liquet, natura sui bona non esse, quæ se pessimis hærere patiantur. Quod quidem de cunctis fortunæ muneribus dignius existimari potest,

poteſt, quæ ad improbiſſimum quenquam vberiora proueniunt. De quibus etiam illud conſiderandum puto, quòd nemo dubitat eſſe fortem, cui fortitudinem ineſſe conſpexerit: Et cuicunque velocitas adeſt, manifeſtum eſt, eſſe velocem. Sic muſica quidem muſicos, medicina medicos, rhetorica rhetores facit. Agit enim cuiuſque rei natura, quod proprium eſt: nec contrariarum rerum miſcetur effectibus, * & vltro, quæ ſunt aduerſa, depellit. Atqui nec opes inexpletam * reſtringuere auaritiam queunt: nec poteſtas ſui compotem * fecerit, quem vitioſæ libidines inſolubilibus aſtrictum retinent catenis. Et collata improbis dignitas, non modò non efficit dignos, ſed prodit potiùs, & * oſtentat indignos. Cur ita prouenit? Gaudetis enim ſeſe res aliter habentes falſis compellare nominibus, quæ facilè ipſarum rerum redarguuntur effectu: itaque nec illæ diuitiæ, nec illa potentia, nec hæc dignitas iure appellari poteſt. Poſtremò idem de tota fortuna concludere licet, in qua nihil expetendum, nihil natiuæ bonitatis ineſſe manifeſtum eſt: quæ nec ſe bonis ſemper adiungit, & bonos, quibus fuerit adiuncta, non efficit.

*ſed
*exti-guere.
*facit
*oſten

METR. VI.

NOVIMUS quantas dederit ruinas,
Vrbe flammata, patribúsq; cæsis,
Frater qui quondam ferus interempto,
Matris effuso maduit cruore.
Corpus & visu gelidum pererrans,
Ora non tinxit lacrymis, sed esse
Censor extincti potuit decoris.
Hic tamen sceptro populos regebat,
Quos videt condens radios sub vndas
Phœbus, extremo veniens ab ortu:
Quos premunt septem gelidi triones:
Quos Notus sicco violentus æstu
Torret, ardentes recoquens arenas.
Celsa num tandem valuit potestas
Vertere insani rabiem Neronis?
Heu grauem sortem quoties iniquus
Additur sæuo gladius veneno.

PROSA VII.

TVM ego, scis, inquam, ipsa minimum nobis ambitionem mortalium rerum fuisse dominatam: sed materiam gerentis rebus optauimus, quo ne virtus tacita consenesceret. * Et illa. At qui hoc vnum est, quod præstantes quidem natura mentes, sed nondum ad extremam manum virtutum perfectione perductas

allice

allicere possit, gloriæ, scilicet cupido, & optimorum in rempublicam fama meritorum: quæ quàm sit exilis, & totius ponderis vacua sit, considera. Omnem terræ ambitum, sicuti Astrologicis demonstrationibus accepisti, ad cæli spatium puncti constat obtinere rationem: id est, vt si ad cælestis globi magnitudinem conferatur, nihil spatij prorsus habere iudicetur. Huius igitur tam exiguæ in mundo regionis quarta ferè portio est, sicut Ptolomæo probante didicisti, quæ à nobis cognitis animantibus incolatur. Huic quartæ, si quantum maria, paludésque premunt quantumque siti vasta regio distenditur, cogitatione subtraxeris, vix angustissima inhabitandi hominibus area relinquetur. In hoc igitur minimo puncti, quodam puncto circumsepti, atque conclusi, de peruulganda fama, de proferendo nomine, cogitatis? At quid habet amplum, magnificumque gloria tam angustis, exiguisque limitibus arctata? Adde quod hoc ipsum breuis habitaculi septum plures incolunt nationes, lingua, moribus, totius vitæ ratione distantes: ad quas tum difficultate itinerum, tum loquendi diuersitate, tum commercij insolentia, non mo-

dò fama hominum singulorum, sed ne vrbium quidem peruenire queat. Aetate denique Marci Tullij, sicut ipse quodam loco significat, nondum Caucasum mõ-rem Romanæ Reipublicę fama transcenderat, & erat tunc adulta, Parthis etiam, cæterisque id locorum gentibus formidolosa. Vidésne igitur quàm sit angusta, quàm compressa gloria, quam propagare, ac dilatare laboratis? An vbi Romani nemiuis transire fama nequit, Romani hominis gloria progredietur? Quid, quòd diuersarum gentium mores inter se, atque instituta discordaut, vt quod apud alios laude, apud alios supplicio dignum iudicetur. Quo fit, vt si quem famæ prædicatio delectat, huic, in plurimos populos nomen proferre, nullo modo conducat. Erit igitur peruagata inter suos gloria quisque contentus, & intra vnius gentis terminos præclara illa famę immortalitas coarctabitur. Sed quàm multos clarissimos suis temporibus viros scriptorum inops deleuit obliuio? Quanquam quid ipsa scripta proficiunt, quæ cum suis auctoribus premit longior, atque obscura vetustas? Vos autem immortalitatem vobis propagare videmini, cùm futuri famam temporis cogitatis.

tis. Quòd si ad æternitatis infinita spatia, pertractes, quid habes, quod de tui nominis diuturnitate læteris? Vnius enim mora momenti, si decem millibus conferatur annis, quoniam vtrunque spatium definitum est, minimam licet, habet tamen aliquam * portionem. At hic ipso numerus annorum, eiúsque quamtumlibet multiplex, ad interminabilem diuturnitatem ne comparari quidem potest. Etenim finitis ad se inuicem fuerit quædam infiniti verò, atque finiti, nulla vnquam poterit esse collatio. Ita fit, vt * quamlibet prolixi temporis fama, si cum inexhausta æternitate cogitetur, non parua, sed planè nulla esse videatur. Vos autem nisi ad populares auras, inanesque rumores, rectè facere nescitis, & relicta conscientiæ, virtutísque præstantia de alienis præmia sermunculis postulatis. Accipe in huiusmodi arrogantiæ lenitate quàm festiuè aliquis illuserit. Nam cùm quidam adortus esset hominem eócumelijs, qui non ad veræ virtutis vsum, sed ad superbam gloriam falsum sibi Philosophi nomen induerat, adiecissetque iam se scitutum, an ille Philosophus esset si quidem illatas iniurias leniter, patienterque tollerasset. Ille patientiam

* proportionem

* quancunque

paulisper assumpsit, acceptaque contumelia velut insultans, iam tandem inquit, intelligisne me esse Philosophum? Tum ille nimium mordaciter, intellexeram, inquit, si tacuisses. Quid autem est, quod ad præcipuos viros (de his enim sermo est) qui virtute gloriam petunt: quid, inquam, est, quod ad hos de fama post resolutum morte suprema corpus attineat? Nam sit, quod nostræ rationes credi vetant, toti moriuntur homines, nulla est omnino gloria: cùm is, cuius ea esse dicitur, non extet omnino. Sin verò sibi mens bene conscia terreno, carcere resoluta, cælum libera petit, nónne omne terrenum negotium spernet, quæ se cælo fruens, terrenis gaudet exemptam?

M E T. V I I.

Qui cunque solam mente præcipiti petit,
Summumq; credit gloriam,
Latè patentis ætheris cernat plagas,
Arctúmq; terrarum situm,
Breuem replere non valentis ambitum
Pudebit aucti nominis.
Quid ò superbi colla mortali iugo
Frustra leuare gestiunt?
Licet remotos fama per populos means
Diffusa, linguas explicet,

Et ma-

Et magna titulus fulgeat claris domus,
Mors spernit altam gloriam,
Inuoluit humile pariter, & celsum caput,
Aequatq; summis infima.
*Vbi nunc fidelis ossa Fabricij * iacent?* * manē
Quid Brutus, aut rigidus Cato?
Signat superstes fama tenuis pauculis
Inane nomen litteris.
Sed quid decora nouimus vocabula?
Num scire consumptos datur?
Iacetis ergo prorsus ignorabiles,
Nec fama notos efficit.
Quòd si putatis longiùs vitam trahi
Mortalis aurea nominis,
Cùm sera vobis rapiet hoc etiam dies,
Iam vos secunda mors manet.

PROSA VIII.

SED ne me inexorabile contra fortunam gerere bellum putes, est aliquando, cùm de hominibus illa fallax nonnihil bene mereatur, tum scilicet, cùm se aperit, cùm frontem detegit moresque profitetur. Nondum fortè quid loquar intelligis? Mirum est, quod dicere gestio, eoque sententiam verbis explicare vix queo. Etenim plus hominibus reor aduersam, quàm prosperam, prodesse

desse fortunam. Illa enim semper, specie felicitatis cùm videtur blanda, mentitur: hæc semper vera est, cùm se instabilem mutatione demonstrat: illa fallit, hæc instruit: illa mendacium specie bonorum mentes fruentium ligat, hæc cognitione fragilis felicitatis absoluit. Itaque illam videas ventosam, fluentem, suíque semper ignatam: hanc sobriam succinctamque, & ipsius aduersitatis exercitatione prudentem. Postremò felix, à vero bono deuios blanditijs trahit, aduersa plerumque ad vera bona reducens, vnco retrahit. An hoc inter minima æstimandum putas, quòd amicorum tibi fidelium mentes hæc aspera, hæc horribilis fortuna detexit: Hæc tibi certos sodalium vultus, ambiguósque secreuit, discedens, suos abstulit, tuos reliquit. Quanti hoc integer, &, vt videbaris tibi, fortunatus emisses? Desine nunc amissas opes quærere, quod pretiosissimum genus diuitiarum est, amicos inuenisti.

MET. VIII.

QVOD mundus stabili fide
Concordes variat vices,
Quòd pugnantia semina

Fœde-

Fœdus perpetuum tenent,
Quod & Phœbus roseum diem
Curru prouehit aureo,
Vt quas duxerit Hesperus
Phœbo noctibus imperet,
Vt fluctus auidum mare
Certo fine coërceat,
Ne terris liceat vagis
Latos tundere terminos,
Hanc rerum seriem ligat,
Terras, ac pelagus regens,
Et cælo imperitans amor.
Hic si frena remiserit,
Quicquid nunc amat inuicem,
Bellum continuò geret:
Et quam nunc socia fide
Pulcris motibus incitant,
Certent soluere machinam.
Hic sancto populos quoque
Iunctos fœdere continet:
Hic & coniugij sacrum
Castis nectit amoribus:
Hic fidis etiam sua
Dictat iura sodalibus.
O felix hominum genus,
Si vestros animos amor,
Quo cælum regitur, regat.

PROSA I.

IAM cantum illa finierat, cùm me audiendi auidum, stupentemque arrectis adhuc auribus carminis mulcedo defixerat. Itaque paulò post, ô, inquam, summum lassorum solamen animorum, quantum me vel sententiarum pondere, vel canendi etiã iucunditate refouisti? adeò vt iam me posthac imparem fortunæ ictibus non arbitrer. Itaque remedia quæ paulò antè acriora esse dicebas, non modò non perhorresco, sed audiendi auidus vehementer efflagito. Tum illa, sensi inquit, cùm verba nostra tacitus, attentúsque rapiebas, eumque tuæ mentis habitum vel expectaui, vel, quòd est verius, ipsa perfeci, Talia sunt quippe, quæ restant, vt degustata quidem mordeant, interius autem recepta dulcescant. Sed quod tu te audiendi cupidum dicis, quanto ardore flagrares, si quónam te ducere aggrediamur agnosceres? Quónam inquam? Ad veram inquit, felicitatem, quam tuus quoque somniat animus: sed occupato ad imagines visu ipsam illam non potes intueri.

intueri. Tum ego, fac obsecro, & quæ illa vera sit, sine cunctatione demonstra. Faciam inquit illa, tui caussa libenter: sed quæ tibi caussa notior est, eam prius designare verbis, atque informare conabor: vt ea perspecta, cum in contrariam partem flexeris oculos, veræ beatitudinis speciem en possis agnoscere.

METRVM I.

QVI serere ingenuum volet agrum,
Liberat arua prius fruticibus,
Falce rubos, filicemq́; resecat,
Vt noua fruge grauis Ceres eat,
Dulcior est apium mage labor,
Si malus ora prius sapor edat.
Gratius astra nitent, vbi Notus
Desinit imbriferos dare sonos.
Lucifer vt tenebras pepulerit,
Pulcra dies roseos agit equos,
Tu quoque falsa tuens bona prius.
Incipe colla iugo retrahere:
Vera dehinc animum subierint.

PROSA II.

TVM defixo paululum visu, & velut in augustam suæ mentis sedem recepta, sic cœpit. Omnis mortalium cura, quam multi

multiplicium studiorum labor exercet, diuerso quidem calle procedit, sed ad vnum tamen beatitudinis finem nititur peruenire. Id autem est bonum, * quo quis adepto, nihil vlterius * desiderare queat. Quod quidem est omnium summum bonorum, cunctáque intra se bona continens: cui si quid abforet, summum esse non posset, quoniam relinqueretur extrinsecus, quod posset optari. Liquet igitur, beatitudinem esse statum bonorum omnium congregatione perfectum. Hunc vti diximus, diuerso tramite mortales omnes conantur adipisci. Est enim mentibus hominum veri boni naturaliter inserta cupiditas: sed ad falsa deuius error abducit. Quorum quidem alij summum esse bonum nihilo indigere credentes, vt diuitijs affluant, elaborant: alij verò bonum, quod sit dignissimum veneratione, iudicantes, adeptis honoribus, reuerendi ciuibus suis esse nituntur. Sunt qui summum bonum in summa potentia esse constituant: hi vel regnare ipsi volunt, vel regnantibus adhærere conantur. At quibus optimum quiddam claritas videtur, hi vel belli, vel pacis artibus gloriosum nomen propagare festinant. Plurimi verò boni fructum

*quo
adepto.
desiderari

fructum

fructum gaudio, lætitiaque metiuntur: hi felicissimum putant voluptate diffluere. Sunt etiam qui horum fines, caussasque alterutro permutant: vt, qui diuitias ob potentiam, voluptatésque desiderant, vel qui potentiam seu pecuniæ caussa, seu proferendi nominis petunt. In his igitur, cæterísque talibus humanorum actuum, votorumque versatur intentio, velut nobilitas, fauorque popularis, quæ videntur quandam claritudinem comparare, vxor, ac liberi, qui iucunditatis gratia petuntur. Amicorum verò, quòd sanctissimum quidem genus est, non in fortuna, sed in virtute numeratur. Reliquum verò vel potentiæ caussa, vel delectationis assumitur. Iam verò corporis bona promptum est, vt ad superiora referantur. Robur enim, magnitudóque videntur præstare valentiam: pulchritudo atque velocitas celebritatem: salubritas, voluptatem. Quibus omnibus solam beatitudinem desiderare liquet. Nam quod quisque præ cæteris petit, id summum iudicat bonum? * Sed summum bonum beatitudinem esse definimus. Quare beatum esse iudicat statum, quem præ cæteris quisquam desiderat. Habes igitur ante oculos, pro-

*quod se beatitudinem definimus.

positam ferè formam felicitatis humanæ, opes, honores, potentiam, gloriam, voluptates. Quæ quidem sola considerans Epicurus, consequenter sibi summũ bonum voluptatem esse cõstituit,* quod cętera omnia iucunditatem animo videantur afferre. Sed ad hominum studia reuertor, quorum animus & si caligante memoria, tamen bonum summum repetit, sed velut ebrius, domum quo tramite reuertatur, ignorat. Num enim videntur errare hi, qui nihilo indigere nituntur? Atqui non est aliud, quod æquè perficere beatitudinem possit, quàm copiosius bonorum omnium status, nec alieni egens, sed sibi * ipse sufficiens. Num verò labuntur hi, qui quod sit optimum, id etiam reuerentiæ cultu dignissimum putant? Minimè. Neque enim vile quiddam, contemnendúmque est, quod adipisci omnium ferè mortalium laborat intentio. An in bonis non est numeranda potentia? Quid igitur? Num imbecillum ac sine viribus æstimandũ est, quod omnibus rebus constat esse præstantius? An claritudo nihili pendenda est? Sed se questrari nequit, quin omne quod excellentissimum sit, id etiam videatur esse clarissimum. Nam non esse anxiam, tristémque

ò quòd

ipsi

que beatitudinem, nec doloribus, molestijsque subiectam quid attinet dicere, quando in minimis quoque rebus id appetitur, quod habere, fruique delectet? Atqui hæc sunt, quæ adipisci homines volunt, eáque de caussa diuitias, dignitates, regna, gloriam voluptatesque desiderant, quod per hæc sibi sufficientiam, reuerentiam, potentiam, celebritatem, lætitiam credunt esse venturam Bonum est igitur, quòd tam diuersis studijs homines petunt: in quo quanta sit naturæ vis, facilè monstratur, cùm licet variè dissidentésque sententiæ, tamen in deligendo boni fine consentiunt.

M E T. I I.

QVANTAS rerum flectat habenas
Natura potens, quibus immensum
Legibus orbem prouida seruet,
Stringatq; ligans irresoluto
Singula nexu, placet arguto
Fidibus lentis promere cantu.
Quamuis Pœni pulchra leones
Vincula gestent, manibusq; datas
Captent escas, metuantq; trucem
Soliti verbera ferre magistrum;
Si cruor horrida tinxerit ora,
Resides olim redeunt animi,

Fremituq; graui meminere sui,
Laxant nodis colla solutis,
Primusq; lacer dente cruento
Domitor rabidas imbuit iras.
Quæ canit altis garrula ramis
Ales, caueæ clauditur antro:
Huic licet illita pocula melle,
Largásq; dapes dulci studio
Ludens hominum cura ministret,
Si tamen alto saliens tecto,
Nemorum gratas viderit vmbras,
Sparsas pedibus proterit escas,
Siluas tantum mæsta requirit,
Siluas dulci voce susurrat.
Validis quondam viribus acta,
Pronum flectit virga cacumen:
Hanc si curuans dextra remisit,
Recto spectat vertice cælum.
Cadit Hesperias Phœbus in vndas:
Sed secreto tramite rursus
Currum solitos vertit ad ortus.
Repetunt proprios quæque recursus,
Redituq; suo singula gaudent.
Nec manet vlli traditus ordo,
Nisi quod fini iunxerit ortum,
Stabilem sui fecerit orbem.

PROSA III.

* ô in nõnullis cod. legit.

Vos quoque * ô terrena animalia, tenui licet imagine, vestrum tamen principium

cipium somniatis, verumque illum beatitudinis finem, licet minimè perspicaci, qualicunque tamen cogitatione perspicitis, eóque vos, & ad verum bonum naturalis ducit intentio, & ab eodem multiplex error abducit. Considera nanque, an per ea, quibus se homines adepturos beatitudinem putant, ad destinatum finem valeant peruenire. Si enim vel pecunia, vel honores, cæteraque talequid afferunt, cui nihil bonorum abesse videatur, nos quoque fateamur fieri aliquos horum adeptione felices. Quòd si neque id valent efficere, quod promittunt, bonísque pluribus carent, nónne liquidò falsa in eis beatitudinis species deprehenditur? Primum igitur te ipsum, qui paulò antè diuitijs affluebas, interrogo. Inter illas abundantissimas opes nunquam ne animum tuum concepta ex qualibet iniuria confundit anxietas? Atqui, inquam, tam libero me fuisse animo, quin aliquid semper angeret reminisci nequeo. Nónne quia vel aberat, quod abesse non velles, vel aderat, quod adesse noluisses? Ita est, inquam. Illius igitur præsentiam, huius absentiam desiderabas. Confiteor, inquam. Eget vero, inquit, eo, quod quisque desiderat?

Eget, inquam. Qui verò eget aliquo, non est vsquequaque sibi ipse sufficiens. Minimè, inquam. Tu itaque hanc insufficientiam plenus, inquit, opibus sustinebas? Quid ni, inquam? Opes igitur nihilo indigentem, sufficientemq; sibi facere nequeunt, & hoc erat, quod promittere videbantur. At qui hoc quoque maximè considerandum puto, quod nihil habeat suapte natura pecunia, vt his, à quibus possidetur, inuitis nequeat auferri. Fateor, inquam. Quid ni fateare, cùm eam quotidie valentior aliquis eripiat inuito? Vnde enim forenses querimoniæ, nisi quòd vel vi, vel fraude à nolentibus pecuniæ repetuntur ereptæ? Ita est, inquam. Egebit igitur, inquit, extrinsecus petito præsidio, quo suam pecuniam quisque tueatur. Quis id, inquam, negetē Arqui nō egeret eo, nisi possideret pecuniam, quam * possit amittere. Dubitari, inquam, nequit. In contrarium igitur relapsa res est: nam quę sufficientes sibi facere putabantur opes, alieno potiùs præsidio faciunt indigentes. Quis autem modus est, quo pellatur diuitijs indigentia? Num enim diuites esurire nequeunt? num sitire non possunt? num frigus hibernum pecuniosorum membra non sentiunt?

* posset

tiunt? Sed adest, *inquies, opulentis, quo *In in-famem satient, quo sitim, frigúsque de-quies.
pellant. Sed hoc modo consolari quidem diuitijs indigentia potest, auferri penitus non potest. Nam si hæc hians semper, atque aliquid poscens, opibus expletur, maneat necesse est quæ possit expleri. Taceo, quod naturæ minimum, quod auaritiæ nihil satis est. Quare si opes nec summouere indigentiam possunt, & ipsæ suam faciunt, quid est quòd eas sufficientiam præstare credatis?

MET. III.

QVAMVIS fluente diues auri gurgite
Non expleturas cogat auarus opes,
Ornetq; baccis colla rubri litoris,
Rugaq; centeno scindat opima boue:
Nec cura mordax deseret superstitem,
Defunctumq; leues non comitantur opes.

PROSA IIII.

SED dignitates honorabilem, reuerendumque, cui prouenerint, reddunt. Num vis ea est Magistratibus, vt vtentium mentibus virtutes inserant, vitia depellant? At qui non fugare, sed illu-

strare, potiùs nequitiam solent. Quò fit, vt indignemur eas sæpè nequissimis hominibus contingisse. Vnde Catullus licet incuruli * Nonium sedentem, strumam appellat. Vidésne quantum dedecus malis adijciant dignitates? Atqui minus eorum patebit indignitas, si nullis honoribus inclarescant. Tu quoque num tandem tot peticulis adduci potuisti, vt cum Decorato gerere Magistratum putares, cùm in eo mentem nequissimi scurræ, delatorisque respiceres? Non enim possumus ob honores reuerentia dignos iudicare, quos ipsis honoribus iudicamus indignos. At si quem sapientia præditum videres, num posses cum vel reuerentia, vel ea, qua præditus est, sapientia, non dignum putare? Minimè. Inest enim dignitas propria virtuti, quam protinus in eos, quibus fuerit adiuncta, transfundit. Quod quia populares nequeunt facere honores, liquet eos propriam dignitatis pulcritudinem non habere. In quo illud est animaduertendum magis: nam si eo abiectior est, quò magis à pluribus quisque contemnitur, cùm reuerendos facere nequeant, quos pluribus ostentat despectiores, potiùs dignitas improbos facit. Verùm non impunè: sed

*Vide lib. 3. 6.

reddunt namque improbi parem dignitatibus vicem, quas sua contagione commaculant. Atque vt agnoscas veram illam reuerentiam per has vmbratiles dignitates non posse contingere, sic collige. Si quis multipici Consulatu functus in Barbaras nationes fortè deuenerit, venerandum ne Barbaris honor faciet? Atqui si hoc naturale munus dignitatibus foret, ab officio suo quoque gentium nullo modo cessarent. Sicut ignis vbique terrarum, nunquam tamen calere desistit. Sed quoniam id eis non propria vis, sed hominum fallax annectit opinio, vanescunt illico, cùm ad eos venerint, qui dignitates eas esse non æstimant. Sed hoc apud exteras nationes. Inter eos verò, apud quos ortæ sunt, num perpetuò perdurant? Atqui præfectura magna olim potestas, nunc inane nomen est, & Senatorij census grauis sarcina. Si quis quondam populi curasset annonam, magnus habebatur. Nunc ea præfectura quid abiectius? Vt enim paulò antè diximus, quòd nihil habet proprij decoris, opinione vtentium nunc splendorem accipit, nunc amittit. Si igitur reuerendos facere nequeunt dignitates, si vltrò improborum contagione sordescunt, si mu-

tationem temporum splendere desinunt, si gentium æstimatione vilescunt, quid est, quod in se expetendæ pulchritudinis habeant, nedum alijs præstent?

METR. IIII.

QVAMVIS se Tyrio superbus ostro
Comeret, & niueis lapillis,
Inuisus tamen omnibus vigebat
Luxurie Nero sæuientis.
Sed quondam dabat improbus verendis
Patribus indecores curules.
Quis illos igitur putet beatos,
Quos miseri tribuunt honores?

PROSA V.

AN verò regna, Regumque familiaritas efficere potentem valent? Quid ni, quando eorum felicitas perpetuò perdurat? Atqui plena est exemplorũ vetustas, plena etiam præsens ætas, qui Reges felicitatem calamitate mutauerint. O præclara potentia, quæ nec ad conseruationem quidem sui satis efficax inuenitur. Quòd si hæc regnorum potestas beatitudinis auctor est, nónne si qua parte defuerit, felicitatem minuat, miseriam importet: Sed quamuis latè humana tendantur

dantur imperia, plures necesse est gentes relinqui, quibus Regum quisque non imperet. Qua verò parte beatos faciens desinit potestas, hac impotentia subintrat, quæ miseros facit: hoc igitur modo maiorem Regibus inesse necesse est miseriæ portionem. Expertus sortis suæ periculorum Tyrannus, regni metus pendentis supra verticem gladij terrore simulauit. Quæ est igitur hæc potestas, quæ solicitudinum morsus expellere, quæ formidinum aculeos vitare nequit? Atqui vellent ipsi vixisse securi, sed nequeunt: dehinc de potestate gloriantur. An tu potentem censes, quem videas velle, quod non possit efficere? Potentem censes, qui satellitæ latus ambit: qui quos terret, ipse plus metuit: qui vt potens esse videatur, in seruientiũ manu situm est: Nam quid ego de Regum familiaribus disseram, cùm regna ipsa tantæ imbecillitatis plena demonstrem? quos quidem regia potestas sæpè incolumis, sæpè autem lapsa prosternit? Nero Senecam familiarem, præceptorémq; suum ad eligendæ mortis coëgit arbitrium. Papinianũ diu inter aulicos potentem, militum gladijs Antonius obiecit. Atqui vterque potentiæ suæ renunciare voluerunt, quorũ Seneca opes etiam

etiam suas tradere Neroni, seq; in otium conferre conatus est: sed dum ruituros moles ipsa trahit, neuter, quod voluit, effecit. Quæ est igitur ista potentia, quam pertimescunt habentes, quam nec cùm habere velis, tutus sis, & cùm deponere cupias vitare nō possis? An præsidio sunt amici, quos non virtus, sed fortuna conciliat? Sed quem fœlicitas amicum fecit, infortunium faciet inimicum. Quæ verò pestis efficacior ad nocendum, quam familiaris inimicus?

M E T. V.

Q V I se volet esse potentem,
Animos domet ille feroces,
Nec victa libidine colla
Fœdis summittat habenis.
Etenim licet Indica longè
Tellus tua iura tremiscat,
Et seruiat vltima, Thule,
Tamen atras pellere curas,
Miserasq; fugare querelas
Non posse, potentia non est.

P R O S A V I.

G L O R I A verò quàm fallax sæpè, quàm turpis est? Vnde non iniuria Tragicus exclamat: *ὦ δόξα δόξα μυρίοισι δὴ βρο-*
τῶν

τῶν, οὐδὲν γεγῶσι βίοτον ὤγκωσας μέγαν. Plures enim magnum sæpè nomen falsis vulgi opinionibus abstulerunt, quo quid turpius excogitari potest? Nam qui falsò prædicantur, suis ipsi necesse est laudibus erubescant. Quæ si etiam meritis conquisitæ sint, quid tamen sapientis adiecerint conscientiæ, qui bonum suum non populari rumore, sed conscientiæ veritate metitur? Quòd si hoc ipsum propagasse nomen, pulcrum videtur consequens est, vt fœdum non extendisse iudicetur. Sed cùm (vti paulò antè disserui) plures gentes esse necesse sit, ad quas vnius fama hominis nequeat peruenire, fit, vt quem tu æstimas gloriosum, proxima parte terrarum videatur inglorius. Inter hæc verò popularem gratiam, ne commemoratione quidem dignam puto, quæ nec iudicio prouenit, nec vnquam firma perdurat. Iam verò quàm sit inane, quàm futile nobilitatis nomen, quis non videat? quæ si ad claritudinem refertur, aliena est. Videtur nanque esse nobilitas, quædam de meritis veniens laus parentum. Quòd si claritudinem prædicatio facit, illi sint clari necesse est, qui prædicantur. Quare splendidum te, si tuam non habes, aliena

clari

claritudo non efficit. Quòd si quid est in nobilitate bonum, id esse arbitror solum, vt imposita nobilibus necessitudo videatur, ne à maiorum virtute degenerent.

M E T. VI.

OMNE humanum genus in terris
Simili surgit ab ortu:
Vnus enim rerum pater est,
Vnus cuncta ministrat:
Ille dedit Phœbo radios,
Dedit & cornua Lunæ:
Ille homines etiam terris
Dedit, & sidera cælo:
Hic clausit membris animos
Celsa sede petitos.
Mortales igitur cunctos
Edit nobile germen.
Quid genus, & proauos strepitis?
Si primordia vestra
Auctoremq; Deum spectes,
Nullus degener extat,
Ni vitijs peiora fouens
Proprium deserat ortum.

P R O S A VII.

QVID autem de corporis voluptatibus loquar, quarum appetentia quidem plena

plena est anxietatis, satietas verò pœnitentiæ. Quantos ille morbos, quàm intollerabiles dolores, quasi quendam fructum nequitiæ fruentium solent referre corporibus, quarum motus quid habeat iucunditatis, ignoro. Tristes verò esse voluptatum exitus, quisquis reminisci libidinum suarum volet, intelliget. Quæ si beatos explicare possunt, nihil caussæ est, quin pecudes quoque beatæ esse dicantur, quarum omnis ad explendam corporalem * lacunam festinat intentio. Honestissima quidem coniugis foret, liberorumque iucunditas, sed nimis è natura dictum est, nescio quem filios inuenisse tortores, quorum quàm sit mordax quęcunque conditio, neque aliâs expertum te, neque nunc anxium necesse est admonere. In quo Euripidis mei sententiam probo, qui carentem liberis infortunio dixit esse felicem. * *lasciuiam.*

M E T. V I I.

HABET omnis hoc voluptas,
Stimulis agit fruentes
Apiumque par volantum,
Vbi grata mella fudit,
Fugit, & nimis tenaci
Ferit icta corda morsu.

PROSA

PROSA V.

NIHIL igitur dubium est, quin hæ ad beatitudinem viæ deuia quædam sint, nec perducere eò quemquam valeant, ad quod se perductutas esse promittunt. Quamuis verò implicitæ malis sint, breuissimè monstrabo. Quid enim? pecuniam ne congregare conaberis? sed eripies habenti. Dignitatibus fulgere velis? danti supplicabis: & qui cæteros præire honore cupis, poscendi humilitate vilesces. Potentiámne desideras? subiectorum insidijs obnoxius, periculis subiacebis. Gloriam petis? sed per aspera quæque distractus, securus esse desistis: Voluptariã vitam degas, sed quis non spernat, atque abijciat vilissimæ fragilissimæque rei corporis seruitium? Iam verò qui bona præse corporis ferunt, quàm exigua, quàm fragili possessione nituntur? Num enim elephantes mole, tauros robore, superare poteritis? Num tigres velocitate præibitis. Respicite cæli spatium, firmitudinem, celeritatem, & aliquando desinite vilia mirari. Quod quidem cælum non his potius est, quàm sua, qua regitur, ratione mirandum. Formæ verò nitor vt rapidus est, vt velox, & vernalium florum mutabilitate fuga-

cior? Quòd si, vt Aristoteles ait, Lynceis oculis homines vterentur, vt eorum visus obstantia, penetraret, nónne introspectis visceribus, illud Alcibiadis superficie pulcerrimum corpus, turpissimum videretur? Igitur te pulcrum videri, non tua natura, sed oculorum spectantium reddit infirmitas. Sed æstimate, quàm vultis nimio corporis bona, dum sciatis hoc quocunque miramini, triduanę febris igniculo posse dissolui. Ex quibus omnibus illud in summam redigere licet: quod hæc, nec præstare, quæ pollicentur, bona possunt, nec omnium bonorum congregatione perfecta sunt, ea nec ad beatitudinem, quasi quidam calles, ferunt, nec beatos ipsa perficiunt.

M E T. VIII.

EHEV quàm miseros tramite deuio
Abducit ignoratia.
Non aurum in viridi quæritis arbore,
Nec vite gemmas carpitis.
Non altis laqueos montibus abditis,
Vt pisce ditetis dapes.
Nec vobis capreas si libeat sequi,
Tyrrhena captatis vada.
Ipsos quin etiam fluctibus abditos
Norunt recessus æquoris,

Quæ gemmis niueis vnda feracior,
Vel quæ rubentis purpura,
Nec non quæ tenero pisce, vel asperis
Præstent echinis litora.
Sed quonam lateat, quod cupiunt bonum,
Nescire cæci sustinent,
Et quod stelliferum trans abijt polum,
Tellure demersi petunt.
Quid dignum stolidis mentibus imprecer?
Opes, honores ambiant,
Et cùm falsa graui mole parauerint,
Tum vera cognoscant bona.

PROSA IX.

HACTENVS mendacis formam fœlicitatis ostendisse suffecerit, quam si perspicaciter intueris, ordo est deinceps, quæ sit vera monstrare. Atqui video, inquam, nec opibus sufficientiam, nec regnis potentiam, nec reuerentiam dignitatibus, nec celebritatem gloria, nec lætitiam voluptatibus posse contingere. An etiam caussas, cur id ita sit, deprehendisti? Tenui quidem veluti rimula mihi videor intueri: sed ex te cognoscere apertius malim. Atqui promptissima ratio est. Quod enim simplex est, indiuisumque natura,

naturâ, id error humanus separat,& à vero, atque perfecto ad falsum, imperfectúmque traducit. An tu arbitraris, quòd nihilo indigeat, egere potentia? Minimè, inquam. Rectè tu quidem: nam si quid est, quod in vlla re imbecillioris valentiæ sit, in hac præsidio necesse est egeat alieno. Ita est, inquam. Igitur sufficientiæ, potentiǽque vna est, eadémque natura. Sic videtur. Quod verò huiusmodi sit, spernendum ne esse censes, an contrà rerum omnium veneratione dignissimum? At hoc, inquam, ne dubitari quidem potest. Addamus igitur sufficientiæ, potentiæque reuerentiam, vt hæc tria vnum esse iudicemus. Addamus, siquidem vera volumus confiteri. Quid * verò inquit? obscurum ne hoc, atque ignobile censes esse, an omni celebritate clarissimum? Considera verò, ne quòd nihilo indigere, quod potentissimum, quod honore dignissimum esse concessum est, * egere claritudine, quàm sibi præstare non possit, atque ob id aliqua ex parte videatur abiectius? Non possumus, inquam, quin hoc vti est, ita etiam celeberrimum esse confitear. Consequens igitur est, vt claritudinem superioribus tribus nihil differre fateamur? Consequitur, inquã, Quod igitur nullius

* igitur

* si videtur.

egeat alieni, quod suis cuncta viribus possit, quod sit clarum, atque reuerendū, nónne hoc etiam constat esse lætissimum? Sed vnde huic, inquam tali mæror vllus obrepat, ne cogitare quidem possum. Quare plenum esse lætitiæ, siquidem superiora manebunt, necesse est confiteri. Arqui illud quoque per eadem necessarium est, sufficientiæ, potentiæ, claritudinis, reuerentiæ, iucunditatis, nomina quidem esse diuersa, nullo verò modo discrepare substantiam. Necesse est, inquam. Hoc igitur, quod est vnum, simplexque natura, prauitas humana dispertit: & dum rei, quę partibus caret, partem conatur adipisci, nec portionem, quæ nulla est, nec ipsam, quam minimè affectat, assequitur. Quonam inquam, modo? Qui diuitias, inquit, petit, penuriæ fuga, de potentia nihil laborat, vilis, obscurusq; esse mauult, multas etiam sibi naturales quoque subtrahit voluptates, ne pecuniam, quam parauit, amittat. Sed hoc modo ne sufficientia quidem contingit ei, quem valentia deserit, quem modestia pungit, quem vilias abijcit, quem recondit obscuritas. Qui verò solum posse desiderat, profligat opes, despicit voluptates, honorémque potentia carentem, gloriam quoque

que nihili pendit. Sed huic quoque quàm multa deficiant vides. Fit enim vt aliquãdo necessariis egeat, vt anxietatibus mordeatur. Cúmque hæc depellere nequeat, etiam id quòd maximè petebat, potens esse desistit. Similiter ratiocinari de honoribus, gloria, voluptatibus licet. Nam cùm vnumquodque horum idem, quod cætera sit, quisquis horum aliquid sine cæteris petit, ne illud quidem, quod desiderat, apprehendit. Quid igitur, inquam? Si quis cuncta simul cupiat adipisci, summam quidem ille beatitudinis vęlit: sed num in his eam reperiet, quæ demonstrauimus id, quod pollicentur, nullo posse conferre? Minimè, inquam. In his igitur, quæ singula quæque expetendorum præstare creduntur, beatitudo nullo modo * inuestiganda est. Fateor, inquam, & hoc nihil dici verius potest. Habes igitur, inquit, & formam falsæ fœlicitatis, & caussas: deflecte nunc in aduersum mentis intuitum, ibi enim veram, quam promisimus, statim videbis. Atqui hæc, inquam, vel cæco perspicua est, eámque tu paulò antè monstrasti, dum falsas caussas aperire conabaris. Nam, ni fallor ea vera est, & perfecta fœlicitas, quæ sufficientem, potentem, reuerendum, celebrem, læ-

* inte-genda.

tumque perficiat. Atque vt me interius animaduertisse cognoscas, quæ vnum horum, quoniam idem cuncta sunt, veraciter præstare potest, hanc esse plenam beatitudinem sine ambiguitate cognosco, O te alumne hac opinione felicem, sentio, siquidem hoc inquit, adieceris. Quid nam, inquam? Esséne aliquid in his mortalibus, caducisque rebus putas, quod huiusmodi statum possit afferre? Minimè, inquam, puto, idque à te nihil amplius vt desideretur, ostensum est. Hæc igitur vel imagines veri boni vel imperfecta quædam dare bona mortalibus videntur: verum autem, atque perfectum bonum conferre non possunt. Assentior, inquam. Quoniam igitur agnouisti, quæ vera illa sit, quæ autem beatitudinem mentiantur, nunc superest, vt vnde veram hanc petere possis, agnoscas. Id quidem, inquam, iam dudum vehementer expecto. Sed cùm vti in Timæo Platoni, inquit, nostro placet, in minimis quoque rebus diuinum præsidium debeat implorari, quid nunc faciendum censes, vt illius summi boni sedem reperire mereamur? Inuocandum, inquam, rerum omnium patrem, quo prætermisso, nullum rite fundatur exordium.

exordium. Rectè,inquit,ac ſimul ita modulata eſt.

MET. IX.

O QVI perpetua mūdum ratione gubernas,
Terrarum cœliq; ſator,qui tempus ab æuo
Ire iubes,ſtabiliſq; manens das cuncta moueri,
Quem non externæ pepulerunt fingere cauſſæ
Materiæ fluitantis opus, verum inſita ſummi
Forma boni, liuore carens, tu cuncta ſuperno
Ducis ab exemplo, pulcrum pulcerrimus ipſe
Mundū mēte gerēs,ſimiliq; in imagine formās,
Perfectaſq; iubens perfectum abſoluere parteis.
Tu numeris elementa ligas,vt ꝑ frigora flammis,
Arida conueniant liquidis,ne purior ignis
Euolet,aut merſas deducant pondera terras.
Tu triplicis mediam naturæ cuncta mouentem
Connectēs animam,per conſona mēbra reſoluis.
Quæ cū ſecta duos motū glomerauit in orbes,
In ſemet reditura meat,mentemq; profundam
Circuit,& ſimili conuertit imagine cœlum.
Tu cauſis animas paribus,vitaſq; minores
Prouehis,& leuibus ſublimes curribus aptans
In cœlum,terramq; ſeris,quas lege benigna
Ad te conuerſas reduci facis igne reuerti.
Da pater auguſtam menti conſcendere ſedem,
Da fontem luſtrare boni, da luce reperta
In te conſpicuos animi defigere viſus.
Diſſice terrenæ nebulas,& pondera molis,
Atq; tuo ſplendore mica: tu nanq; ſerenum

Te requies tranquilla piis : te cernere, finis.
Principium, vector, dux, semita, terminus idem.

PROSA X.

QVONIAM igitur quæ sit imperfecti, quæ etiam perfecti boni forma vidisti: nunc demonstrandum reor, quònam hæc felicitatis perfectio constituta sit. In quo illud primùm arbitror inquirendum, an aliquid huiusmodi bonum, quale paulò antè definisti, in rerum natura possit existere, ne nos præter rei subiectæ veritatem cassa cogitationis imago decipiat. Sed quin existat, sitque hoc veluti quidam omnium fons bonorum, negari nequit. Omne enim quod imperfectum esse dicitur, id diminutione perfecti imperfectum esse perhibetur. Quò fit, vt si in quolibet genere imperfectum quid esse videatur, in eo perfectum quoque aliquid esse, necesse sit. Etenim perfectione sublata, vnde illud, quod imperfectum perhibetur, extiterit, ne fingi quidem potest. Neque enim à diminutis, inconsummatisque natura rerum cepit exordium, sed ab integris absolutisque procedēs, in hæc extrema, atq. affeta dilabitur. Quòd si, vti paulò ante monstrauimus, est quæ-

dam boni fragilis imperfecta felicitas, esse aliquam solidam,perfectamque,non potest dubitari. Firmissimè, inquam, verissimeque conclusum est. Quo verò, inquit,haberet,ita considera. Deum rerum omnium principem bonum esse, communis humanorū conceptio probat animorum. Nam cùm nihil Deo melius excogitari queat, id quod melius nihil est, bonum esse quis dubitet?ita verò bonum esse Deum ratio demōstrat,vt perfectum quoque bonum in eo esse cōuincat.Nam ni tale sit, rerum omnium princeps esse non poterit:erit enim eo præstantius aliquid perfectum possidens bonum, quod hoc prius, atque antiquius esse videatur. Omnia namque perfecta minùs integris priora esse claruerunt. Quare ne in infinitum ratio prodeat, confitendū est summum Deum,summi,perfectique boni esse plenissimum. Sed perfectum bonum veram esse beatitudinem constituimus. Veram igitur beatitudinē in summo Deo sitam esse, necesse est. Accipio,inquam. nec est quod contradici vllo modo queat Sed quæso,inquit te,vide quàm id sanctè, atq; inuiolabiter probes,quod boni summi summū Deum diximus esse plenissimum. Quonam,inquam,modo? Ne hūc

rerum omnium patrem illud summum bonum, quo plenus esse perhibetur, vel extrinsecus accepisse, vel ita naturaliter habere præsumas, quasi habentis Dei, habitæque beatitudinis diuersam cogites esse substantiam. Nam si extrinsecus acceptum putes, præstantius id quod dederit, eo quod acceperit, existimare possis. Sed hunc esse rerum omnium præcellentissimum dignissimè confitemur. Quod si natura quidem inest, sed ratione diuersum, cùm de rerum principe loquamur, Deo, fingat qui potest, quis hæc diuersa coniunxerit? Postremò quòd à qualibet re diuersum est, id non est illud, à quo intelligitur esse diuersum. Quare quod à summo bono, diuersum est sui natura, id summum bonum non est: quod nefas est de Deo cogitare, quo nihil constat esse præstantius. Omnino enim nullius rei natura suo principio melior poterit existere. Quare quod omnium principium sit, id etiam sui substantia summum esse bonum verissima ratione concluserim. Rectissimè, inquam. Sed summum bonum beatitudinem esse concessum est. Ita est, inquam. Igitur inquit, Deum esse ipsam beatitudinem, necesse est confiteri. Nec propositis, inquam prioribus

refrag

refragari queo, & ab illis hoc illatum conſequens eſſe perſpicio. Reſpice, inquit, an hinc quoque idem firmiùs approbetur, quod duo ſumma bona, quæ à ſe diuerſa ſunt, eſſe nō poſſunt. Etenim quæ diſcrepant bona, non eſſe alterum, quod ſit alterum, liquet: quare neutrum poterit eſſe perfectum, cùm alterutri alterum deeſt. Sed quod perfectum non ſit, id non eſſe bonum manifeſtum eſt: nullo modo igitur quæ ſumma ſunt bona, ea poſſunt eſſe diuerſa. Atqui & beatitudinem, & Deum ſummum bonum eſſe collegimus: quare ipſam neceſſe eſt ſummā eſſe beatitudinē, quæ ſit ſumma diuinitas. Nihil, inquam, nec re ipſa verius, nec ratione firmius, nec Deo dignius concludi poteſt. Super hæc, inquit, igitur veluti geometræ ſolent, demonſtratis propoſitis, aliquid inferre, quæ πορίσματα ipſi vocant, ita ego quoque tibi veluti corollarium dabo. Nam quoniam beatitudinis adeptione fiunt homines beati, beatitudo verò eſt ipſa diuinitas, diuinitatis adeptione fieri beatos, manifeſtum eſt. Sed vti iuſtitiæ adeptione iuſti, ſapientiæ ſapientes fiunt, ita diuinitatem adeptos, Deos fieri ſimili ratione neceſſe eſt.

est. Omnis igitur beatus Deus, sed natura quidem vnus, participatione verò nihil prohibet esse quàm plurimos. Et pulcrum, inquam, hoc atque pretiosum, siue πόρισμα, siue corollarium vocari mauis. Atqui hocquoq; pulcrius nihil est, quod his annectendum esse ratio persuadet. Quid inquam? Cùm multa, inquit, beatitudo continere videatur, vtrúmne hæc omnia in vnū veluti corpus beatitudinis, quadam partium varietate coniugantur, an sit eorum aliquid, quod beatitudinis substantiam compleat, ad hoc verò cætera referantur? Vellem, inquam id ipsarum rerum commemoratione patefaceres. Nónne, inquir beatitudinem bonum esse * censemus? Ac summum quidem, inquam Addas, inquit, hoc omnibus licet. Nam eadem sufficientia summa est, eadem summa potentia, reuerentia quoque, claritas, & voluptas beatitudo esse iudicatur. Quid igitur Hæccine omnia bona, sufficientia, potentia, cæteraque veluti quædam beatitudinis membra sunt. An ad bonum veluti ad verticem cuncta referuntur? Intelligo, inquam, quid inuestigandum proponas, sed, quid constituas, audire desidero. Huius rei discretionem sic accipe. Si hæc omnia

*censui-mus?

omnia beatitudinis membra forent, à se quoque inuicem discreparent. Hæc est enim partium natura, vt vnum corpus diuersa componant. Atqui hæc omnia idem esse monstrata sunt. Minimè igitur membra sunt: alioquin ex vno membro beatitudo videbitur esse coniuncta, quod fieri nequit. Id quidem, inquam, dubium non est, sed id quod restat expecto. Ad bonum verò cætera referri palàm est. Iccirco enim sufficientia petit, quoniam bonum esse iudicatur. iccirco potentia, quoniam id quoque creditur bonũ. Idem de reuerentia, claritudine, iucunditate coniectare licet. Omnium igitur expetendorum summa, atque caussa bonum est. Quod enim neque re, neque similitudine vllum in se retinet bonum, id expeti nullo modo potest. Contraque etiam, quæ natura bona non sunt, tamen si esse videantur quasi vera bona sint, appetuntur. Quò fit vti summa, cardo, atque caussa expetendorum omnium, bonitas esse iure credatur. Cuius verò caussa quid expetitur, id maximè videtur optari. Veluti si salutis caussa quispiam velit æquitare, non tam equitandi motum desiderat, quàm salutis effectum. Cũ igitur omnia boni gratia petantur, non illa potiùs,

quàm

quàm bonũ ipsum desideratur ab omnibus. Sed propter quod cætera optantur, beatitudinem esse concessimus: quare sic quoque sola quæritur beatitudo. Ex quo liquidò apparet ipsius boni, & beatitudinis vnam atque eandem esse substãtiam. Nihil video, cur dissentire quispiã possit. Sed Deum, veramque beatitudinem vnum, atque idem esse monstrauimus. Ita, inquam. Securè igitur concludere licet, Dei quoq; in ipso bono, nec vsquam aliò, sitam esse substantiam.

M E T. X.

Hvc omnes pariter venite capti,
Quos fallax ligat improbis catenis
Terrenas hebetans libido mentes.
Hic erit vobis requies laborum,
Hic portus placida manens quiete,
Hoc patens vnum miseris asylum.
Non quidquid Tagus aureis arenis
Donat, aut Hermus rutilante ripa,
Aut Indus calido propinquus orbi,
Candidis miscens virides lapillos
Illustrant aciem, magisq; cæcos
In suas condunt animos tenebras.
Hoc quicquid placet, excitatq; mentes,
Infimis tellus aluit cauernis,
Splendor, quo regitur, vigetq; cælum.

Vitat

Vitat obscuras animæ ruinas.
Hanc quisquis poterit notare lucem,
Candido Phœbi radios negabit.

PROSA XI.

ASSENTIOR, inquam Cuncta enim firmissimis nexa rationibus cōstant. Tum illa, quanti, inquit, æstimabis, si bonum ipsum quid sit, agnoueris? Infiniti, inquā: Siquidem mihi pariter Deum quoque, qui bonum est cōtinget agnoscere. Atqui hoc verissima, inquit, ratione patefaciam, maneant modò quæ paulò antè conclusa sunt. Manebunt, inquam. Nónne, inquit, monstrauimus ea, quæ appetūtur à pluribus, idcirco vera, perfectaque bona non esse, quoniam à se inuicem discreparent, cumque alteri abesset alterum, plenum, absolutumque bonum afferre non posse? Tum autem verum bonum fieri, cùm in vnam veluti formā, atque efficientiam colliguntur, vt quæ sufficientia est, eadem sit potentia, reuerentia, claritas, atque iucunditas. Nisi verò vnum, atque idem omnia sint, nihil habere, quò inter expetenda numerentur. Demonstratum est, inquam, nec dubitari vllo modo potest. Quæ igitur, cùm discrepant, minimè bona sunt: cùm verò

verò vnũ esse cœperint, bona fiunt. Nónne hæc vt bona sint vnitatis fieri adeptio cōtingit? Ita, inquam, videtur. Sed omne quod bonum est, boni participatione bonum esse concedis, an minimè? Ita est. Oportet igitur idem esse vnum, atque bonum simili ratione concedas. Eadem namque substantia est eorum, quorum naturaliter non est diuersus effectus. Negare, inquam, nequeo. Nostíne igitur, inquit, omne quod est, tam diu manere, atque subsistere, quàm diu sit vnum, sed interire, atque dissolui pariter, atque vnum esse destiterit? Quonam modo? Vt in animalibus, inquit, cùm in vnum coeunt, ac permanent anima corpúsque, id animal vocatur. Cùm verò hæc vnitas vtriusq; separatione dissoluitur, interire, nec iam esse animal liquet. Ipsum quoq; corpus cùm in vna forma, membrorum coniunctione, permanet, humana visitur species. At si distributæ, segregatæque partes corporis distraxerint vnitatem desinit esse quod fuerat. Eoque modo percurrenti cætera proculdubio patebit subsistere vnumquodque, dum vnum est: cùm verò vnum esse desinit, interire. Consideranti, inquam, mihi plura, minime aliud videtur. Estne igitur, inquit,

quod

quod inquantum naturaliter agat, relicta sustinendi appetentia, venite ad interitum, corruptionémque desideret. Si animalia, inquam, considerem, quæ habent aliquam volendi, nolendíque naturam, nihil inuenio quod nullis extrà cogentibus, abijciant manendi intentionem, & ad interitum sponte festinent. Omne nanque animal tueri salutem laborat: mortem verò, perniciemque deuitat. Sed quid de herbis, arboribúsque, quid de inanimatis omnino consentiam rebus, prorsus dubito. Atqui non est, quòd de hoc possis ambigere, cùm herbas, atque arbores intuearis, primùm sibi conuenientibus innasci locis, vbi quantum earum natura queat, citò exarescere, atque interire non possunt. Nam aliæ quidem campis, aliæ montibus oriuntur, alias ferunt paludes, aliæ saxis hærent, aliarum, fœcundæ sunt, steriles arenæ, quas si in alia quispiam loca transferre conentur, arescant. Sed dat cuique natura quod conuenit, & ne, dum manere possunt, intereant, elaborat. Quid dicam, quòd omnes veluti in terras ore demersæ, trahunt alimenta radicibus, ac per medullas robur, corticemq; diffundunt? Quid? quòd mollissimum, quodque, si-

euti medulla est, interiore semper sede reconditur: extra verò quadam ligni firmitate tegitur, vltimus autem cortex aduersum cæli intemperiem, quasi mali patiens defensor opponitur? Iam verò quanta est naturæ diligentia, vt cuncta semine multiplicato propagentur, quæ omnia non modò ad tempus manendi, verùm generatim quoque quasi in perpetuum permanendi, veluti quasdam machinas esse quis nesciat? Ea etiam quæ inanimata esse creduntur, nónne quod suum est, quæque simili ratione desiderant? Cur enim flamas quidem sursum leuitas vehit, terras verò deorsum pondus deprimit, nisi quod hæc singulis loca, motionésque conueniunt? Porrò autem quod cuique consentaneum est, id vnumquodque conseruat, sicuti ea, quæ sunt inimica corrumpunt. Iam verò quæ dura sunt, vt lapides, adhærent tenacissimè partibus suis, & ne facilè dissoluātur, resistunt. Quæ verò liquentia, vt aër, atque aqua facilè quidem diuidentibus cedunt, sed citò in ea rursus, à quibus sunt abscissa, relabuntur. Ignis verò omnem refugit sectionem. Neque nunc nos de voluntarijs animæ cognoscentis motibus, sed de naturali intentione tractamus. Sicuti est, quòd

quòd acceptas escas sine cogitatione trã-sigimus, quòd in somno spiritum ducimus nescientes. Nam neq; in animalibus quidem manendi amor ex animæ voluntatibus, verùm ex naturę principijs venit. Nam sæpè mortem cogentibus caussis, quam natura reformidat, voluntas amplectitur: contráque illud, quo solo mortalium rerum durat diuturnitas, gignendi opus, quod natura semper appetit, interdum coërcet voluntas. Adeò hæc sui caritas non ex animali motione, sed ex naturali intentione procedit. Dedit enim prouidentia creatis à se rebus hanc vel maximam manendi caussam, vt quo ad possunt, naturaliter manere desiderent: quare nihil est, quod vllo modo queas dubitare, cuncta quæ sunt appetere naturaliter constantiam permanendi, deuitare perniciem. Confiteor inquam, nunc me indubitatò cernere, quæ dudum incerta videbantur. Quod autem, inquit, subsistere, ac permanere appetit, id vnum esse desiderat. Hoc enim sublato, ne esse quidem cuiquam permanebit. Verum est, inquam. Omnia igitur, inquit, vnum desiderant. Consensi. Sed vnum id ipsum monstrauimus esse, quod bonum est. Ita quidem. Cuncta igitur bonum petunt:

quod quidem ita describas licet, ipsum bonum esse, quod desideretur ab omnibus. Nihil, inquam, verius excogitari potest. Nam vel ad nihilum cuncta referuntur, & vno veluti vertice destituta, sine rectore fluitabunt, Aut si quid est, ad quod vniuersa festinēt, id erit omnium summū bonorum. Et illa nimium, inquit, ô alumne lætor, ipsam enim mediæ veritatis notam mente fixisti. Sed in hoc patuit tibi, quod ignorare te paulò antè dicebas. Quid, inquam? Quis esset, inquit, rerum omnium finis? Is est enim profectò, quòd desideratur ab omnibus: quod quia bonum esse collegimus, oportet rerum omnium finem bonum esse fateamur.

MET. XI.

QVISquis profunda mente vestigat verum,
Cupitq; nullis ille deuijs falli,
In se reuoluat intimi lucem visus,
Longósque in orbem cogat inflectens motus,
Animumq; doceat quidquid extra molitur,
Suis retrusum possidere thesauris.
Dudum quod atra texit erroris nubes,
Lucebit ipso perspicatius Phœbo.
Non omne nanq; mente depulit lumen,
Obliuiosam corpus inuehens molem.

Haret

Heret profectò semen introrsum veri,
Quod excitatur ventilante doctrina.
Nam cur rogati sponte recta censetis,
Ni mersus alto viueret fomes corde?
Quod si Platonis Musa personat verum.
Quod quisquis discit, immemor recordatur.

PROSA XII.

TVM ego, Platoni, inquam, vehementer assentior: nam me horũ iam secundò cõmemoras. Primùm, quod memoriam corporea contagione, dehinc cum mœroris mole pressus amisi. Tum illa, si superiora, inquit, concessa respicias, ne illud quidem longius aberit, quin recorderis, quod dudũ te nescire confessus es. Quid, inquã? Quibus, ait illa, gubernaculis mundus regatur. Memini, inquam, me inscitiam meam fuisse confessum: sed quid afferas, licet iam prospiciam, planiùs tamen ex te audire desidero. Mundum hunc, inquit, à Deo regi paulò antè minimè dubitandũ putabas: Ne nunc quidem arbitror, inquam, nec vnquam dubitandum putabo, quibúsq; in hoc rationibus accedam, breuiter exponam. Mundus hic ex tam diuersis, contrarijsq; partibus in vnam formã minimè conuenisset, nisi vnus esset, qui

tam diuersa coniungeret: coniuncta verò naturarum ipsa diuersitas, inuicē discors, dissociaret, atq; diuelleret, nisi vnus esset, qui quod nexuit, contineret. Non tam verò certus naturæ ordo procederet, nec tam dispositos motus, locis, temporibus, efficientia, spatijs, qualitatibus explicaret, nisi vnus esset qui has mutationum varietates manens ipse disponeret. Hoc quidquid est, quo condita manent, atque agitantur, vsitato cunctis vocabulo Deū nomino. Tum illa, cùm hæc, inquit, ita sentias, paruam mihi restare operam puto, vt felicitatis compos, patriam sospes reuisas, sed quæ proposuimus intueamur. Nónne in beatitudine sufficientiam numerauimus? Deumque beatitudinem ipsam esse * concessimus? Ita quidem. Et ad mundum igitur, inquit, regendum nullis extrinsecis adminiculis indigebit: alioquin si quo egeat, plenam sufficientiam non habebit. Id, inquam, ita est necessarium. Per se igitur solum cuncta disponit. Negari, inquam, nequit. Atqui Deus ipsum esse bonum monstratus est. Memini, inquam. Per bonum igitur cuncta disponit: siquidem per se regit omnia, quem bonum esse * concessimus, & hic est veluti quidam clauus, atque gubernaculum,

consensimus. (margin)

consensimus. (margin)

culum, quo mundana machina stabilis, atq; incorrupta seruatur. Vehementer assentior, inquam, & id te paulò antè dictu- ram, tenui licet suspicione, prospexi. Credo, inquit: iam enim, vt arbitror, vigilantiùs ad cernenda vera oculos deducis: sed quod dicam non minùs ad contuendum patet. Quid, inquam? Cùm Deus, inquit, omnia bonitatis clauo gubernare iure credatur, eademque omnia, sicuti docui, ad bonum naturali intentione festinent, num dubitari potest, quin voluntariè regantur, seq; ad disponentis nutum veluti conuenientia, contemperatáque rectori sponte conuertant? Ita, inquam, necesse est, nec beatum regimen esse videretur: si quidem detractantium iugum foret, non obtemperantium salus. Nihil est igitur, quod naturam seruans, Deo contraire conetur. Nihil, inquam. Quid si conetur, ait, num tãdem proficiet quid quam aduersus eum, quem iure beatitudinis potentissimum esse concessimus. Prorsus, inquam, nihil valeret. Non est igitur aliquid, quod summo huic bono, vel velit, vel possit obsistere. Non, inquã, arbitror. Est igitur, inquit, summum bonum, quod regit cuncta fortiter, suauiterque disponit. Tum ego, quam, inquam,

me non modò ea, quæ conclusa est, summa rationum, verùm multò magis hæc ipsa verba, quibus vteris, delectant, vt tandem aliquando stultitia magna latrantē sui pudeat. Accepisti, inquit, in fabulis lacessentes cælum Gigantes, sed illos, quoque, vti contignum fuit, benigna fortitudo deposuit. Sed vísne rationes ipsas inuicem collidamus? forsitan ex huiusmodi conflictatione pulcra quædam veritatis scintilla dissiliet. Tuo inquam, arbitratu. Deum, inquit, esse, omnium potentem nemo dubitauerit. Qui quidē, inquam, mente consistat, nullus prorsus ambigat. Qui verò est, inquit, * omnium potens, nihil est quod ille non possit. Nihil inquam. Num igitur Deus facere malum potest? Minimè, inquam. Malum igitur, inquit, nihil est, cùm id facere ille nō possit, qui nihil non potest. Ludísne, inquam, me, inextricabilem Labyrinthum rationibus texens, quo nunc quidem, qua egrediaris introeas, nunc verò quò introieris, egrediare, an mirabilem quendam diuinæ simplicitatis orbem complicas? Et enim paulò antè à beatitudine incipiens, eam summum bonum esse dicebas, quam in summo Deo sitam loquebare. Ipsum quoque Deum summum esse bonum, plenamque

*omnipo-
s.

beati

beatitudinē disserebas: ex quo neminem beatū fore, nisi qui pariter Deus esset, quasi munusculum dabas. Rursus ipsam boni formā, Dei, ac beatitudinis loquebaris esse substantiā: ipsumq; vnum id ipsum esse bonū dicebas, quod ab omni rerum natura peteretur, Deū quoq; bonitatis gubernaculis vniuersitatem regere disputabas, volentiáque cuncta parere, nec vllā mali esse naturā: atque hæc nullis extrinsecus sumptis, sed altero ex altero fidē trahente, insitis, domesticisq; probationibus explicabas. Tum illa, minimè, inquit, ludimus, remq́ue omniū maximam Dei munere, quē dudū deprecabamur, exegimus. Ea est enim diuinæ forma substantiæ, vt neque in externa dilabatur, nec in se externū *aliquod ipsa suscipiat. Sed sicut de ea Parmenides ait. πάντοθεν ἐυ κύκλου σφαίρης ἐναλίγκιον ὄγκῳ. Quod si rationes quoque non extra petitas, sed intra rei, quā tractabamus, ambitum collocatas agitauimus, nihil est quod admirere, cùm Platone sanciente didiceris cognatos de quibus loquimur rebus oportere esse sermones. *aliqu

MET. XII.

Felix, qui potuit boni
Fontem visere lucidum:

Felix, qui potuit grauis
Terræ soluere vincula.
Quondam funera coniugis
Vates Threicius gemens,
Postquàm flebilibus modis
Siluas currere mobilas.
Amnes stare coegerat,
Iunxitq; intrepidum latus
Sæuis cerua leonibus,
Nec visum timuit lepus
Iam cantu placitum canem,
Cum flagrantior intima
Feruor pectoris vreret,
Nec qui cuncta subegerant,
Mulcerent dominum modi,
Immites Superos querens,
Infernas adijt domos.
Illic blanda sonantibus
Chordis carmina temperans,
Quidquid præcipuis Deæ
Matris fontibus hauserat,
Quod luctus dabat impotens,
Quod luctum geminans amor
Deflet. Tænara commouens,
Et dulci veniam prece
Vmbrarum dominos rogat.
Stupet ter geminus nouo
Captus carmine ianitor.
Quæ sontes agitant metu

Vltrices

Vltrices scelerum Deæ,
Iam mœstæ lachrymis madent.
Non Ixionium caput
Velox præcipitat rota:
Et longa site perditus
Spernit flumina Tantalus.
Vultur dum satur est modis,
Non traxit Tityi iecur.
Tandem, vincimur, arbiter
Vmbrarum miserans ait.
Donemus comitem viro
Emptam carmine coniugem.
Sed lex dona coërceat,
Ne dum Tartara liquerit,
Fas sit lumina flectere,
Quis legem det amantibus?
Maior lex amor est sibi.
Heu noctis prope terminos
Orpheus Eurydicem suam
Vidit, perdidit, occidit.
Vos hæc fabula respicit,
Quicunque in supernum diem
Mentem ducere quæritis.
Nam qui Tartareum in specus
Victus lumina flexerit,
Quicquid præcipuum trahit,
Perdit, dum videt inferos.

ANI

ANICII MANLII SEVERINI BOETHII, de consolatione Philosophiæ.

LIBER QVARTVS.

PROSA I.

HÆC cùm Philosophia, dignitate vultus, & oris grauitate seruata, leniter, suauiterque cecinisset, tũ ego nondũ penitus insiti mæroris oblitus intentionẽ dicere adhuc aliquid parantis abrupi. Et ô, inquã, veri præuia luminis, quæ vsque adhuc tua fudit oratio, tum sui speculatione diuina, tum tuis rationibus inuicta patuerunt, eaque mihi, & si ob iniuriæ dolorẽ nuper oblita, non tamen ante hac prorsus ignorata dixisti. Sed ea ipsa est, vel maxima nostri caussa mæroris, quòd cùm rerum bonus rector existat, vel esse omnino mala possint, vel impunita prætereãt. Quod solum quanta dignũ sit admiratione, profectò considerat. At huic aliud maius adiungitur, nam imperante, florétéque, nequitia, virtus non solum præmijs caret, verũ etiam sceleratorum

rum pedibus ſubiecta calcatur, & in locum facinoroſi ſupplicia luit. Quæ fieri in regno ſcientis omnia, potentis omnia, ſed bona tantũmodo volentis Dei, nemo ſatis poteſt nec admirari, nec conqueri. Tum illa, & eſſet, inquit, infiniti ſtuporis, omnibúſque horribilibus monſtris, ſi vti tu exiſtimas, in tanti velut patris familias diſpoſitiſſima domo, vilia vaſa colerentur, pretioſa ſordeſcerent: ſed non ita eſt. Nam ſi ea quæ paulò antè concluſa ſunt, inconuulſa ſeruantur, ipſo, de cuius nunc regno loquimur, autore cognoſces, ſemper quidẽ potentes bonos eſſe, malos verò abiectos ſemper, atq; imbecillos, nec ſine pœna vnquã eſſe vitia, nec ſine præmio virtutes: bonis felicia, malis ſemper infortunata contingere, multáque id genus, quæ ſopitis quærelis firma te ſoliditate corroborent. Et quoniam veræ formam beatitudinis me dudũ monſtrante vidiſti, quo etiam ſita ſit agnouiſti, decurſis omnibus, quæ prætermittere neceſſarium puto, viam tibi, quæ te domum reuehat oſtendam. Pennas etiã tuæ menti, quibus ſe in altum tollere poſſit, affigam, vt perturbatione depulſa, ſoſpes in patriam, meo ductu, mea ſemita, meis etiam vehiculis reuertaris.

SVNT etenim pennæ volucres mihi,
Quæ celsa conscendant poli:
Quas sibi cùm velox mens induit,
Terras perosa despicit,
Aëris immensi superat globum,
Nubésque post tergum videt.
Quiq; agili motu calet ætheris,
Transcendit ignis verticem,
Donec in astriferas surgat domos,
Phœbóq; coniugat vias,
Aut comitetur iter gelidi senis,
Miles corusci sideris,
Vel quocunq; micans nox pingitur,
Recurrat astri circulum,
Atq; vbi iam exhausti fuerit satis,
Polum relinquat extimum,
Dorsaq; velocis premat ætheris
Compos verendi luminis,
Hic regum sceptrum dominus tenet,
Orbísque habenas temperat,
Et volucrum currum stabilis regit,
Rerum coruscus arbiter.
Huc te si reducem referat via,
Quam nunc requiris immemor,
Hæc dices, memini, patria est mihi,
Hinc ortus, hic sistam gradum.
Quod si terrarum placeat tibi
Noctem relictam visere,

Quos

Quos miseri toruos populi timent,
Cernes tyrannos exules.

PROSA II.

TVM ego, papæ, inquam, vt magna promittis, nec dubito quin possis efficere: tu modò quem excitaueris, ne moreris. Primùm igitur, inquit, bonis semper adesse potentiam, malos cunctis viribus esse desertos, agnoscas licebit: quorum quidem alterum demonstratur ex altero. Nam cùm bonum, malumque contraria sint, si bonum potens esse constiterit, liquet imbecillitas mali: at si fragilitas clarescat mali, boni firmitas nota est. Sed vt nostræ sententiæ fides abundantior sit, alterutro calle procedã, nunc hinc, nunc inde proposita confirmans. Duo sunt, quibus omnis humanorum actuum constat effectus: voluntas scilicet, ac potestas: quorum si alterutrum desit, nihil est quod explicari queat. Deficiente etenim voluntate, ne aggreditur quidẽ quisque quod non vult: at si potestas absit, voluntas frustra sit. Quo fit, vt si quem videas velle adipisci, quod minimè adipiscatur, huic obtinendi quod voluerit, defuisse valentiam dubitare non possis. Perspicuum

ſpicuum eſt, inquam, nec vllo modo negat: poteſt. Quem verò affeciſſe, quod voluerit, videas, num etiam potuiſſe dubitabis? Minimè. Quod verò quiſque poteſt, in eo validus: quod verò nõ poteſt in hoc imbecillis eſſe cenſendus eſt. Fateor, inquam. Meminiſtine igitur, inquit, ſuperioribus rationibus eſſe collectum, intentionem omnem voluntatis humanæ, quæ diuerſis ſtudijs agitur, ad beatitudinem feſtinare? Memini, inquam, id quoque eſſe demonſtratum. Num recordaris beatitudinem ipſum eſſe bonum, eóque modo cùm beatitudo petitur, ab omnibus deſiderari bonum? Minimè, inquã, recordor, quoniam id memoriæ fixum teneo. Omnes igitur homines boni pariter, ac mali, indiſcreta intentione ad bonum peruenire nituntur? Ita, inquam, conſequens eſt. Sed certum eſt, adeptione boni, bonos fieri. Certum. Adipiſcuntur igitur boni, quod appetunt? Sic videtur. Mali verò ſi adipiſcerentur quod appetunt bonum, mali eſſe non poſſent. Ita eſt. Cùm igitur vtriq; bonũ petant, ſed hi quidem adipiſcãtur, illi verò minimè, nõ dubiũ eſt bonos quidẽ potentes eſſe, qui verò mali ſunt, imbecilles. Quiſquis, inquam, dubitat, nec rerum naturam, nec

conſe

consequentiam potest considerare rationum. Rursus, inquit. Si duo sint, quibus idem secundum naturam propositum sit, eorumque vnus naturali officio idipsum agat, atque perficiat, alter verò naturale illud officiũ, minimè administrare queat, alio verò modo, quàm naturæ conuenit, non quidem impleat propositum suum, sed imitetur, implentem, quémnam horũ valentiorem esse decernis? Et si coniecto, inquam *, quid velis, planiùs tamen audire desidero. Ambulandi, inquit, motum secundum naturam esse hominibus num negabis? minimè, inquam. Eiusque rei pedum officium esse naturale num dubitas? Ne hoc quidem, inquam. Si quis igitur pedibus incedere valens ambulet, aliusq́; cui hoc naturale pedum desit officium, manibus nitens, ambulare conetur, quis horum iure valencior existimari potest? Contexe, inquam cætera, nam quin naturalis officij potẽs, eo qui idem nequeat, valentior sit, nullus ambigit. Sed * summum, inquit bonũ quòd æquè malis, bonisque propositum est: boni quidem naturali officio virtutum * petunt mali verò variam per cupiditatem, quòd adipiscendi boni naturale officium non est, id ipsum conantur adipisci. An tu aliter exi-

*quod

* sum[...] bonum [...] æquè [...] lis, bo[...] que p[...] situm.

*appe[...]

ſtimas? Minimè, inquam, nam etiam, quòd eſt conſequens, patet. Ex his enim quæ*conceſſeram, bonos quidem potentes, malos verò eſſe neceſſe eſt imbecilles. Rectè, inquit percurtis: idque vti medici ſperare ſolent, indicium eſt erectæ iam, reſiſtentiſque naturæ. Sed quoniam te ad intelligẽdum promptiſsimum eſſe conſpicio, crebras coaceruabo rationes. Vide enim quanta vitioſorum hominum pateat infirmitas, qui ne ad hoc quidem peruenire queunt, ad quod eos naturalis ducit, ac penè compellit intentio. Et quid? ſi hoc tam magno, ac penè inuicto præeuntis naturæ * deſerentur auxilio? Conſidera verò quanta ſceleratos homines habeat impotẽtia. Neque enim leuia, ac ludicra præmia petunt, quæ conſequi, atque obtinere non poſſunt: ſed circa ipſam rerum ſummam, verticemq; deficiunt, nec in eo miſeris contigit effectus, quod ſolùm dies, noctesq; moliuntur: in qua re bonorum vires eminent. Sicut enim eum, qui pedibus incedens, ad eum locum vſque peruenire potuiſſet, quo nihil vlterius peruium iaceret inceſſui, ambulandi, potentiſſimum eſſe cenſeres? ita eum, qui expetendorum finem, quo nihil vltra eſt, apprehendit, potentiſſimum

*conceſſeram.

*deſerun[tur].

simũ necesse est iudices. Ex quo fit, quod huic obiacet, vt iidem celesti, iidem viribus omnibus videantur esse deserti. Cur enim relicta virtute vitia sectantur? inscitiáne bonorum? sed quid eneruatius ignorantiæ cæcitate? An sectanda nouerunt? sed transuorsos eos libido præcipitat, sic quoque intemperantia fragiles*, qui obluctari vitio nequeunt. An scientes, volentesque bonum deserunt, ad vitia deflectuntur? Sed hoc modo non solùm potentes esse, sed omnino esse desinunt. Nam qui communem omnium quæ sunt, finem relinquunt, pariter quoq; esse desistunt. Quod quidem cuipiam mirum fortè videatur, vt malos, qui plures hominum sunt, eosdem nõ esse dicamus: sed ita sese res habet. Nam qui mali sunt, eos malos esse non abnuo: sed eosdem esse purè, atque simpliciter nego. Nam vti cadauer hominem mortuum dixeris, simpliciter vero hominem appellare non possis: ita vitiosos malos quidem esse concesserim: sed esse absolutè nequeam confiteri. Est enim quod ordinem retinet, seruatque naturam: quod verò ab hac deficit, esse etiam quod in sui natura situm est, derelinquit. Sed possunt, inquies, mali: nec ego quidem negauerim: sed *sunt,

hæc eorum potentia non à viribus, sed ab imbecillitate descēdit. Possunt enim mala, quæ minimè valerent, si in bonorum efficientia manere potuissent. Quæ possibilitas eos euidētius nihil posse demonstrat. Nam si, vti paulò antè collegimus, malum nihil est, cum mala tātummodo possint, nihil posse improbos liquet. Perspicuum est. Atqui vt intelligas quæ nam sit huius potentię vis, summo bono nihil potentius esse paulò antè definiuimus. Ita est, inquam. Sed idem, inquit, malum facere nequit. Minimè. Est igitur, inquit, aliquis, qui omnia posse homines putet? Nisi quis insaniat, nemo. Atqui iidē possunt mala. Vtinam quidem, inquam, non possent. Cùm igitur bonorum potens tātummodo possit omnia, non verò queāt, omnia potētes etiam malorum, eosdem, qui mala possunt, minus posse manifestū est. Huc accedit, quod omnem potētiam inter expetenda numerandam, omniaq́; expetenda referri ad bonum, velut ad quoddam naturæ suæ cacumen, ostendimus. Sed patrandi sceleris possibilitas referri ad bonum non potest. Expetenda igitur non est. Atqui omnis potentia expetēda est. Liquet igitur malorum possibilitatem non esse potentiam. Ex quibus omnibus

omnibus bonorum quidem potẽtia, malorum verò minimè, dubitabili. apparet infirmitas. Veram illam Platonis esse sententiam liquet. Solos quod desiderent facere posse sapiẽtes: improbos verò exercere quidem quod libeat, quòd verò desiderent, explere non posse. Faciunt enim quælibet, dum per ea, quibus delectãtur, id bonum, quod desidẽrant, se adepturos putãt: sed minimè adipiscuntur, quoniam ad beatitudinem proba non veniunt.

MET. II.

QVOS vides sedere celsos
Solij culmine reges,
Purpura claros nitente,
Septos tristibus armis,
Ore toruo comminantes,
Rabie cordis anhelos,
Detrahat si quis superbis
Vani tegmina cultus,
Iam videbit intus arctas
Dominos ferre catenas.
Hinc enim libido versat
Auidus corda venenis:
Hinc flagellat ira mentem
Fluctus turbida tollens,
Mœror aut captos fatigat,

Aut spes lubrica torquet.
Ergo, cùm caput tot vnum
Cernas ferre tyrannos,
Non facit, quod optat, ipse
Dominis pressus iniquis.

PROSA III.

VIDIS neigitur quãto in cœno probra voluantur, qua probitas luce resplendeat? In quo perspicuum est, nunquam bonis præmia, nunquam sua sceleribus deesse supplicia. Rerum enim, quæ gerũtur, illud propter quod vnaquæque res geritur, eiusdem rei præmium esse non iniuria videri potest: vti currenti in stadio, propter quam curritur, iacet præmiũ corona. Sed beatitudinẽ esse idem ipsum bonum, propter quod omnia geruntur, ostendimus. Est igitur humanis actibus ipsum bonum, veluti præmium commune propositum. Atqui hoc à bonis non potest separari. Neque.n.bonus vltra iure vocabitur, qui careat bono: quare probos mores sua præmia non relinquũt. Quantumlibet igitur sæuiant mali, sapienti tamen corona non decidet, nõ arescet. Neque enim probis animis proprium decus aliena

aliena decerpit improbitas. Quòd si extrinsecus accepto lætaretur, poterat hoc vel alius quispiam, vel * ille etiam, qui contulisset, auferre. Sed quoniam id sua cuique probitas confert, tum suo præmio carebit, cum probus esse desierit. Postremò, cum omne præmium iccirco appetatur, quoniam bonum esse creditur, quis boni compotem, præmij iudicet expertẽ? At cuius præmij omniũ pulcerrimi, maximiq;. Memento enim illius corollarij, quod paulò antè præcipuum dedi, ac sic collige. Cùm ipsum bonum beatitudo sit, bonos omnes eo ipso quòd boni sint, fieri beatos liquet. Sed qui beati sunt, Deos esse conuenit. Est igitur præmium bonorum, quod nullus deterat dies, nullius minuat potestas, nullius fuscet improbitas, Deos fieri. Quæ cùm ita sint, de malorum quoque inseparabili pœna dubitare sapiens nequeat. Nam cùm bonum, malumque item pœna, atque præmium aduersa fronte dissideant, quæ in boni præmio videmus accidere, eadem necesse est in mali pœna contraria parte respondeant. Sicut igitur probis probitas ipsa sit prẽmiũ, ita improbis nequitia ipsa suppliciũ est. Iam verò quisquis afficitur pœna, malo se affectum esse non dubitat,

*ipse.

Si igitur sese ipsi existimare velint, possunt ne sibi supplicij expertes videri, quos omnium malorum extrema nequitia non afficit modò, verùmetiam vehementer inficit? Vide autem ex aduersa parte bonorum, quæ improbos pœna comitetur: Omne namque quòd sit, vnum esse, ipsúmque vnum bonum esse paulò antè didicisti. Cui consequés est, vt omne quod sit, id etiam bonum esse videatur. Hoc igitur modo quidquid à bono deficit, esse desistit: quo fit vt mali desinant esse quod fuerãt. Sed fuisse homines adhuc ipsa humani corporis species ostentat. Quare versi in malitiam, humanam quoque amisere naturam. Sed cùm vlua homines prouehere sola probitas possit, necesse est, vt quos ab humana conditione deiecit, infra hominis meritũ detrudat improbitas. Euenit igitur, vt quem transformatum vitiis videas, hominem existimare non possis auaritia feruet alienarum opum violẽtus ereptor? similem* lupi dixeris. Ferox, atque inquietus linguam litigiis exercet? cani comparabilis. Insidiator occultus surripuisse fraudibus gaudet? vulpeculis exæquetur. Iræ intemperãs fremit? leonis animum gestare credatur. Pauidus, ac fugax non metuenda formidat

* lupo

formidat? ceruis similis habeatur. Segnis, ac stupidus torpet? asinum viuit. Leuis, ac inconstans studia permutat? nil ab auibus differt. Fœdis, immundisque libidinibus immergitur sordidæ suis voluptate detinetur. Ita fit vt qui probitate deserta homo esse desierit, cùm in diuinam conditionem transire non possit, vertatur in belluam.

MET. III.

VELA Neritij ducis
Et vagas pelago rates
Eurus appulit insulæ,
Pulcra quasi residens Dea
Solis edita semine,
Miscet hospitibus nouis
Tacta carmine pocula.
Quos vt in varios modos
Vertit herbipotens manus,
Hunc apri facies tegit,
Ille Marmaricus leo
Dente crescit, & vnguibus,
Hic lupis nuper additus
Flere dum parat, vlulat.
Ille tigris vt Indica,
Tecta mitis obambulat,
Sed licet varijs malis
Numen Arcadis alitis

Obsitum miserans ducem
Peste soluerit hospitis,
Iam tamen mala remiges.
Ore pocula traxerant,
Iam sues Cerea alia
Glande pabula verterant.
Et nihil manet integrum
Voce corpore, perditis.
Sola mens stabilis super,
Monstra quae patitur, gemit.
O leuem nimium manum,
Nec potentia gramina,
Membra quae valent licet,
Corda vertere non valent
Intus est hominum vigor
Arce conditus abdita.
Haec venena potentiùs
Detrahunt hominem sibi
Dira, quae penitus meant,
Nec nocentia corpori
lcere. *Mentis * vulnere saeuiunt.*

PROSA IIII.

TVM ego fateor inquam, nec Iniuria dici video vitiosos, tametsi humani corporis speciem seruēt, in belluas tamē animorum qualitate mutari. Sed quorum atrox sceleratáque mens bonorum perniciē

perniciè sæuit, id ipsum eis licere noluisſem. Nec licet, inquit, vti conuenienti monstrabitur loco. Sed tamen si idipsum quod eis licere creditur, auferatur, magna ex parte ſceleratorum hominum pœna releuatur. Etenim quod incredibile fortè cuiquam videatur, infeliciores eſſe neceſſe eſt malos, cùm cupita perfecerint, quàm ſi ea, quæ cupiunt, implere non poſſint. Nam ſi miſerum eſt voluiſſe praua, potuiſſe miſerius eſt, ſine quo voluntatis miſeræ langueret effectus. Itaq; cùm ſua ſingulis miſeria ſit, triplici infortunio neceſſe eſt, vt vrgeãtur, quos videas ſcelus velle poſſe perficere. Accedo, inquam: ſed vti hoc infortunio citò careant, patrãdi ſceleris poſſibilitate deſerti, vehementer exopto. Carebunt, inquit ocyus, quàm vel tu forſitan velis, vel illi ſeſe exiſtiment eſſe carituros. Neque enim eſt aliquid in tam breuibus vitæ metis, ita ſerum, quod expectare longum immortalis præſertim animus putet: quorum magna ſpes, & excelſa facinorum machina repentino atque inſperato ſæpè fine deſtruitur. Quod quidem illis miſeriæ modum ſtatuit. Nam ſi nequitia miſeros facit, miſerior ſit neceſſe eſt diuturnior nequam: quos infeliciſſimos

eissimos esse iudicarem, si nō eorum malitiā, saltē mors extrema finiret. Etenim si de prauitatis infortunio vera conclusimus infinitam liquet esse miseriam, quā cōstat esse æternam. Tum ego, mira qui-
*eam. dem, inquam, & cōcessu difficilis illatio: sed his ea, quæ prius concessa sunt, nimium cōuenire cognosco. Recte inquit existimas: sed qui conclusioni accedere durum putet, æquū est vel falsum aliquid præcessisse demonstret, vel collationem propositionum non esse efficacem necessariæ conclusionis ostendat. Alioquin cōcessis præcedentibus, nihil prorsus est, quod de illatione caussetur. Nam hoc quoque quod dicam, non minus mirum videatur, sed ex his quæ sumpta sunt, æquè est necessarium. Quid nā inquam? Feliciores, inquit, esse improbos supplicia luentes, quàm si eos nulla iustitiæ pœna coerceat. Neque id nūc molior, quod cuiuis veniat in mentem, corrigi vltione prauos mores, & ad rectum supplicij terrore deduci, cæteris quoque exemplum culpanda fugiendi. Sed alio quodammodo infeliciores esse improbos arbitror, impunitos tametsi nulla ratio correctionis, nullus respectus habeatur exempli. Et quis erit, inquam, præter hos alius modus?

modus?Et illa,bonos, inquir, esse felices, malos verò miseros nónne concessimus? Ita est, inquam. Si igitur inquit, miseriæ cuiuspiam bonum aliquid addatur, nónne felicior est eo, cuius pura ac solitaria sine cuiusquam boni admixtione miseria est?Sic, inquam, videtur. Quid si eidē misero, qui cunctis careat bonis, præter ea, quibus miser est malum illud fuerit annexum, nónne multo infelicior eo censendus est cuius infortunium boni participatione reuelatur? Quid ni, inquam: Habent igitur improbi, cum puniuntur, boni quidem aliquid annexum pœnam ipsam scilicet, quæ ratione iustitiæ bona est,iidemque cum supplicio carent,inest aliquid vlterius mali, ipsa impunitas, quam iniquitatis meritò malum esse cōfessus es. Negare non possum. Multò igitur infeliciores improbi sunt iniusta impunitate donati, quam iusta vltione puniti. Sed puniri improbos iustum, impunitos verò elabi, iniquum esse manifestum est. Quis id neget?Sed ne illud quidem ait, quisquam negabit, Bonum esse omne,quòd iustum est : contráque quòd iniustū est, malum liquet esse. Tum ego, Ista quidem consequentia sunt eis, quæ paulò ante conclusa sunt Sed quæso, inquam,

quam, te, nulláne animarum supplicia post defunctũ morte corpus relinquis? Et magna quidem, inquit: quorum alia pœnali acerbitate, alia verò purgatoria clementia exerceri puto. Sed nunc de his disserere consilium non est. Id verò hactenus egimus, vt quæ indignissima tibi videbatur malorum potestas, eam nullam esse cognosceres: quósque impunitos quærebare, videres nunquam improbitatis suæ carere suppliciis. Licentiam, quam citò finiri precabaris, nec longam esse disceres: infelicioremque fore, si diuturnior: infelicissimam verò, si esset æterna. Post hæc miseriores esse improbos, iniusta impunitate dimissos, quàm iusta vltione punitos. Cui sententię consequẽs est, vt tum demũ grauioribus suppliciis vrgeantur, cùm impuniti esse creduntur. Tum ego, cùm tuas, inquam rationes cõsidero, nihil dici verius puto. At si ad iudicium hominum reuertar, quis ille est, cui hæc non credenda modò, sed saltem non audienda videantur? Ita est, inquit, illa. Nequeunt enim oculos tenebris assuetos ad lucem perspicuæ veritatis attollere: similesque auibus sunt, quarum intuitum nox illuminat, dies cæcat. Dum enim non rerum ordinem, sed suos intuentur

allectus,

affectus, vel licentiam, vel impunitatem scelerum putant esse felicem. Vide autem quid æterna lex sanciat. Melioribus animum si* conformaueris, nihil opus est iudice præmium deferente: tu te ipse excellentioribus addidisti. Si studium ad peiora deflexeris, extra ne quæsieris vltorem, tu te ipse in deteriora detrusisti, veluti si vicibus sordidam humum, cælumque respicias, cunctis extra cessantibus, ipsa cernendi ratione nunc cœno, nunc sideribus interesse videaris. At vulgus ista non respicit. Quid igitur? his ne accedamus, quos belluis similes esse monstrauimus? Quid si quis amisso penitus visu, ipsum etiam se habuisse obliuisceretur intuitum, nihilque sibi ad humanam perfectionem deesse arbitraretur, num videntes eadem cæcos putaremus? Nam ne illud quidem acquiescent, quod æque validis rationum nititur firmamentis, infeliciores esse eos, qui faciunt, quàm qui patiuntur iniuriam Vellem, inquam, has ipsas audire rationes. Omnem, inquit improbum nam supplicio dignũ negas? Minimè. Infelices vero esse, qui sunt improbi multipliciter liquet. Ita est inquam. Qui igitur supplicio digni sunt, miseros esse nõ dubitas? Conue-

*confirmaueris

nit,

nit,inquam. Si igitur cognitor ait, reside-
res cui supplicium inferendum putares,
eine qui fecisset, an qui pertulisset iniu-
riam? Nec ambigo, inquã, quin perpesso
satisfacerem dolore facientis. Miserior
igitur tibi iniuriæ illator, quàm acceptor
esse videretur. Consequitur, inquam. Hæc
igitur, aliisque de causis ea radice niten-
tibus, quod turpitudo suapte natura mi-
seros faciat, apparet, illatã cuilibet iniu-
riam non accipientis, sed inferentis esse
miseriam. Atqui nunc, ait, contrà faciunt
oratores. Pro his enim, qui graue quid,
acerbumque perpessi sunt, miserationem
iudicum excitare conantur: cùm magis
admittentibus iustior miseratio debea-
tur, quos non ab iratis, sed à propitiis po-
tiùs, miserantibusque accusatoribus ad
iudicium, veluti ægros ad medicum duci
oportebat, vt culpæ morbos supplicio re-
secarent, quo pacto defensorum opera
vel tota frigeret, vel si prodesse homini-
bus mallet, in accusationis habitum ver-
teretur. Ipsi quoque improbi, si eis aliqua
rimula virtutem relictam fas esset respi-
cere, vitio vitiorumque sordes pœnarum
cruciatibus se dispositueros viderẽt, com-
pensatione adipiscendæ probitatis, nec
hos cruciatus esse dicerẽt, defensorumq;
operam

operam repudiarent, ac se totos accusatoribus, iudicibúsque permitterent. Quo fit, vt apud sapientes nullus prorsus odio locus relinquatur. Nam bonos quis nisi stultissimus oderit? malos verò odisse ratione caret. Nam sicuti corporum languor, ita vitiositas quidem est quasi morbus animorum. Cum ægros corpore minimè dignos odio, sed potiùs miseratione iudicemus, multò magis non insequendi, sed miserandi sunt, quorum mentes omni languore atrocior vrget improbitas.

MET. IIII.

QVID tantos iuuat excitare motus,
Et propria fatum solicitare manu?
Si mortem petitis, propinquat ipsa
Sponte sua, volucres nec remoratur equos,
Quos serpens, leo, tigris, vrsus, aper
Dente petunt, ijsdem se tamen ense petunt.
An, distant quia, dissidentq; mores,
Iniustas acies, & fera bella mouent.
Alternisque volunt perire telis?
Non est iusta satis sæuitiæ ratio.
Vis aptam meritis vicem referre?
Dilige iure bonos, miser [illegible]

I

PROSA V.

Hic ego, video, inquam, quæ sit vel felicitas, vel miseria in ipsis proborum atque improborum meritis constituta. Sed in hac ipsa fortuna populari, nonnihil boni, malíue inesse perpendo. Neque enim sapientum quisquam exul, inops, ignominiosúsque esse malit potius, quàm pollens opibus, honore reuerendus, potentia validus, in sua permanens vrbe florere. Sic enim clariùs, testatiúsq; sapientiæ tractatur officium, cùm in contingentes populos regentium quodam modo beatitudo transfunditur: cùm præsertim carcer, lex, cæteráq, legalium tormenta pœnarum perniciosis potiùs ciuibus, propter quos etiam constituta sunt, debeantur. Cur hæc igitur versa vice mutentur, scelerumque supplicia bonos premant, præmia virtutum mali rapiant, vehementer admiror: quæque tam iniustæ confusionis ratio videatur, ex te scire desidero. Minùs enim mirarer, si misceri omnia fortuitis casibus crederem. Nunc stuporem meum Deus rector exaggerat, qui cùm sæpè bonis iucunda, malis aspera, contráq; bonis dura tribuat, malis optata concedat: nisi caussa deprehendatur, quid est quod à fortuitis casibus differre

ferre videatur? Nec mirum, inquit, si quid ordinis ignorata ratione temerariũ, confusumque credatur. Sed tu quamuis caussam tantæ dispositionis ignores, tamen quoniam bonus mundum rector temperat, rectè fieri cuncta ne dubites.

M E T. V.

Si quis Arcturi sidera nescit
Propinqua summo cardine labi,
Cur legat tardus plaustra Bootes,
Mergatq; seras æquore flamas,
Cùm nimis celeres explicet ortus,
Legem stupebit ætheris alti.
Palleant plenæ cornua Lunæ
Infecta metis noctis opacæ,
Quæq; fulgenti texerat ore
Confusa Phœbe, detegat astra.
Commouet gentes publicus error,
Lassantq; crebris pulsibus æra.
Nemo miratur flamina Cori
Litus frementi tundere fluctu,
Nec niuis duram frigore molem
Feruenti Phœbi soluier æstu?
Hic enim caussas cernere promptum est,
Illic latentes pectora turbant
*Cuncta quæ * rara prouehit ætas,* * rarò
Stupetq; subitis mobile vulgus.
Cedat inscitiæ nubilus error,
Cessent profecto mira videri.

PROSA VI.

ITA est, inquam. Sed cùm tui muneris latentium rerum caussas euoluere, velatásque caligine explicare rationes: quæso vti hinc decernas, & quoniam hoc me miraculum maximè perturbat, edisseras. Tum illa paulisper arridens, ad rem me, inquit, omnium quæsitu maximam
7. vocas, cui vix exhausti quidquam satis * sit. Talis nanque materia est, vt vna dubitatione succisa, innumerabiles aliæ, velut hydræ capita, succrescant: nec vllus fuerit modus, nisi quis eas viuacissimo mentis igne coërceat. In hac enim de prouidentiæ simplicitate, de fati serie, de repentinis casibus, de cognitione ac prædestinatione diuina, de arbitrij libertate quæri solet, quæ quanti oneris sint, ipse perpendis. Sed quoniam hæc quoque te nosse, quædam medicinæ tuæ portio est, quanquam angusto limite temporis septi, tamen aliquid deliberare conabimur. Quòd si te musici carminis oblectamenta delectant, hanc oportet paulisper differas voluptatem, dum nexas sibi ordine contexo rationes. Vt libet, inquam. Tum velut ab alio orsa principio ita disseruit. Omnium generatio rerum, cunctúsque mutabilium naturarum

progressus, & quidquid aliquo mouetur modo, caussas, ordinē, formas, ex diuinæ mentis stabilitate sortitur. Hæc in suę simplicitatis arce composita, multiplicē rebus gerendis modum statuit. Qui modus cùm in ipsa diuinæ intelligentiæ puritate conspicitur, prouidentia nominatur: cùm verò ad ea, quę mouet, atq; disponit, refertur, fatum à veteribus appellatū est. Quæ diuersa esse facilè liquebit, si quis vtriusque vim mente, conspexerit. Nam prouidentia est illa ipsa diuina ratio in summo omnium principe constituta, quę cuncta disponit: fatum verò inhærens rebus mobilibus dispositio, per quam prouidentia suis quæque nectit ordinibus, Prouidentia nanque cuncta pariter, quāuis diuersa, quamuis infinita, cōplectitur: fatum verò singula digerit in motum, locis, formis, ac temporibus distributa: vt hæc temporalis ordinis explicatio, in diuinæ mentis adunata prospectu prouidentia sit: eadem verò adunatio digesta, atque explicata temporibus, fatum vocetur. Quæ licet diuersa sint, alterum tamen pendet ex altero. Ordo nanque fatalis ex prouidentiæ simplicitate procedit. Sicut enim artifex faciendę rei formam mente percipiens, mouet operis effectū: & quod

simpliciter, præsentariéque prosperetat, per temporales ordines ducit: ita Deus prouidentia quidem singulariter, stabiliterque facienda disponit, fato verò hæc ipsa, quæ disposuit, multipliciter, ac temporaliter administrat. Siue igitur famulantibus quibusdam prouidentiæ diuinis spiritibus, fatum exercetur, seu anima, seu tota inseruiente natura, seu cælestibus siderum motibus, seu Angelica virtute, seu Dæmonum varia sollertia, seu aliquibus eorum, seu omnibus fatalis series texitur: illud certè manifestum est, immobilem, simplicemque gerendarum formam rerum esse prouidentiam: fatum verò eorum, quæ diuina simplicitas gerenda esse disposuit, mobilem nexum, atque ordinem temporalem. Quo fit, vt omnia, quæ fato subsunt, prouidentiæ, quoque subiecta sunt: cui ipsum etiam subiacet fatum. Quædam verò, quæ sub prouidentia locata sunt, fati seriem superant. Ea verò sunt, quæ propinqua diuinitati stabiliter fixa, fatalis ordinem mobilitatis excedunt. Nam vt orbium circa eundem cardinem sese vertentium qui est intimus, ad simplicitatem medietatis accedit, ceterorumque extra locatorum veluti cardo quidam, circa quem versen

verſentur, exiſtit: extimus verò maiore ambitu rotatus, quanto à puncti media indiuiduitate diſcedit, tantò amplioribus ſpatijs explicatur: ſi quid verò illi ſe medio connectat & ſociet, in ſimplicitate cogitur, diffundique, ac diffluere ceſſat. Simili ratione, quod longiùs à prima mente diſcedit, maioribus fati nexibus implicatur, ac tantò aliquid fato liberum eſt, quantò illum rerum cardinem vicinius petit. Quòd ſi ſupernæ mentis hæſerit firmitati, motu carens, fati quoque ſupergreditur neceſſitatem. Igitur vti eſt ad intellectum ratiocinatio, ad id quod eſt, id quod gignitur, ad æternitatem tempus, ad puncti medium circulus: ita eſt fati ſeries mobilis ad prouidentiæ ſtabilem ſimplicitatem. Ea ſeries cælum ac ſidera mouet, elementa in ſe inuicem temperat, & alterna commutatione transformat. Eadem naſcentia, occidentiáque omnia per ſimiles fetuum, ſeminumque renouat progreſſus. Hæc actus etiam, fortunáſque hominum indiſſolubili cauſſarum connexione conſtringit: quæ cùm ab immobilis prouidentiæ proficiſcantur exordijs, ipſas quoque immutabiles neceſſe eſt eſſe. Ita enim res optime* reguntur, ſi

*geruntur

manens in diuina mente simplicitas, indeclinabilem caussarum ordinẽ promat. Hic verò ordo res mutabiles, & alioqui temerè fluituras propria incommutabilitate coërceat. Quo fit, vt tametsi vobis hunc ordinem minimè considerare valentibus, confusa omnia, perturbatáque videantur, nihilominus tamen suus modus ad bonum dirigens cuncta disponat. Nihil est enim quod mali caussa *nec ab ipsis quidem improbis fiat. Quos, vt vberrimè demonstratum est, bonum quærentes prauus error auertit, ne dum ordo de summi boni cardine proficiscens, à suo quemquam deflectat exordio. Quæ verò, inquies, potest vlla iniquior esse confusio, quàm vt bonis tum aduersa, tum prospera, malis etiam tum optata, tum odiosa contingant? Num igitur ea mentis integritate homines degunt, vt quos probos, improbósue censuerint, eos quoque vti existimant, esse necesse sit? Atqui in hoc hominum iudicia depugnãt, & quos alij præmio, alij supplicio dignos arbitrantur. Sed concedamus, vt aliquis possit bonos, malósue discernere. Num igitur poterit intueri illam intimam temperiem, veluti in corporibus dici solet, animorum? Non enim dissimile est miraculum

raculum nescienti, cur sanis corporibus, his quidem dulcia, illis verò amara conueniant. Cur ægri etiam, quidam lenibus, quidam verò acribus adiuuantur. Ad hoc medicus, qui sanitatis ipsius, atque ægritudinis modum, temperamentumque dignoscit, minimè miratur. Quid verò animorũ aliud salus videtur esse, quàm probitas? quid ægritudo, quàm vitia? Quis autem alius vel seruator bonorum, vel malorum depulsor, quàm rector, ac medicator mentium Deus? Qui, cùm ex alta prouidentiæ specula respicit, quid vnicuique conueniat, agnoscit, & quod conuenire nouit, accõmodat. Hinc iam fit illud fatalis ordinis insigne miraculum, cùm à sciente geritur, quod stupeant ignorantes. Nam vt pauca, quæ ratio valet humana, de diuina profunditate accipere, perstringam, de hoc, quem tu iustissimum, & æqui seruantissimum putas, omnia scienti prouidentiæ diuersum videtur. Et victricem quidem caussam Dijs, victam verò Catoni placuisse familiaris noster Lucanus admonuit. Hic igitur quidquid citra spem videas geri, rebus quidem rectus ordo est: opinioni verò tuæ peruersa confusio. Sed sit aliquis ita bene moratus, vt de eo diuinum iudicium pariter

humanumque consentiat: sed est animi viribus infirmus, cui si quid eueniat aduersi, desinet colere forsitan innocentiã, per quam non potuit retinere fortunam. Parcit itaq; sapiens dispensatio ei, quem deteriorẽ facere possit aduersitas, ne cui non conuenit laborare, patiatur. Est alius cunctis virtutibus absolutus, sanctúsque, ac Deo proximus, hunc contingi quibuslibet aduersis nefas prouidentia iudicat, adeò vt ne corporeis quidem morbis agitari sinat. Nam vt quidam me quoque excellentior ait: Ἀνδρὸς ἱεροῦ σῶμα δυνάμεις οἰκοδομοῦσι. Fit autem sæpè, vti bonis summa rerum * gerenda deferatur, vt exuberas retundatur improbitas. Alijs mista quædam pro animorum qualitate distribuit: quosdam remordet, ne longa felicitate luxurient: alios duris agitari * finit, vt virtutes animi patientiæ vsu, atque exercitatione confirment. Alij plus æquo metuunt, quod ferre possunt: alij plus æquo despiciunt, quod ferre non possunt: hos in experimentum sui tristibus ducit. Nonnulli venerandum seculi nomen gloriosæ pretio mortis emerunt. Quidam suppliciis inexpugnabiles exemplum cæteris prætulerunt, inuictam malis esse virtutem: quæ quàm rectè, atque dispo

regen- ur. (margin, at "ma rerum * gerenda")

permit- e. (margin, at "agitari * finit")

dispositè, & ex eorum bono, quibus accidere videntur, fiant, nulla dubitatio est. Nam illud quoque, quod improbis nunc tristia, nunc optata proueniunt, ex eisdem ducitur caussis. Ac de tristibus quidem nemo miratur, quòd eos malè meritos omnes existimant: quorum quidem supplicia, tum cæteros ab sceleribus deterrent, tum ipsos, quibus inuehuntur, emendant: Læta verò magnum bonis argumentum loquuntur, quid de huiusmodi felicitate debeant iudicare, quã famulare sæpè improbis cernant. In qua re illud etiam dispensari credo, quod est forsitan alicuius tam præceps, atque importuna natura, vt eum in scelera, potiùs exacerbare possit rei familiaris inopia: huius morbo prouidentia collatæ pecuniæ remedio medetur. Hic fœdatam probris conscientiam spectans, & secum fortunam suam comparans, forsitan pertimescit, ne rei cuius iucundus vsus est, sit tristis amissio. Mutabit igitur mores, acdum fortunam metuit amittere, nequitiam derelinquit. Alios in cladem meritam præcipitauit indignè acta felicitas. Quibusdam permissum puniendi ius, vt exercitij bonis, & malis esset caussa supplicij. Nam vti probis atq; improbis nullum

lum. fœdus est, ita ipsi inter se improbi nequeunt conuenire. Quid ni? cùm a semetipsis discerpentibus conscientiam vitijs quique dissentiant, faciantque sæpè, quæ cùm gesserint, non fuisse gerenda decernant? Ex quo sæpè summa illa prouidentia protulit insigne miraculum, vt malos mali bonos facerent. Nam dum iniqua sibi à pessimis quidem perpeti videntur, noxiorum odio flagrantes ad virtutis frugem rediere, dum se eis dissimiles student esse, quos oderant. Sola est enim diuina vis, cui mala quoque bona sint, cùm eis competenter vtendo, alicuius boni elicit effectum. Ordo enim quidam cuncta complectitur, vt quod ab assignata ordinis ratione discesserit, hoc idem licet in alium, tamen in ordinem relabatur, ne quid in regno prouidentiæ liceat temeritati. *Ἀργαλέον δ' ἐμὲ ταῦτα θεὸν ὡς πάντ' ἀγορεύειν.* Neque enim fas est homini cunctas diuinæ operæ machinas vel ingenio comprehendere, vel explicare sermone. Hoc tantùm prospexisse sufficiat, quòd naturarum omnium proditor Deus idem ad bonum dirigens cuncta disponat: dumque ea quæ protulit in sui similitudine retinere festinat, malum omne de reipublicæ suæ terminis

per fatalis seriem necessitatis eliminat. Quo fit, vt quæ in terris abundare creduntur, si disponentem prouidentiam spectes, nihil vsquam mali esse perpendas. Sed video iam dudum te & pondere quæstionis oneratum, & rationis prolixitate fatigatum, aliquam carminis expectare dulcedinem. Accipe igitur haustum, quo refectus, firmior in vlteriora contendas.

M E T. VI.

SI VIS celsi, iura tonantis
Pura solers cernere mente,
Aspice summi culmina cæli.
Illic iusto fœdere rerum
Veterem seruant sidera pacem.
Non Sol rutilo concitus igne
Gelidum Phœbes impedit axem.
Nec quæ summo vertice mundi
Flectit rapidos Vrsa meatus,
Nunquam occiduo lota profundo,
Cætera cernens sidera mergi,
Cupit Oceano tingere flammas.
Semper vicibus temporis æquis
Vesper seras nunciat vmbras,
Reuehitq; diem Lucifer almum.
*Sic * æternos reficit cursus* * alternos.
Alternus amor: sic astrigeris

Bellum

Bellum discors exulat oris.
Hæc concordia temperat æquis
Elementa modis, vt pugnantia
Vicibus cedant humida siccis,
Iungantq; fidem frigora flammis,
Pendulus ignis surgat in altum,
Terræq; graues pondere sidant.
Hisdem caussis vere tepenti
Spirat florifer annus odores,
Aestas Cererem feruida siccat,
Remeat pomis grauis autumnus,
Hiemem defluus irrigat imber.
Hæc temperies alit, ac profert
Quidquid vitam spirat in orbe:
Eadem rapiens condit, & aufert,
Obitum regens orta supremo.
Sedet interea conditor altus,
Rerumq; regens flectit habenas
Rex & dominus, fons & origo,
Lex & sapiens arbiter æqui,
Et quæ motu concitat ire,
Sistit retrahens, ac vaga firmat,
Nam nisi rectos reuocans itus,
Flexos iterum cogat in orbes,
Quæ nunc stabilis continet ordo,
Dissepta suo fonte fatiscant.
Hic est cunctis communis amor,
Repetuntq; boni fine teneri:
Quia non aliter durare queant,

Nisi conuerso rursus amore,
Refluant caussæ, quæ dedit esse.

PROSA VII.

IAM ne igitur vides, quid hæc omnia quæ diximus, consequatur? Quid nam inquam? Omnem, inquit, bonam prorsus esse fortunam. Et qui, inquam, fieri potest? Attende, inquit, cum omnis fortuna vel iucunda, vel aspera, tum remunerandi exercendiue bonos, tum puniendi corrigendique improbos caussâ deferatur, patet quòd omnis bona est, quam vel iustam constat esse, vel vtilem. Nimis quidem, inquam, vera ratio: & si quam paulò antè docuisti prouidentiam, fatumue considerem, firmis viribus est nixa sententia. Sed * eam, si placet, inter eas, quas inopinabiles paulò antè posuisti, numeremus.* Quid, inquit? Quia id hominum sermo communis vsurpat, & quidem crebrò, quorundam malam esse fortunam. Visne, inquit, igitur paulisper vulgi sermonibus accedamus, ne nimiùm velut ab humanitatis vsu recessisse videamur? Vt placet, inquam. Nónne igitur bonum censes esse, quod prodest? Ita est, inquam. Quæ verò aut exer-

*eanden[?]

*Qui,

cet,

cet, aut contigit, prodest? fateor, inquam. Bona igitur? Quid ni? Sed hæc eorum est, qui vel in virtute positi, contra aspera bellum gerunt, vel à vitijs declinantes, virtutis iter arripiunt. Negare, inquam, nequeo. Quid verò iucunda, quæ in præmium tribuitur bonis, num vulgus malam esse decernit? Nequaquam. Verùm vti est, ita quoque esse optimam censet. Quid reliqua, quæ cùm sit aspera, & iusto supplicio malos coërceat, num bonam populus putat? Immò omnium, inquam, quæ excogitari possunt, iudicat esse miserrimum. Vide igitur ne opinionem populi sequentes quiddam inopinabile valde confecerimus. Quid inquam? Ex his enim, ait, quæ concessa sunt, euenit eorum quidem, qui sunt vel in possessione, vel in prouectu, vel in adeptione virtutis, omnem, quæcunque sit, bonam, in improbitate verò manentibus, pessimam esse fortunam. Hoc, inquam, verum est, tametsi nemo audeat confiteri. Quare, inquit, ita vir sapiens molestè ferre non debet, quoties in fortunæ certamen adducitur: vt virum fortem non decet indignari, quoties increpuit bellicus tumultus. Vtrique enim, huic quidem gloriæ propagandæ, illi verò

verò confirmandæ sapientiæ difficultas ipsa materia est. Ex quo etiam virtus vocatur, quòd suis viribus nitens non superetur aduersis. Neque enim nos in prouectu positi virtutis, diffluere deliciis & emarcescere voluptate venistis: sed prælium cum omni fortuna nimis acre conseritis. Ne vos aut tristis opprimat, aut iucunda corrumpat, firmis medium iter viribus occupate. Quidquid autem infra subsistit, aut vltra progreditur, habet cōtemptum felicitatis, nō habet præmium laboris. In vestra est enim situm manu, qualem vobis fortunam formare malitis. Omnis enim quæ videtur aspera, aut exercet, aut corrigit, aut punit.

MET. VII.

BELLA bis quinis operatus annis
Vltor Atrides, Phrygiæ ruinis
Fratris amissos thalamos piauit.
Ille dum Graiæ dare vela classi
Optat, & ventos redimit cruore,
Exuit patrem, miserumq; tristis
Fœderat natæ iugulum sacerdos,
Fleuit amissos Ithacus sodales,
Quos ferus, vasto recubans in antro,
Mersit immani Polyphemus aluo.
Sed tamen cæco furibundus ore,

Gaudium mæstis, lachrymis rependit.
Herculem duri celebrant labores,
Ille centauros domuit superbos.
Abstulit sæuo spolium leoni,
Fixit & certis volucres sagittis,
Poma cernenti rapuit draconi,
Aureo læua grauior metallo,
Cerberum traxit triplici catena:
Victor immitem posuisse fertur
Pabulum sæuis dominum quadrigis.
Hydra combusto periit veneno.
Fronte turbatus Achelous amnis
Ora demersit pudibunda ripis,
Strauit Antheum Libycis arenis,
Cacus Euandri satiauit iras,
Quosq; pressurus foret altus orbis
Se tiger spumis humeros notauit.
Vltimus cælum labor irreflexo
Sustulit collo, pretiumq; rursus
Vltimi cælum meruit laboris.
Ite nunc fortes, vbi celsa magni
Ducit exempli via, cur inertes
Terga nudatis superata tellus
Sidera donat.

ANICII MANLII SEVERINI BOETHII, de consolatione Philosophiæ.

LIBER QVINTVS.

PROSA I.

IXERAT, orationisque cursum ad alia quædam tractanda, & expedienda vertebat. Tum ego, recta quidem inquã; exhortatio, tuaque prorsus auctoritate dignissima. Sed quòd tu dudum de prouidentia quæstionem pluribus aliis implicitam esse dixisti, re experior. Quæro enim an esse aliquid omnino, & quid nam esse casum arbitrere. Tũ illa: festino, inquit, debitũ promissionis absoluere, viamq; tibi, qua patriã reuehatis, aperire. Hæc autẽ & si perutilia cognitu, tamen à propositi nostri tramite paulisper auersa sunt: verẽdumque est, ne deniis fatigatus, ad emetiẽdũ rectũ iter sufficere nõ possis. Ne id, inquam, prorsus vereare. Nam quietis mihi loco fuerit, ea, quibus maximè delector, agnoscere.

Similiter cùm omne diſputationis tuæ latus indubitata fide conſtiterit, nihil eſt quod de ſequentibus ambigatur. Tum illa, morem, inquit, geram tibi, ſimulque ſic orſa eſt. Siquidem, inquit, aliquis euentum temerario motu, nullaque cauſſarum cõnexione productum, caſum eſſe definiat, nihil omnino caſum eſſe confirmo, & præter ſubiectę rei ſignificationem inanem prorſus vocẽ eſſe decerno. Quis enim coërcente in ordinem cuncta Deo, locus eſſe vllus temeritati reliquus poteſt? Nam nihil ex nihilo exiſtere vera ſententia eſt: cui nemo vnquam veterum refragatus eſt: quanquam id illi non de operato principio, ſed de materiali ſubiecto, hoc eſt, de natura omnium rationũ, quaſi quoddam iecerint fundamentum. At ſi nullis ex cauſſis aliquid oriatur, id de nihilo ortũ eſſe videtur. Quod ſi hoc fieri nequit, nec caſum quidẽ huiuſmodi eſſe poſſibile eſt, qualem paulò antè definiuimus. Quid igitur, inquã? nihilne eſt, quod vel caſus, vel fortuitum iure appellari queat? An eſt aliquid, tametſi vulgus lateat, cui vocabula iſta conueniant? Ariſtoteles meus id, inquit, in Phyſicis & breui, & veri propinqua ratione definiuit: Quonam, inquam, modo? Quoties, ait,

aliquid

aliquid cuiuspiã rei gratia geritur, aliudque quibusdam de caussis, quàm, quod intendebatur, obtingit, casus vocatur: vt si quis colendi agri caussa fodiés humum, defossi auri pondus inueniat. Hoc igitur fortuitò quidé creditur accidisse: verum non de nihilo est. Nam proprias causas habet: quarum improuisus, inopinatusq; concursus casum videtur operatus. Nam nisi cultor agri humum foderet, nisi in eo* loco pecuniam suá depositor obruisset, aurum non esset inuentum. Hæ sunt igitur caussæ fortuiti compendij, quòd ex obuiis sibi & confluentibus caussis, nõ ex gerentis intentione prouenit. Neque enim, vel qui aurum obruit, vel qui agrũ exercuit, vt ea pecunia reperiretur, intendit: sed, vti dixi, quod ille obruit, hunc fodisse conuenit, atque concurrit. Licet igitur definire casum esse inopinatum, & ex confluentibus caussis, in his, quæ ob aliquid geruntur, euentum. Concurrere vero, atque confluere caussas facit ordo ille ineuitabili connexione procedens, qui de prouidentiæ fonte descendens, cuncta suis locis, temporibusque disponit. *loco

M E T. I I.

RVPIS *Achæmeniæ scopulis, vbi versa sequentum.*

Pectoribus figit spicula pugna fugax,
Tigris & Euphrates vno se fonte resoluunt,
Et mox abiunctis dissociantur aquis.
Si coeant, cursumq; iterum reuocetur in vnum,
Confluat alterni quod trahit vnda vadi.
Conueniant puppes, & vulsi flumine trunci,
Mistaq; fortuitos implicet vnda modos.
Quos tamen ipsa vagos terræ decliuia casus,
Gurgitis & lapsi defluus ordo regit.
Sic quæ permissis fluitare videtur habenis,
Fons patitur frenos, ipsaq; lege meat.

PROSA II.

ANIMADVERTO, inquam, idque vti tu dicis, ita esse consentio. Sed in hac hærentium sibi serie caussarum, éstne vlla nostri arbitrij libertas, an ipsos quoque humanorum motus animorum fatalis catena cōstringit? Est, inquit. Neque enim fuerit vlla rationalis natura, quin eidem libertas adsit arbitrij. Nam quod ratione vti naturaliter potest, id habet iudicium quo, quodque discernat per se: igitur fugienda, optandáue dignoscit. Quod verò quis optandum iudicat esse, petit: refugit verò, quòd existimat esse fugiendum. Quare quibus inest ratio, ipsis etiam inest volendi, nolendique libertas. Sed hanc non in omnibus æquam esse constituo. Nam supernis, diuinisque

substantiis

ſubſtantiis & perſpicax iudicium, & incorrupta voluntas, & efficax optatorum præſto eſt poteſtas. Humanas verò animas liberiores quidem eſſe neceſſe eſt, cùm ſe in mentis diuinæ ſpeculatione conſeruant minùs verò cum dilabuntur ad corpora, minúſque etiam, cùm terrenis artubus colligantur. Extrema verò eſt ſeruitus, cùm vitiis deditæ, rationis propriæ poſſeſſione ceciderint. Nam vbi oculos à ſummæ lucis veritatis ad inferiora, & tenebroſa deiecerint, mox inſcitiæ nube caligant, pernitioſis turbantur affectibus. Quibus accedendo, conſentiendóque, quam inuexere ſibi, adiuuant ſeruitutem, & ſunt quodammodo propria libertate captiuæ. Quæ tamen ille ab æterno cuncta proſpiciens, prouidentiæ cernit intuitus, & ſuis quæque meritis prædeſtinata diſponit. Πάντ' ἐφορῶν, καὶ πάντ' ἐπακούων.

M E T. III.

PVRO clarum lumine Phœbum
Melliflui canit oris Homerus.
Qui tamen intima viſcera terræ
Non valet aut pelagi radiorum
Infirma perrumpere luce.
Haud ſic magni conditor orbis
Huic ex alto cuncta tuenti

Nulla terræ mole resistunt,
Non nox atris nubibus obstat,
Vno mentis cernit in ictu,
Quæ sint, quæ fuerint, veniantq́;
Quem, quia respicit omnia solus,
Verum possis dicere Solem.

PROSA III.

TVM ego en inquam, difficiliori rursus ambiguitate confundor. Quænam, inquit, ista est? Iam enim, quibus perturbare coniecto. Nimium, inquam aduersari, ac repugnare videtur, præscoscere vniuersa Deum, & esse illum libertatis arbitrium. Nam si cuncta prospicit Deus, neque falli vllo modo potest, euenire necesse est, quod prouidentia futurum esse præuiderit. Quare si ab æterno, non facta hominum modò, sed etiam consilia, voluntatesque præscoscit, nulla erit arbitrij libertas: neque enim vel factum aliud vllum, vel quælibet existere poterit voluntas, nisi quem nescia falli prouidentia diuina præsenserit. Nam si res aliorsum, quàm prouisæ sunt, detorqueri valent, non iam erit futuri firma præscientia: sed opinio potiùs incerta: quod de Deo nefas credere iudico. Neq; enim illam probo rationem, qua se quidam credunt hunc quęstionis nodum posse dissoluere.

Aiunt

Aiunt enim non ideo quid esse euenturum, quoniam id prouidentia futurum esse prospexerit: sed è contrario potiùs, quoniam quid futurum est, id diuinam prouidẽtiam latere nō possit: eoque modo necessarium est, hoc in contrariam relabi partem. Neque enim necesse est contingere, quæ prouidentur: sed necesse est, quę futura sunt prouideri. Quasi verò, quæ cuius rei caussa sit, præscientiane futurorum necessitatis, an futura necessitas prouidentiæ laboretur. At nos illud demonstrare nitamur, quomodo sese habeat ordo caussarũ necessariũ esse euentũ præscitarum rerum, etiam si præscientia futuris rebus eueniẽdi necessitatẽ non videatur inferre. Etenim si quispiã sedeat, opinionem, quæ eum sedere coniectat, veram esse necesse est: at èconuerso rursus, si de quopiam vera sit opinio, quoniã sedet, eum sedere necesse est. In vtroque igitur necessitas inest: in hoc quidem sedendi, at verò in altero veritatis. Sed non iccirco quisque sedet, quoniam vera est opinio: sed hæc potiùs vera est, quoniam quempiam sedere precessit. Ita cùm caussa veritatis ex altera parte procedat, inest tamen communis in vtraque necessitas. Similia de prouidẽtia, futurisq;

mum iudicatur, vel puniri improbos, vel remunerari probos, quos ad alterutrum non propria mittit volũtas, sed futuri cogit certa necessitas. Nec vitia igitur? nec virtutes quidquam fuerint, sed omniũ meritorũ potiùs mista atq; indiscreta confusio. Quoque nihil sceleratius excogitari potest, cùm ex prouidentia rerum omnis ordo ducatur. nihilq́; consiliis liceat humanis, fit vt vitia queq; nostra ad bonorũ omniũ referãtur auctoré. Igitur nec sperãdi aliquid, nec deprecãdi vlla ratio est. Quid enim vel speret quisquã, vel etiam deprecetur, quãdo optanda omnia series indeflexa cõnectit? Auferetur igitur vnicum illud inter homines, Deumq́; commercium, sperandi scilicet ac deprecãdi. Siquidem iustę humilitatis prætio inęstimabilem vicem diuinæ gratiæ promeretur: qui solus modus est, quo cum Deo colloqui homines posse videantur, illiq́; inaccessæ luci priùs quoque, quàm impetrent, ipsa supplicandi ratione coniungi: quæ si recepta futurorum necessitate, nihil virium habere credantur, quid erit, quo summo illi rerũ principi cõnecti atq; adhęrere possimus? Quare necesse erit humanũ genus, vti paulò antè cantabas, disseptum atq; disiunctũ suo fonte fatiscere.

MET.

METR. III.

QVAE nam discors fœdera rerum
Caussa resoluit? quis tanta Deus
Veris statuit bella duobus,
Vt quæ carptim singula constent,
Eadem nolint mista iugari?
An nulla est discordia veris,
Semperq́; sibi certa cohærent?
Sed mens, cæcis obruta membris,
Nequit oppressi luminis igne
Rerum tenues noscere nexus.
Sed cur tanto flagrat amore
Veri tectas reperire notas?
Scitné, quód appetit anxia nosse?
Sed quid nota scire laborat?
Et si nescit, quid cæca petit?
Quis enim quidquàm nesciens optet?
Aut quis valeat nescita sequi?
Quóue inueniat, quisue repertam
Queat ignarus noscere formam?
An cùm mentem cerneret altam,
Pariter summam & singula norat?
Nunc membrorum condita nube,
Non in totum est oblita sui,
Summamq́; tenet singula perdens.
Igitur quisquis vera requirit,
Neutro est habitu. nam neq́; nouit,
Nec penitus tamen omnia nescit:
Sed quam retinens meminit, summam.

Consulit,

Consulit, altè visa retractans,
Vt seruatis queat oblitas
Addere partes.

PROSA III.

TVM illa, vetus, inquit, hæc est de
Marco q. prouidentia querela, à * M. Tullio, cùm
diuinationem distribuit, vehementer agitata,
tibiq; ipsi res diu prorsus, multumq;
quæsita: sed haudquaquam ab vllo vestrû
hactenus satis diligenter, ac firmiter expedita.
Cuius caliginis caussa est, quòd
humanæ ratiocinationis motus ad diuinæ
præscientiæ simplicitatem non potest
admoueri: quæ si vllo modo cogitari
queat, nihil prorsus relinquetur ambigui:
quod ita demum patefacere, atque expedire
tentabo, si priùs ea, quibus moueris,
expediero. Quæro enim, cur illam solutium
rationem minùs efficacem putes?
Quæ quia præscientiam non esse futuris
rebus caussam necessitatis existimat, nihil
impediri præscientia arbitrij libertatem
putat. Num enim tu aliunde argumētum
futurorum necessitatis trahis, nisi
quòd ea, quæ præsciuntur non euenire nō
possunt? Si igitur prænotio nullam futuris
rebus adiicit necessitatem, quod etiam
tu paulò ante fatebare, quid est quod, vo-

luntarij

luntarij exitus ad certum rerum cogantur euentum? Etenim positionis gratia, vt quid cõsequatur, aduertas, statuamus nullam esse præscientiam. Num igitur, quãtum ad hoc attinet, quæ ex arbitrio eueniunt, ad necessitatem coguntur? Minimè. Statuamus iterum esse, sed nihil rebus necessitatis iniungere manebit, vt opinor, eadem voluntatis integra atque absoluta libertas. Sed præscientia, inquies, tametsi futuris eueniendi necessitas non est: signum tamen est, necessariò ea esse ventura. Hoc igitur modo, etiam si præcognitio non fuisset, necessarios futurorum exitus esse cõstaret. Omne enim signum, tantùm quid sit ostendit, non verò efficit quod designat. Quare demonstrandum priùs, est nihil non ex necessitate contingere, vt prænotionem signum esse necessitatis appareat. Alioquin si hæc nulla est, nec illa quidẽ eius rei signũ poterit esse, quæ non est. Iam verò probationem firma ratione subnixã constat, nõ ex signis, neque petitis extrinsecus argumentis, sed ex conuenientibus necessarijsq́; caussis esse ducendam. Sed qui fieri potest, vt ea nõ proueniant, quę futura esse prouidentur. Quasi verò nos ea, quæ prouidentia futura esse prænoscit, non euentura

creda

credamus: ac non illud potiùs arbitremur, licet eueniant, nihil tamen vt euenirẽt, sui natura necessitatis habuisse: quod hinc facilè perpẽdas licebit. Plura etenim dum fiunt subiecta oculis intuemur, vt ea, quæ in quadrigis moderandis, atque flectendis facere spectantur aurigę, atque ad hunc modũ cætera. Num igitur quidquam illorum ita fieri necessitas vlla cõpellit? Minimè. Frustra enim esset artis effectus, si omnia coacta mouerentur. Quæ igitur cùm fiunt, carent existendi necessitate, eadem priùs quàm fiant, sine necessitate futura sunt. Quare sunt quædam euentura, quorum exitus ab omni necessitate sit absolutus. Nam illud quidem nullum arbitror esse dictutũ, quod quæ nunc fiunt, priùs quàm fierent, euentura non fuerint. Hæc igitur etiam præcognita liberos habent euentus. Nam sicut scientia præsentium nihil his, quæ fiunt, ita pręscientia futurorum nihil his, quæ ventura sunt, necessitatis importat. Sed hoc, inquies, ipsum dubitatur, an earum rerum, quæ necessarios exitus non habent, vlla possit esse prænotio. Dissonare enim videtur: putasque, si præuideantur, consequi necessitatem, si necessitas desit, minimè præsciri, nihilque

scientia

ſcientia comprehendi poſſe, niſi certum. Quòd ſi quæ incerti ſunt exitus, ea quaſi certa prouidentur, opinionis conſtat id eſſe caliginem, non ſcientiæ veritatem. Aliter enim, ac ſeſe res habeant, arbitrari, ab integritate ſcientiæ credis eſſe diuerſum. Cuius erroris cauſſa eſt, quòd omnia, quæ quiſque nouit, ex ipſorum tantùm vi, atque natura cognoſci exiſtimat quæ ſciuntur, quod totum contra eſt. Omne enim quod cognoſcitur, non ſecundum ſui vim, ſed ſecundum cognoſcétium potiùs comprehenditur facultatem. Nam vt hoc breui liqueat exemplo, eandem corporis rotunditatem aliter viſus, aliter tactus agnoſcit. Ille eminus manens, totum ſimul iactis radijs intuetur: hic verò cohærens orbi, atque coniunctus, circa ipſum motus ambitum, rotunditatem partibus cõprehendit. Ipſum quoq; hominem aliter ſenſus, aliter imaginatio, aliter ratio, aliter intelligentia contuetur. Senſus enim figuram in ſubiecta materia conſtitutam, imaginatio verò ſolam ſine materia iudicat figuram. Ratio verò hanc quoque tranſcendit, ſpeciemq́; ipſam, quę ſingularibus ineſt, vniuerſali conſideratione perpendit. Intelligentiæ verò celſior oculis exiſtit. Super-

gressa nanque vniuersitatis ambitum, ipsam illam simplicem formã pura mentis acie contuetur. In quo illud maximè considerandum est: nam superior vis comprehondendi amplectitur inferioré: inferior verò ad superiorem nullo modo consurgit. Neque enim sensus aliquid extra materiam valet, vel vniuersales species imaginatio contuetur, vel ratio capit simplicem formam, sed intelligentia quasi desuper spectans, concepta forma, quæ subsunt, cuncta diiudicat, sed eo modo, quo formam ipsam, quæ nulli alij nota esse poterat, comprehendit. Nam & rationis vniuersum, & imaginationis figuram, & materiale sensibile cognoscit, nec ratione vtens, nec imaginatione, nec sensibus, sed illo vno ictu mentis formaliter, vt ita dicam, cuncta prospiciens. Ratio quoque, cùm quid vniuersale respicit, nec imaginatione, nec sensibus vtens, imaginabilia, vel sensibilia comprehendit. Hęc est enim, quæ conceptionis suæ vniuersale ita definit: homo est animal bipes rationale, quæ cùm vniuersalis notio sit, tamen imaginabilem, sensibilemque esse rem nullus ignorat, quod illa non imaginatione, vel sensu, sed rationali conceptione considerat. Imaginatio quoque

tamet

tametsi ex sensibus visendi, formandique figuras sumpsit exordium, sensu tamen absente sensibilia quæque collustrat, non sensibili, sed imaginaria ratione iudicandi. Videsne igitur, vt in cognoscendo cuncta, sua potius facultate, quàm eorum, quæ cognoscuntur, vtantur? Neque id iniuria: nam cùm omne iudicium in iudicãtis actu existat, necesse est, vt suam quisq; operam non ex aliena, sed ex propria potestate perficiat.

MET. IIII.

QVONDAM *porticus attulit*
Obscuros nimium senes,
Qui sensus, & imagines
E corporibus extimis
Credant mentibus imprimi,
Vt quondam celeri stylo
Mos est æquore paginæ
Quæ nullas habeat notas,
Pressas figere litteras.
Sed mens si propriis vigens
Nihil motibus explicat,
Sed tantùm patiens iacet
Notis subdita corporum,
Cassásq; in speculi vicem
Rerum reddit imagines,
Vnde hæc sic animis viget,

Cernens omnia notio?
Quæ vis singula prospicit?
Aut quæ cognita diuidit.
Quæ diuisa recolligit?
Alternumq́; legens iter
Nunc summis caput inserit,
Nunc decidit in infima,
Tum sese referens sibi,
Veris falsa redarguit?
Hæc est efficiens magis
Longè caussa potentior,
Quàm quæ materiæ modò
Impressas patitur notas.
Præcedit tamen excitans,
Ac vires animi mouens,
Viuo in corpore passio.
Cùm vel lux oculos ferit,
Vel vox auribus instrepit,
Tum mentis vigor excitus,
Quas intus species tenet,
Ad motus similes vocans,
Notis applicat exteris,
Introrsumq́; reconditis
Formis miscet imagines.

PROSA V.

QVOD si in corporibus sentiendis, quamuis efficiant instrumenta sensuum extrinsecus obiectæ qualitates, animíque agentis vigorem passio corporis antecedat,

dat, quæ in se actum mentis prouocet, excitetque interim quiescentes intrinsecus formas, si in sentiendis, inquam, corporibus animus non passione insignitur, sed ex sua vi subiectã corpori indicat passionem, qnantò magis ea, quæ cunctis corporum affectionibus absoluta sunt, in discernendo non obiecta extrinsecus sequuntur, sed actum suæ mentis expediunt? Hac itaque ratione multiplices cognitiones diuersis, ac differentibus cessere substantijs, Sensus enim solus cunctis alijs cognitionibus destitutus, immobilibus animantibus cessit, quales sunt conchæ maris, quæque alia saxis hærentia nutriuntur. Imaginatio verò mobilibus bel luis, quibus iam inesse fugiendi, appetendiue aliquis videtur affectus. Ratio verò humani tantùm generis est, sicuti intelligentia sola diuini: quo fit, vt ea notitia ceteris præstet, quæ suapte natura non modò proprium, sed ceterarum quoque notitiarum subiecta cognoscit. Quid igitur, si ratiocinationi sensus, imaginatióque refragentur, nihil esse illud vniuersale dicentes, quo sese intueri ratio putet? Quod enim sensibile, vel imaginabile est, id vniuersum esse non posse, Aut igitur rationis verum esse iudicium, nec quid

quam esse sensibile, aut quoniam sibi notum sit plura sensibus, & imaginationi esse subiecta, inanem conceptionem esse rationis, quæ quòd sensibile sit, ac singulare quasi quoddam vniuersale consideret. Ad hæc, si ratio contra respondeat, se quidem & quod sensibile, & quod imaginabile sit in vniuersitatis ratione conspicere, illa verò ad vniuersitatis cognitionem aspirare non posse, quoniam eorum notio corporales figuras non possit excedere. De rerum verò cognitione, firmiori potiùs, perfectiorique iudicio esse credendum. In huiusmodi igitur lite nos, quibus tam ratiocinandi, quàm imaginandi etiam, sentiendique vis inest, nónne rationis potiùs caussam probaremus? Simile est, quod humana ratio diuinam intelligentiam futura, nisi vt ipsa cognoscit, non putat intueri. Nam ita disseris, si qua certos ac necessarios habere non videantur euentus, ea certò euentura præsciri nequeant. Harum igitur rerum nulla est præscientia, quam si etiam in his esse credamus, nihil erit, quod non ex necessitate proueniat. Si igitur, vti rationis participes sumus, ita diuinæ iudicium mentis habere possemus, sicut imaginationem, sensumque rationi cedere opor-

tere iudicauimus, ſic diuinæ ſeſe menti humanam ſummittere rationem iuſtiſſimum cenſeremus. Quare in illius ſummæ intelligentiæ cacumen, ſi poſſumus, erigamur. Illic enim ratio videbit, quod in ſe non poteſt intueri. Id autem eſt, quonam modo etiam quæ certos exitus non habent, certa tamen videat, ac definita prænotio, neq; id ſit opinio, ſed ſummæ potius ſcientiæ nullis terminis incluſa ſimplicitas.

M E T. V.

QVAM varijs terras animalia permeant figuris! *(runt*

Nanq; alia extento ſunt corpore, puluerenq; ver-
Continuumq; trahunt vi pectoris incitata ſulcũ.
Sunt quib⁹ alarũ leuitas vaga, verberetq; vẽtos,
Et liquido longi ſpatia etheris enatet volatu.
Hec preſſiſſe ſolo veſtigia greſſibus gaudent,
Vel viridas cãpos trãſmittere, vel ſubire ſiluas.
Que varijs videas licet oĩa diſcrepare formis,
Prona tamen facies hebetes valet ingrauare ſenſus.
Vnica gens hominũ celſum leuat altiùs cacumẽ,
Atq; leuis recto ſtat corpore, deſpicitq; terras.
Hec, niſi terrenus malè deſipis, admonet figura,
Qui recto cælum vultu petis, exeriſq; frontem,
In ſublime feras animũ quoq;, ne grauata peſſũ
Inferior ſidat mens corpore celſiùs leuato.

PROSA VI.

QVONIAM igitur, vti paulo antè monstratum est, omne quod scitur, non ex sua, sed ex comprehendentium natura cognoscitur, intueamur nunc, quantum fas est, quis sit diuinæ substantiæ status, vt quæ nam etiam scientia eius sit, possimus agnoscere. Deum igitur æternum esse, cunctorum ratione degentium cõmune iudicium est. Quid sit igitur æternitas consideremus. Hæc enim nobis naturam pariter diuinam, scientiamque patefecerit. Aeternitas igitur est, interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio: quod ex collatione temporaliũ clariùs liquet. Nam quidquid viuit in tempore, id præsens à præteritis in futura procedit: nihilque est in tempore constitutum, quod totum vitæ suæ spatium pariter possit amplecti. Sed crastinum quidem nondum apprehendit, hesternum verò iam perdidit. In hodierna quoque vita non ampliùs viuitis, quàm in illo mobili, transitorióq; momento. Quod igitur temporis patitur conditionem, licet illud (sicut de mundo censuit Aristoteles) nec cœperit vnquam esse, nec desinat, vitáque eius cum temporis infinitate tendatur, nondum tamen tale est, vt æternũ esse iure credatur. Non

enim

enim totum simul infinitæ licet vitæ spatium comprehendit, atque complectitur: sed futura nondum transacta iam non habet. Quod igitur interminabilis vitæ plenitudinem totam pariter comprehendit, ac possidet, cui neque futuri quidquã absit, nec præteriti fluxerit, id æternum esse iure perhibetur: idque necesse est, & sui compos præsens sibi semper assistere, & infinitatem mobilis temporis habere præsentem. Vnde non rectè quidam, qui cum audiunt visum Platoni, mundum hunc nec habuisse initium temporis, nec habiturum esse defectum, hoc modo conditori conditum mundum fieri coëternum putant. Aliud est enim, per interminabilem duci vitam quod mundo Plato tribuit: aliud interminabilis vitæ totam pariter complexam esse præsentiam, quod diuinæ mentis proprium esse manifestũ est. Neq; Deus conditis rebus antiquior videri debet temporis quantitate, sed simplicis potiùs proprietate naturę. Hunc enim vitæ immobilis præsentarium statum, infinitus ille temporalium rerum motus imitatur, cumque eum effingere, atque æquare non possit, ex immobilitate deficit immotum, & ex simplicitate præsentiæ decrescit in infinitam futuri ac

præteriti quantitatem: & cum totam pariter vitæ suæ plenitudinem nequeat possidere, hoc ipso, quòd aliquo modo nunquam esse desinit, illud quod implere atque exprimere non potest, aliquatenus videtur æmulari, aligans se ad qualescunque præsentiam huius exigui, volucrisque momenti: quæ, quoniam manentis illius præsentiæ quandã gestet imaginem, quibuscunque contigerit, id præstat, vt esse videatur. Quoniam verò manere non potuit, infinitum temporis iter arripuit: eóque modo factum est, vt continuaret eundo vitam, cuius plenitudinem complecti non valuit permanendo. Itaque si digna rebus nomina velimus imponere, Platonem sequentes, Deum quidem æternum, mundum verò dicamus esse perpetuum. Quoniam igitur omne iudicium secundum sui naturam, quæ sibi subiecta sunt, comprehendit: est autem Deo semper æternus, ac præsentarius status: scientia quoque eius, omnem temporis supergressa motionem, in suæ manet simplicitate præsentiæ, infinitáque præteriti, ac futuri spatia complectens, omnia quasi iam gerantur in sua simplici cognitione considerat. Itaque si præscientiam pensare velis, qua cuncta dignoscit, non esse

præ

præſcientiam quaſi futuri, ſed ſcientiam nunquam deficientis inſtantiæ rectiùs æſtimabis. Vnde non præuidentia, ſed prouidentia potiùs dicitur, quòd porrò ab rebus infimis conſtituta, quaſi ab excelſo rerum cacumine cuncta proſpiciat. Quid igitur poſtulas, vt neceſſaria fiant, quæ diuino lumine luſtrentur, cùm ne homines quidem neceſſaria faciant eſſe quæ videant? Num enim quæ præſentia cernis, aliquam eis neceſſitatem tuus addit intuitus? Minimè. Arqui ſi eſt diuini, humanique præſentis digna collatio, vti vos veſtro hoc temporario præſenti quædam videtis, ita ille omnia ſuo cernit æterno. Quare hæc diuina prænotio naturam rerum, proprietatemq́; non mutat, taliáque apud ſe præſentia ſpectat, qualia in tempore olim futura proueniunt: nec rerum iudicia confundit, vnóque ſuæ mentis intuitu tam neceſſario, quàm non neceſſario ventura dignoſcit. Sicuti vos cum pariter ambulare in terra hominem, & oriri in cælo ſolem videtis, quanquam ſimul vtrunque conſpectum, tamen diſcernitis, & hoc voluntarium, illud eſſe neceſſarium iudicatis. Ita igitur cuncta deſpiciens diuinus intuitus, qualitatem rerum minimè perturbat apud

apud se quidem pręsentium, ad conditionem verò temporis futurarum. Quo fit, vt hæc non sit opinio, sed veritate potiùs nixa cognitio, cùm exstiturum quid esse cognoscit, quod idem existendi necessitate carere non nesciat. Hîc si dicas, quod euenturum Deus videt, id non euenire, non posse: quod autem non potest non euenire, id ex necessitate contingere, méque ad hoc nomen necessitatis astringas: Fatebor quidem rem solidissimæ veritatis, sed cui vix aliquis nisi diuini speculator accesserit. Respondebo nanque idem futurum, cùm ad diuinam notionem refertur, necessarium: cùm verò in sua natura perpenditur, liberum prorsus, atque absolutum videri. Duæ sunt etenim necessitates, simplex vna, veluti quòd necesse est, omnes homines esse mortales, altera conditionis, vt si aliquem ambulare scias, eum ambulare necesse est. Quod enim quisque nouit, id esse aliter ac notum est, nequit. Sed hęc conditio minimè secum illam simplicē trahit. Hanc enim necessitatem non propria facit natura, sed conditionis adiectio. Nulla enim necessitas cogit incedere voluntatiè gradientem, quamuis eum tamen, cùm graditur, incedere necessarium sit. Eodem igitur

tur modo si quid prouidentia præsens videt, id esse necesse est, tametsi nullam habeat naturæ necessitatem. Atqui Deus ea futura, quæ ex arbitrij libertate proueniunt, præsentia contuetur. Hæc igitur ad intuitum relata diuinum, necessaria fiunt per conditionem diuinæ notionis: per se verò considerata, ab absoluta naturæ suæ libertate non *desinunt. Fiunt igitur procuidubio cuncta, quæ futura Deus esse prænoscit, sed eorum quædam de libero proficiscuntur arbitrio, quę quamuis eueniant existendo, tamen propriam naturam non amittunt: quia prius, quàm fierent, etiam non euenire potuissent. Quid igitur refert non esse necessaria, cùm pro pter diuinæ scientiæ conditionem modis omnibus necessitatis instar eueniens? Hoc scilicet, quòd ea, quę paulò antè proposui, Sol oriens, & gradiens homo, quæ dum fiunt, non fieri non possunt, eorum tamen vnum prius quoque quàm fieret, necesse erat existere, alterum verò minimè. Ita etiam quæ præsentia Deus habet, proculdubio existunt: sed eorum hoc quidem de rerum necessitate descendit, illud verò de potestate facientium. Haud igitur iniuria diximus, hæc si ad diuinam notitiam referantur esse necessaria: si per se con

*deficiunt.

ſe conſiderentur, neceſſitatis eſſe nexibus abſoluta. Sicut omne quod ſenſibus patet, ſi ad rationem referas, vniuerſale eſt: ſi ad ſeipſum reſpicias, ſingulare. Sed ſi in mea, inquies, poteſtate ſitum eſt mutare propoſitum, euacuabo prouidentiã, cùm quæ illa prænoſcit, fortè mutauero. Reſpondebo. Propoſitum te quidem tuum poſſe deflectere, ſed quoniam & id te poſſe, & an facias, quóue conuertas, præſens prouidentiæ veritas intuetur, diuinam te præſcientiam non poſſe vitare, ſicuti præſentis oculi effugere nõ poſſis intuitum, quamuis te in varias actiones libera voluntate * conuerteris. Quid igitur inquies? Ex meáne diſpoſitione ſcientia diuina mutabitur, vt cùm ego nunc hoc, nunc illud velim, illa quoque noſcendi vices alternare videatur? Minimè. Omne nanque futurum diuinus præcurrit intuitus, & ad præſentiam propriæ cognitionis retorquet, ac reuocat, nec alternat, vt tu exiſtimas, nunc hoc, nunc illud prænoſcendi vices: ſed vno ictu mutationes tuas manens præuenit, atque complectitur. Quam comprehendendi omnia, viſendique præſentiam, non ex futurarum prouentu rerum, ſed ex propria Deus ſimplicitate ſortitus eſt. Ex quo illud quo-

* conuertas.

quo

quę * resoluitur, quod paulò antè posui- * *solui-*
sti, indignum esse, si scientiæ Dei caussam *tur.*
futura nostra præstare dicantur. Hæc
enim scientiæ vis præsentaria notione
cuncta complectens, rebus omnibus mo-
dum ipsa constituit, nihil verò posterio-
ribus debet. Quæ cùm ita sint, manet in-
temerata mortalibus arbitrij libertas. Nec
iniquæ leges solutis omni necessitate vo-
luntatibus, præmia, pœnásque propo-
nunt. Manet etiam spectator desuper
cunctorum præscius Deus, visionísque
eius præsens semper æternitas cum no-
strorum actuum futura qualitate concur-
rit, bonis præmia, malis supplicia dispen-
sans. Nec frustra sunt in Deo positæ spes,
precésque, quæ cùm rectæ sint, ineffica-
ces esse non possunt. Auersamini igitur
vitia, colite virtutes, ad rectas spes ani-
mum subleuate, humiles preces in ex-
celsa porrigite. Magna vobis est, si dis-
simulare non vultis, necessitas * indicta * *indicta*
probitatis, cùm ante oculos agitis iudi-
cis cuncta cernentis.

FINIS.

THEODORI PVLMANNI GRANENBURG. de Metris Boëthianis.

Genera Metrorum, quibus in libris de Consolatione Philosophiæ vsus est Boëthius, sunt sex & viginti.

Metrum primum, Dicolō distrophon: constat enim heroico, pentametro: quo bis vtitur.

LIB. I. MET. I.

Carmina qui quōdā studio florēte peregi,
Flebilis, heu, mæstos cogor inire modos

Et Libro V. Met. I.

Rupis Achæmeniæ scopulis, ubi uersa sequentum
Pectoribus fugit spicula pugna fugax.

–ᴗᴗ –– –ᴗᴗ –– –ᴗᴗ ––
–ᴗᴗ –– – –ᴗᴗ –ᴗᴗ –

II. Monocolon. Versus est Dactylicus Alcmanius, Tetrameter hypercatalecticus: qui constat cæsura semiquinaria heroica, dactylo & spondeo, siue trochæo: quo semel vtitur.

Heu, quàm præcipiti mersa profundo,

– – –∪∪ –∪ – –

III. Dicolon distrophon. Primus quisq; versus est dactylicus. Secũdus Alcmanius dactylicus, tetrameter acatalecticus, qui quatuor dactylis componitur, interdum tamen, præterquam in quarta regione, spōdeũ admittit. Vtitur hoc metro semel.

LIB. I. MET. III.

Tunc me discussa liquerunt nocte tenebræ,
Luminibusq; prior rediit uigor.

– – – – – – – – –∪∪ – –

–∪∪ –∪∪ –∪∪ –∪

IIII. Monocolon. Versus est dactylicus Phalæcius, pentameter hendecasyllabus, constans spondeo, dactylo, & tribus trochæis: quo bis vtitur.

LIB. I. MET. IIII.

Quisquis composito serenus æuo.

– – –∪∪ –∪ –∪ – –

Et lib. III. MET. V.

Hic omnes pariter uenite capti.

– – –∪∪ –∪ –∪ – –

Hæc verò in prima regione nonnunquam pro spondeo trochæum inuenies.

v. Monocolō. Versus est anapęsticus, Pindaricus, dimeter acatalecticus constans anapæsto: recipit tamen spondeum & dactylum, nonnunquam proceleumaticum sed rarius. Vtitur hoc carminis genere quinquies.

LIB. I. MET. V.

O stelliferi conditor orbis.

LIB. III. MET. II.

Quantas rerum flectit habenas,

LIB. IIII. MET. VI.

Si uis celsi iura Tonantis.

LIB. V. MET. II.

Puro claro lumine Phœbum.

Et Lib. v. Met. III.

Quænam discors fœdera rerum?

-- -- -∪∪ -∪

Hoc Adonio finiunt.

VI. Monocolon. Versus est Glyconius choriambicus, trimeter acatalecticus. Constat spondeo, choriambo, & Pyrrhichio: quo quinquies vtitur.

LIB. I. MET. VI.

Cùm Phœbi radiis graue.

LIB. II. MET. VIII.

Quòd mundus stabili fide.

Felix, qui potuit boni.

LIB. IIII. MET. III.

Vela Neritij ducis.

Verùm in hoc carmine primus quisque pes ferè trochęus est, excepto vltimo versu: in quo nonnulli tamen, vlcere, legunt.

Et lib. v. Met. IIII.

Quondam porticus attulit.

–– –υυ– υυ

VII. Monocolon. Versus est dactylicus Adonius, dimeter catalecticus, constans dactylo, & spondeo, siue trochæo. Semel hoc vtitur.

LIB. I. MET. VII.

Nubibus atris.

–υυ ––.

VIII. Monocolon. Versus est iambięus Hipponacteus, trimeter acatalecticus, qui scazon appellatur, quòd in sexta regione spondeum, vel trochæum habeat. Recipit imparibus locis iambum, tribrachyn, spōdeum, dactylum, & anapæstum: paribus iambum, & tribrachyn apud Comicos frequenter & anapæstum. Bis hoc vtitur.

LIB. II. MET. I.

Hæc cum superba uerterit uices dextra.

– – ∪ – – – ∪ – – ∪ – –

Et Lib. III MET. II.

Quisquis profunda mente uestigat uerum.

– – ∪ – – – ∪ – – – – –

IX. Dicolon distrophon. Primus quisque versus est Asclepiadeus choriambicus, tetrameter acatalecticus, constans spondeo, duobus choriambis, & Pyrrhichio. Secundus est dactylicus Pherecratius, trimeter acatalecticus, constans spondeo, vel anapæsto, dactylo, & spondeo, Hoc metro semel vtitur

LIB. II. MET. II

Si quantas rapidis flatibus incitus
Pontus uersat arenas.

– – – ∪∪ – – ∪ ∪ – ∪ ∪

– – – ∪∪ – –

X. Dicolon distrophon. Primus quisque versus est dactylicus Sapphicus, pentameter acatalecticus constans trochæo, spondeo, dactylo, & duobus trochæis. Secundus est Glyconius: cuius suprà VI. carminis genere meminimus. Hoc metro semel vtitur.

Cùm paulo Phœbus roseis quadrigis
Lucem spargere cœperit

– ∪ – – – ∪∪ – ∪ – –
– – – ∪∪ – ∪∪

XI. Dicolon distrophon. Primus quisque versus est iambicus Anacreôtius, dimeter catalecticus, constans tribus pedibus & syllaba. Primo enim loco habet iambum vel spondeum, secundo iambum, tertio iambum vel spondeum. Secundus Pherecratius: de quo IX. carminis genere diximus. Hoc metro semel vtitur.

LIB. II. MET. IIII.

Quisquis uolet perrennem
Cautus ponere sedem.

– – ∪ – ∪ – ∪
– – – ∪∪ – –

XII. Monocolon. versus est anapæsticus Partheniacus, & dimeter catalecticus. In prima, & secunda regione anapæstum, vel spondeum recipit, tertia solùm anapæstum, posteà superest syllaba, Hoc carminis genere bis vtitur.

LIB. II. MET. V.

Felix nimiùm prior ætas,

Et

Et Lib. III. Met. V.

Qui se uolet esse potentem.

– – ◡◡ ◡◡ – –

XIII Monocolon. Versus est dactylicus Sapphicus, pentameter acatalecticus: de quo paulò antè x. carminis genero memorauimus. Hoc carmine bis vtitur.

LIB. II. MET. VI.

Nouimus quantas dederit ruinas.

Et Lib. IIII Me.. VII.

Bella bis quinis operatus annis.

Hoc adonio terminauit.

– ◡ – – – ◡ – – ◡ ◡ –

– ◡◡ – ◡

XIIII. Dicolon distrophon. Primus quisque versus est iambicus Archilochius, senarius acatalecticus, imparibus locis recipiens interdum anapestum, in fine Pyrrhichium, vel spondeum. Secundus est iambicus archilochius dimeter acatalecticus. Hoc metro semel vtitur.

LIB. II. MET. VII.

Quicunq; solam mente præcipiti petit
Summumq; credit gloriam.

– – ◡ – – – ◡ – ◡◡ – ◡◡

– – – ◡ – – ◡◡

XV. Monocolon. Versus est dactylicus Ityphalicus, tetrameter acatalecticus cõstans tribus dactylis, & Pyrrhichio: quo semel vtitur.

LIB. XII. MET. I.

Qui serere ingenuum uolet agrum.

−∪∪ −∪∪ −∪∪ ∪∪

XVI. Dicolon distrophon. Primus quisq; versus est iãbicus senarius acatalecticus: de quo XIII. Carminis genere diximus. Secundus est elegiacus pentameter. Hoc metro semel vtitur.

LIB. III. MET. III.

Quamuis fluent: diues auri gurgite
Non expleturas coget auarus opes.

−− ∪− ∪− ∪− −− ∪∪

−− −− − −∪∪ −∪∪ −

XVII. Dicolon distrophon. Primus quisque versus est dactylicus Phalæcius, pentameter hendecasyllabus. Hic iambum pro spondeo in prima sede positum reperies. Secundus Archilochius, vel, vt aliis placet, Alcmanius tetrameter acatalecticus, constans duobus dactylis, & totidem trochæis: quo metro semel vtitur.

LIB. III. MET. IIII.

Quamuis se Tyrio superbus ostro

Come

Comeret, & niueis lapillis.

– – – ∪∪ – ∪ – ∪ – –

– ∪∪ – ∪∪ – ∪ ∪ –

XVIII. Dicolon distrophô. Primus quisque versus est dactylicus Alcmanius, trimeter hypercatalecticus, constans tribus pedibus heroici versus, & syllaba: ita tamen vt non sit ex meris spondeis. Secundus est Pherecratius: de quo suprà IX. carminis genere memorauimus. Hoc metro semel vtitur.

LIB III. MET. VI.

Omne hominum genus in terris.
Simili surget ab ortu.

– ∪∪ – ∪∪ – – ∪

∪∪ – – ∪∪ – –

XIX. Monocolô. Versus est iābicus Anacreontius, dimeter catalecticus: qui constat ex Anapæsto, duobus iambis, & syllaba. Hoc semel vtitur.

LIB. III. MET. VII.

Habet omnis hoc uoluptas.

∪∪ – ∪ – ∪ – –

XX. Dicolon distrophon. Primus quisque versus est Asclepiadeus: de quo IX. carminis genere diximus. Secundus est iambicus Archilochius, dimeter catalecticus,

cuius XIIII. metri genere meminimus.
Hoc carmine semel vtitur.

LIB. III. MET VIII.

E heu, quàm miseros tramite deuio
Abducit ignorantia.

— — – ∪∪ – – ∪∪ – ∪ –
— — ∪ – – – ∪∪

XXI. Monocolon. Versus est heroicus hexameter: quo semel vtitur.

LIB. III. MET. IX.

O qui perpetua mundũ ratione gubernas.

∪ – – ∪∪ – – – ∪∪ – ∪∪ – – ∪

XXII. Dicolõ distro hon. Primus quisq; versus est dactylicus Alcmanius, tetrameter acatalectus: cuius III. metri genere mentionem fecimus. Secundus est iambicus Archilochius, dimeter acatalecticus: de quo suprà, XIIII. carminis genere diximus. Hoc metro semel vtitur.

LIB. IIII. MET I.

Sunt etenim pennæ uolucres mihi,
Quæ celsa conscendant poli.

– ∪∪ – – – ∪∪ – ∪∪
– – ∪ – – – ∪ –

XXIII. Dicolon distrophon. Primus quisque

quisque versus est trochaicus Alcmanius, dimeter acatalectus. Recipit locis imparibus trochæum, tribrachyn, nonnunquam dactylum: paribus verò cùm supradictos, tum etiam spondeum, & anapæstum. Secundus Pherecratius: cuius antè g. carminis genere meminimus. Hoc metro semel vtitur.

LIB. IIII. MET. II.

Quos uides sedere celso
Solij culmine Reges,

–∪ –∪ –∪ –

∪∪– –∪∪ ––

XXIIII. Dicolon distrophon. Primus quisque versus est dactylicus Phalæcius, pentameter hendecasyllabus: de quo suprà XVII. metri genere diximus. Secundus est elegeacus. Hoc metro semel vtitur.

LIB. IIII. MET. IIII.

Quid tantos iuuat excitare motus.
Et propria fatum sollicitare manu?

–– –∪∪ –∪ –∪ –∪

–∪∪ –– – –∪∪ –∪∪–

XXV. Dicolon distrophon. Primus versus mistus videtur ex Sapphico, & Alcmanio, constans trochæo, spondeo, vel dactylo, cum

cum syllaba, dactylo, & spondeo, vel trocheo. Secundus Alcaicus est, tetrameter iambicus, constans ex penthemimere iambica, dactylo & spondeo. Quid si hûc dixerimus compositum ex Alcaico, dimidiato, & diuidiato Alcmanio? Hoc carminis genere semel vtitur.

LIB. IIII. MET. V.

Si quis Arcturi sidera nescit
Propinqua summo cardine labi.

–– –– – –∪∪ –∪
∪– ∪– – –∪∪ ––

XXVI. Monocolon. Versus est dactylicus Archilochius, constans tetrametro bucolico, & tribus trochæis: quo semel vtitur.

LIB. V. MET. V.

Quàm uariis terras animalia permeant figuris!

–∪∪ –– –∪∪ –∪∪ – ∪ –∪
–∪

F I N I S.

LOCO

LOCORVM, ET VERSVVM GRAECORVM in hiſce libris citatorum interpretatio.

LIB. I. PROSA IIII.

Pag.7.fac.2.verſu 3.ὄνος πρὸς λύραν?Id eſt aſinus ad lyram?
Ibidem, verſu 4. ἐξαύδα μὴ κεῦθε νόῳ, Id eſt. eloquere,ne occultes intellectui.
Pag.10.fac.2.verſ.8.ἕπου θεῷ Id eſt, ſequere Deum.

PROSA V.

Pag.12.fac.2.verſu 7.ἀλλὰ εἷς.&c. Id eſt,ſed vnus Rex eſt,vnus Dominus.

LIB. II. PROSA II.

Pag. 18. fac.1. verſ. 20. δοιοὺς πίθους &c. Id eſt, duo dolia, malorum quidem vnum, alterum autem bonorum. Al.ου μειρά κιον ὤν ἔτι δύο πίθους,&c.,Id eſt Non adoleſcentulus adhuc etiam duo dolia,&c.

LIB. III PROSA VI.

Pag.39.fac.1. verſu 22. ὦ δόξα, &c.Id eſt, O gloria,gloria,iſinitis iam mortalibus nullius præuij vitam tu me feciſti magnã

Proſa

prosa XII. pag.53. fac. 2. versu 16. πάντοθεν, &c. Id est, vndique in circulis ducis similem aceruum.

LIB. IIII. PROSA. VI.

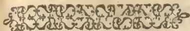
Pag.70. fac.1.vers.17. Ἀνδρὸς &c. Id est, Viri sacri corpus virtutes ędificauere. Ibidem, pag.71. fac.1. vers.24. Ἀργαλέον δ', &c. Id est, Difficile autem est, sermone explicare, quemadmodum Deus omnia regat, & sua prouidentia disponat.

LIB. V. PROSA. II.

Pag.76. fac.2. vers.22. Πάντ' ἐφορᾷ &c. Id est, omnia videt, & omnia audit.

F I N I S.

ANGELI

ANGELI POLITIANI IN EPICTECTI Stoici Enchiridion, è Græco à se interpretatum, ad Laurentium Medicem, Epistola.

Aenea Lapitham, cum qui cum Centauris pugnauerit, Laurẽti Medices, adeò uulneribus inuiolabilem telisq; imperuiũ fuisse scribit Pindarus: ut quum in eum Cẽtauri ingentem quandam syluarum molem, facto unanimiter impetu, congessissent, recto (ut idem inquit) pede terram sciderit. At uerò Epictetus hic noster ea non à Vulcano (ut Achilles atque Aeneas) sed à natura ipsa ac ratione arma accipit, quæ nõ modò se à talis & ferro sed à metu quoque & dolore, cæterisq; animi pertur

perturbationibus tutū inuiolabileq; praestiterint. Bellum quidem hic uir non cum Centauris (ut ille) sed cum fortuna. cumq; opinione acerrimum gessit: quas ita ambas fudit atque fugauit, ut eas ex uniuersa quoque hominū uita exterminauerit. Qui quum & seruus esset, & claudus, & Homerico Iro pauperior, haud tamen dubitauit, diis sese amicum notissimo apud Graecos disticho adseruare. Legerat enim apud Platonē in eo dialogo, qui Alcibiades primus, aut De natura hominis inscribitur, eum propriè uereq; hominem esse, cuius omnis in rationali animo substantia existeret. Quapropter quicquid extra hunc hominem foret, id ad se minimè pertinere arbitratus est. Neque id uerbis tantum aut libris, sed uita quoque ipsa prae se tulit: ita enim sese ab externorum cura auocauit, ut Romae eius domus ne ianuam quidem ullā habuerit: quipp. in qua praeter uilissimum cubile nihil omnino esset. Huius de uita ac moribus ingens uolumen (quod tamen olim

culpa

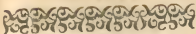
culpa temporum interiit) Arrianus uir clarißimus conscripsit, eque eius libris quasi florem quendam, qui hunc Platonicum, hoc est uerum hominem in libertatem uindicaret, excerpsit atque in uolumē redegit: quem quia librum ad manum semper habere oporteat, Enchiridion, quo nomine militaris pugiunculus significatur, inscripsit. Sermo autem in eo omnino efficax est, atq; energiæ plenus, & in quo mira sit ad permouendum uis. Suos enim quiuis adfectus in eo agnoscit, adq; eos emendandos ceu quodam aculeo excitatur. Omnia uero ordinem inter sese mirum habent, omnibúsque ueluti lineis (quamuis in plura id opus capita sit distinctum) ad excitandum rationalem animum, quasi ad ipsum centrum contendunt: ut is & suæ dignitatis curam habeat, & propriis actionibus secundum naturam utatur. Stylus autem qualem res postularet, concisus est, dilucidus, quique omnem respuat ornatum, Pythagoreorúmque præceptis, quas illi Diathecas uocant

quamsimilimus. Hoc ego opus quum Latinum facere aggrederer, ut indulti à te nobis huius tam suauis ocij rationem aliquam redderem, in duo omnino mendosißima exemplaria incidi, pluribúsque locis magna ex parte mutilata. Quapropter quum & cætera quæcunq; usquam exemplaria extarent, non dißimilia his esse audirem: permisi mihi, ut sicubi aliqua capita aut deessent, aut dimidiata superforent, ea ego de Simplicij uerbis, qui id opus interpretatus est, maxima (quantum in me esset) fide supplerem. Quòd si non uerba ad unguem (id nullo modo fieri poterat) ad sensum certè ipsum purum syncerumq; Latinum à nobis redditum arbitror. Quod ne quempiam fortasse perturbet, quemadmodum Aristarchus Homeri uersus, quos ipse non probaret, ita non singula ipsa capita, quæ nostris quidem uerbis explicentur, obelo, hoc est ueru, iugulauimus. Suffurare igitur Laurenti tuis occupationibus ociolum aliquod (si potes) quod libelli huius lectio-

ni impertias. Id enim disciplinæ genus in eo est, quod si rectè perpendas, num cuiquam magis aliorum, quàm ingentis fortunæ uiris conueniat. Sed quod in toto hoc libello pluribus explicatur, id omne Epictetus duobus his uerbis, quæ etiam frequentissimè usurpabat, comprehendere est solitus: SVSTINE ET ABSTINE. *Patriam hic uir Hierapolim Phrygiæ urbem habuit. Romæ Epaphrodito cuidam Neronis familiari seruiit, atque ad* M. *usque Antonij tempora peruenit. Domitiano autem imperante, eius dominatu offensus, Roma Hierapolim migrauit, ratus uerum esse quod est apud Tragicum: Patriam esse cuiúsque, ubi quis rectè ageret. Tanta uerò apud omneis homines eius uita admiratio extitit, ut Lucianus Syrus Epicteti lucernam fictilem tribus drachmarum milibus ob eius authoritatem uenisse tradat. Nos ad te nunc non lucernam Epicteti, sed eius imaginem animi, quæ multò plus lucis habeat, Laurenti, mittimus.*

Nam quum uniuersam tuæ pulcherrimæ bibliothecæ suppellectilem, quam tute nobis utendam concessisti, nuperrimè scrutaretur: hoc unum meritò opusculum, quasi ex horto flosculum quod tibi offerrem, delibaui. Hic enim unus est liber (nisi me opinio fallit) qui & naturæ isti tuæ ad magna quædam semper atque ardua excitatæ, & his tam duris temporibus, quibus te undique fortuna exercendum accepit, maximè omnium conueniat,

Vale.

EPICTECTI STOICI ENCHIRIDION.

Quæ in nobis sint, quæue non: qualiáue quæque sint. Caput I.

ORVM quæ sunt, partim in nobis est, partim non est. In nobis est opinio, conatus, appetitus, declinatio, & (vt vno dicam verbo) quæcunque nostra sunt opera. Non sunt in nobis, corpus, possessio, gloria, principatus, & vno verbo, quæcunque nostra opera non sunt. Quæ igitur in nobis sunt, naturâ sunt libera, nec quæ prohiberi impediriue possint. Quæ in nobis non sunt, ea imbecilla, serua, & quæ prohiberi possint, atque aliena.

Quid ex eorum quæ nostra, quæq; aliena sint, ignoratione, notitiáq; eueniat.

Caput II.

SI quæ naturâ sunt libera, serua putabis, & aliena quæ sunt, propria, impediêris, dolebis, turbaberis, incusabis deos atque homines. Si vero quod tuum est, id solum tuum esse putabis, & alienum quod reuera est alienum: nemo te coget vnquam, nemo prohibebit, neminem culpabis, neminem accusabis, inuitus nihil ages, nemo te lædet, inimicum non habebis.

Quòd aliena omittenda, nostra curanda, quódque vtraque adsequi non est.

Cap. III.

SI ergo talia expetis, memento non oportere modicè commotum ea attingere, sed partim omnino dimittere, partim in præsentia reiicere, ac primò tui ipsius curam agere. Si autem & hæc ipsa velis, regnare scilicet, diues esse, & domesticos dirigere: fortasse neque hæc ipsa consequeris, quia priora quoque expetis. Illa vero nullo modo consequeris, quæ sola homini felicitatem pariunt.

Quo nos pacto in aspera quauis imaginatione gerere oporteat. Cap. IIII.

COntinuò igitur in quauis aspera imaginatione disce cōsiderate, imaginationem esse illam, neque id omnino esse quod videtur: deinde scrutare id, & examina his regulis, quas habes: primáque hac, & maximè, vtrum circa ea sit, quæ sunt in nobis, an quæ non sunt. Quòd si circa aliquod eorum sit, quæ in nobis non sunt, promptum hoc est, nihil ad me.

Quomodo tractanda sint, quæ in nobis sunt. Cap. V.

MEmento appetitus promissionem esse, vt consequatis quod appetis. Declinationis autem promissionem, vt in id non incidas quod declinas. Qui ergo appetitus promissione excidit, infortunatus est: qui autem in id quod declinat, incidit, malè est infortunatus. Si ergo sola declinas, quæ præter eorum naturam sunt, quæ in te sunt, nunquam in id incides, quod declinabis. Morbum autem si declines, aut mortem, aut paupertatem, malè fortunatus eris. Aufer igitur declinationem ab omnibus, quæ non sunt in nobis, eamque transfer in

ea, quæ præter eorum naturam sunt, quæ in nobis sunt: appetitum vero penitus in præsentia aufer. Si enim appetis quæ in nobis nō sunt, ab aliquo eorū excidas, necesse est. Quantum verò eorum, quæ sunt in nobis. appetere expediat, nondum tibi constat: solo animi conatu, aut auocatione vtere leuiter, & cum supputatione, & remissè.

Quomodo tractanda, quæ in nobis non sunt Cap. VI.

IN vnoquoque eorum, quæ aut delectant, aut vtilitatem præbent, aut diliguntur, memento considerare, quale id quidque est, incipiens à minimis: si ollam diligis. dic, ollam diligo: ea enim fracta. non perturbaberis: si filium tuum amas, aut vxorem, dic te hominem diligere: mortuo enim non perturbaberis.

Quomodo preparari in actionibus oporteat, vt perturbatione vacemus, ac primo per meditationem. Cap VII.

CVm rem quampiam aggressurus es, redige tibi in memoriam, qualisnam ea res sit. Si lotum abis, præpone tibi quæcunque in balneo fiunt, irrotanteis, inquietos, conuiciantes, furanteis,

atque

sque ita tutius rem aggredieris. Si au-
em continuò dices, lauari volo, pro-
ositumq́ue meum, quod secundum na-
uram est, seruare, & in quacunque re
imiliter, non peccabis. Hoc enim pa-
to si quid inter lauandum impedimen-
i accidit, in promptu hoc tibi erit: non
hoc volebam solùm, sed & meum pro-
positum, quod est secundum naturam
seruare: non seruabo autem, si molestè
feram quæ fiunt.

De perturbatione declinanda per rerum naturæ consideratonem, quæ nos perturbant. Cap. VIII.

PErturbant homines non res ipsæ, sed rerum opiniones: vt mors nihil terribile, alioqui & Socrati visa foret. Sed quia opinio de morte terribilis: ideo illa terribilis. Igitur quum aut impediamur, aut perturbemur, aut doleamus, nunquam alium accusemus, sed nos ipsos, hoc est opiniones nostras.

Ratio superioris præcepti, triplicisq́ue hominum gradus assignatio.
Cap. IX.

INeruditi est alios culpare, quum quid malè agat. Eius qui iam cœpit erudi-

ri, seipsum. Eruditi, neque alium, neque seipsum.

Quomodo tractanda, quæ de externis videntur eligenda. Cap. x.

OB nullam alienam excellentiam te efferas. Si equus superbiens dicat, pulcher sum, ferendum esset. Tu verò quum dicis superbiens, pulchrum habeo equum, memento te ob pulchrum equum superbire. Quid ergo est tuum, præter vsum imaginationum? Ergo quum in vsu opinionum secundum naturam te habebis, tum verò superbias. ob aliquod enim tuum bonum superbies.

Quæ nobis ex externis concedantur, quóq; iis pacto sit vtendum, per similitudinem.
Caput x I.

QVemadmodum in nauigatione vbi in portum est ventum, si exeas aquatum, incidit vt cochleas in itinere, aut bulbulos colligas, animum tamen ad nauigium intentum habere conuenit, & sæpe respicere an gubernator vocet: & si vocet, omnia illa abiicere, no vinctus eò coniiciaris, instar pecudum: sic in vita si pro bulbulo aut cochleola vxorcula nobis, aut filiolus præbeatur, nihil

nihil fit prohibendum. Si autem gubernator vocet, curre ad nauigium, relinquens hæc, neque respiciens. Si autem sis senex, nunquã procul à nauigio discede, ne fortè vocatus desis, inque id vinctus coniiciaris. Qui enim volens non sequitur, necessitate hoc patietur.

Quo pacto sine perturbatione & noxia, externis acquiescere possimus.
Caput XII.

NE velis quæ fiunt fieri vt velis, sed velis quæ fiunt vt fiunt, & prosperis. Morbus corporis est impedimentum, propositi verò minimè, nisi ipsum velit: claudicatio cruris impedimentum est, propositi verò minimè. Atque hoc in quocunque incidentium considera: inueniésque id alterius esse impedimentum, non tuum.

Quòd impossibilia non sunt, quæ præcipiuntur, quando vires animo aduersus omnia insunt. *Cap.* XIII.

IN quocunque incidentium memento tecum ipse quærere, quam tu vim habeas ad eius vsum. Si malum habeas, vim bonam inuenies, vt ad voluptates continentiam: si labor offeratur, inuenies

robur: si conuicium, patientiam. Atque hoc pacto assuetus, ab imaginationibus non perturbabetis.

Quales praebere nos oporteat, quum externa amittimus. Cap. XIIII.

NUnquam in te quapiam dicas, perdidi hoc, sed reddidi. Puer obiit? redditus est. Ager ereptus? nónne & hic redditus est? Sed malus est vir, qui abstulit. Quid ad te, per quem repetierit qui dedit? Quousque autem tibi praebeantur, velut alienorum curam habe, vt hospitij viatores.

Responsio ad obiecta, quae de superiori praecepto emergunt. Cap. XV.

SI proficere vis, dimitte has considerationes: si rem meam neglexero, nutrimentis carebo: nisi puerum puniam, malus erit. Praestat enim fame obire sine dolore, & metu, quàm in affluentia viuere cum perturbatione: praestat & puerum malum esse, quàm te infelicem dominari. Igitur à minimis incipias oportet. Effusum est oleum, ablatum vinum? considera tanti abs te emi quietem, securitatemque animi: gratis autem nihil adquiritur. Si autem voces

puerum,

puerum, cogita posse illum non audire, aut audientem nihil eorum agere, quæ velis. Sed non tanti is est, vt propter eum tute perturberis.

Contra vulgi de nobis existimationem.
Caput XVI.

SI proficere vis, ne molestè feras, si propter ea, quæ extrinsecus sunt, demens aut stultus videaris.

Aduersus inanem gloriam.
Caput XVII.

NE velis rei cuiusquam gnarus videri. Et si quibus esse aliquis videare, ne crede tibiipsi. Scis enim, non facilè esse, & propositum tuum secundum naturam seruare, & iis qui sunt extrinsecus, placere: sed necesse est, vt qui alterum curet, alterum negligat.

Quibus studendum sit, quibus non sit.
Caput XVIII.

SI velis liberos, vxoremque tuam, & amicos viuere, stultus es. Quæ enim in te non sunt, vis in te esse: & quæ aliena, tua. Atque ita si puerum peccare non vis, stultus es. Vis enim, vt vitium non sit vitium. Si autem velis appetens aliquid

quid eo non excidere, hoc potes: hoc igitur exerce, quod potes.

Quæ nos seruos faciant, quæue liberos.
Caput XIX.

Dominus cuiusque est is, qui quæ ille vult, aut non vult potest aut dare, aut afferre. Qui ergo liber esse vult, neque velit quicquam, neque fugiat eorum quæ sunt in aliis: alioqui vt seruiat necesse est.

Regula electionis præsentium, præteritorum, & futurorum, per similitudinem.
Caput XX.

Memento oportere te vt in conuiuio versari: in quo si fercula ad te perueniunt, extenta manu modestè carpe. Si transit qui fert, ne eum detine: si nondum peruenit, ne procul appetitum extende, sed expecta dum ad te veniat. Sic erga filios, sic erga vxorem, sic erga principatus, sic erga diuitias, erisque aliquando dignus deorum conuiuio. Si verò quæ apposita fuerint non capies, sed contemnes, tunc verò non modò deorum conuiua, sed collega eris. Id enim quum facerent Diogenes & Heraclitus, atque his similes, meritò & diuini erant & vocabantur.

Quo pacto imaginationi moderandum circa ea, quæ fugienda videntur.
Caput XXI.

QVo flentem videas in luctu, quia eius filius aut peregrè absit, aut obierit, aut bona dilapidauerit, caue ne te imaginatio corripiat, tanquam in malis sit ille, quum sit in externis: sed statim in promptu habeto, non hunc casus hic torquet (quia alium non torquet) sed opinio. Quantum igitur ad sermonem pertinet, versare audacter cum illo: quinimo & si inciderit, simul geme: caue tamen ne & intrinsecus gemas.

Quid ad nos attineat, quidue supra nos sit, aptissima similitudine.
Cap. XXII.

MEmento actorem te esse fabulæ, quancunque is velit qui docet: si breuem, breuis; si longam, longæ. Si mendicum agere te velit, & tunc ingeniosè age: si claudum, si principem, si priuatum; ad te enim pertinet, datam tibi personam bene agere; eligere ad alium.

Qua-

Quo pacto & in aduersorum expectatione imaginationi moderandum sit.
Cap. XXIII.

SI coruus aduersum crocitabit, ne te imaginatio corripiat, sed statim tecum ipse diiudica, & dic: nihil mihi hæc significant, sed vel corpori meo, vel gloriolæ, vel natis, vel vxori. Mihi verò omnia prospera significant, si voluero. Quicquid enim horum incidat, in me est, vt ex iis vtilitatem capiam.

Causa superioris sensus, & quasi conclusio.
Caput XXIIII.

INuictus esse poteris, si in nullum certamen descendes, quod vt vincas, in te non est.

Quæ via ad libertatem expetißima sit.
Caput XXV.

VIde ne quenquam, quem tu aut honore, aut potentia, aut fama præstantem videas, beatum dicas, ab imaginatione videlicet correptus. Nam si substantia boni in iis est, quæ sunt in nobis, ibi neque inuidia, neque æmulatio locum habet. Tu autem non Imperator, aut Consul esse vis, sed liber. Tu autem

via

via ad hoc est contemptus eorum quæ in nobis non sunt.

Solutio eorum, quæ superioribus obstare videntur. Cap. XXVI.

MEmento, non qui conuiciatur aut verberat, iniuriam facere, sed quam de his opinionem concepisti, velut iniuriam facientibus. Quum te igitur quis irritat, tua te opinione scito irritari. Quamobrem à principio enitere, ne te imaginatio corripiat. Si enim semel per aliquod tempus eam continebis, facilius tuiipsius compos eris. Mors & exilium, & omnia quæ terribilia videntur, ante oculos tibi continuo sunto. Maximè verò omnium mors: neque quicquam vnquam humile cogitabis, neque quicquam cupies nimis.

SECVNDA PARS,

QVA EVM QVI IAM PROfecerit instituit. Eaq; primo dissoluit, quæ philosophari incipientibus occurrunt.

CAP. XXVII.

I philosophiam cupis, præpara te cōtinuò vt irrideaiis, vt subsanneris à multis vt dicant, repentè nobis Philosophus emersit: & vnde nobis hoc supercilium? Tu verò supercilium quidem ne habe. Quæ vero tibi optima videntur, ita retine, tanquam sis à Deo in hac acie collocatus. Quod si persistes in iisdem, & qui te prius deridebant, iidem postea admirabuntur. Si vero iis terga dederis, duplici irrisione afficieris.

Quod à seipso ad externos conuersio, Philosophi statum destruit.
Cap. XXVIII.

Si

Si quando euenerit, vt ad ea quæ extrà sunt te conuertas, velisque euipiam placere, scitote de statu decidisse. Satis igitur tibi in omnibus sit Philosophum te esse. Si autem videri etiam vis, tibiipsi videare & satis erit.

Solutio emergentium in eius animo cogitationum, qui philosophiam aggreditur.

Cap. XXIX.

HÆ te cogitationes ne eruciēt, honore carebo, neque vsquam vllus ero. Si enim carere honore in malis est (vt certè est) nō potest in malo esse propter aliud, nō magis quàm in turpi. Nunquid igitur tuum opus est, principatu potiri, cōuiuio accipi? Minimè. Quomodo igitur hoc est honore carere? Quomodo verò neque vsquam vllus eris, quem in iis solis esse oportet, quæ sunt in te, in quibus tibiipsi maximè esse licet? Sed amicis prodesse? non potero. Quid ais prodesse. Non habebunt abs te argentum, neque eos ciues Romanos facies. Quis tibi ergo dixit, esse hæc in nobis, & non aliena opera? Quis autem potest dare alteri, quod ipse non habet? Possideo igitur, inquiunt, vt & nos habeamus. Si possum possidere seruans memet verecundum, fidum, & magnanimum, ostendite viam,

& possidebo. Si vero æquum ducitis, mea me bona perdere, vt vos quæ bona non sunt acquiratis, vos ipsi videte, quã iniqui sitis, quamque ingrati. Quòd si fidum verecundumque amicum argento præponitis, in hoc vos mihi opitulamini: neque ea me agere æqum ducite, quibus hoc perdam. Sed patria, quantum in me erit, adiumento carebit. Rursus quod tu hoc ais adiumentum? Porticus non habebit per te, neque balneas? Quid tum? Neque enim calceos habet per cerdonem, neque arma per fabrum? Satis est autem si suum quisque opus expleat. Quòd si ei quempiam alium compares, ciuem fidum & verecundum, nihilne ei prodes? Vtique Neque tu igitur inutilis illi eris. Quo igitur ordine in ciuitate ero? Quo poteris, seruans simul te fidum & verecundum. Quòd si dum illi prodesse velis, hæc perdas, quem tu illi vsum adferes, qui impudens infidusque euaseris?

Continuationem eorum solutionis, quæ philosophari incipientem impediunt.
Cap. XXX.

PRæpositus tibi est quispiam in conuiuio, aut in salutatione, aut in consilio?

lio? Si hæc bona sunt, gaudere te oportet, quia his potitus sit ille: si mala ne ægrefer, quia tibi non acciderunt. Memento autem non posse te, hæc nisi feceris, paria cum cæteris consequi in his, quæ in nobis non sunt. Quomodo ergo paria habere potest, alicuius fores non frequentans cum eo qui frequentat, non deducēs cum deducente, non laudans cum laudante? Iniustus igitur eris atque inexplebilis, si his nequaquam datis, quibus illa emūtur, ea gratis volueris. Sed quanti emuntur lactucæ? obolo, si ita contingat. Vt igitur quum quis obolum præbens accipiat lactucas, tu nō præbens non accipias, haud minus habere te censes eo qui accipit: vt enim ille habet lactucas, sic tu obolum non dedisti: Eodem modo hic euenit. Non vocatis ad cuiusquam conuiuium? Non enim quanti conuiuium emitur, dedisti. Laude id vendit, ministerio vendit. Da igitur, si tibi conducit, quanti emitur. Quòd si & illa amittere nō vis, & hæc accipere, inexplebilis es, & stolidus. Nihil igitur habes pro cœna? Nempe habes, quòd non laudas, quem non vis: quòd non ea profers, quæ ad eius limen perferuntur.

Quæ sint communia etiam ex naturæ voluntate. Cap. XXXI.

VOluntas naturæ perpendi ex his potest, de quibus inter nos nõ rixamur, Velut quum alienus puer fregerit poculum, in promptu statim est, esse id ex iis, quæ fiunt. Scito igitur, quum tuum fuerit fractum, talẽ te esse oportere, qualis fueris, quum alienum frangeretur. Idem ad maiora quoque transfer. Alienus obiit filius, aut uxor: nemo est qui non dicat humanum id esse. Sed quum suus cuiusque obiit statim hei mihi, & me miserum. Oportebat autem meminisse quid nobis accidat, quum de aliis idem audimus.

Mali naturam in mundo non esse. Cap. XXXII.

QVemadmodum non ideo sagittarij signum figitur, vt non attingatur: sic neque mali natura in mundo fit.

Quam putanda sit animi perturbatio, quidve agendum, ne in eam incidamus. Cap. XXXIII.

SI quis tuum corpus imperium habenti traderet, ægrè ferres: Quod autem tu tuam

tuam mentem cuiuis tradis, vt quum tibi conuicia dicuntur, perturbetur illa, & confundatur, nonne te pudet? Quidquid igitur aggressurus es, eius initium primò, tũ qđ deinceps sequatur: cõsidera atq; ita rẽ aggrediare. Id si non feceris, ab initio quidẽ promptè aggredieris, nihil eorum cogitans, quæ futura sunt. Postmodum verò quum quędam apparebunt turpia, pudore afficieris.

Efficax considerandi exemplum, quod quaque in re, quam sim:us aggressuri, accidere possit. Cap. XXXIIII.

VIs olympia vincere? & ego per deos: magnificum enim est. Sed cõsidera & initia, & cõsequẽtia, atque ita rem aggredere. Oportet bene sese instituere, necessariis vesci, abstinere condimentis, exerceri ad necessitatem, ad præscriptam horam, in æstu, in frigore, frigam non bibere, non vinum, si ita ferat res. Totum te denique præfecto ipsi, ceu medico tradere, tum in certamen prodire. Et interdum manum vulnerari, talum distorqueri, multam haphen deglutire, interdum verò & flagellari, postque hæc omnia superari His animaduersis, si adhuc vis, abi.

certatum: ſin minus, inſtar puerorum degeſ, qui nunc paleſtritæ ludunt, nunc gladiatores, nunc tuba canunt, mox tragedum aguntːita & tu nunc athleta, nunc gladiator, nunc orator, nũc philoſophus? toto verò, animo nihil, ſed velut ſimius, quicquid cernis, imitaris, aliudq́ ex alio tibi placet. Non enim cũ animaduerſione rem aggreſſus es, neque circunſpectans, ſed temerè, & per frigidam cupiditatem. Sic nonnulli quum philoſophum intuētur, aut quum à quopiam audiunt, benè Socrates dicit (& qui poteſt dicere vt ille?) volunt & ipſi ſtatim philoſophari. Homo conſidera primò, quæ nam, aut qualis ſit ea res, quã aggrederis: deinde naturam tuam conſule, vtrum id tolerare poſſis. Vis eſſe luctator, aut pentathlus? aſpice brachia tua, aſpice lumbos, aſpice femora. Aliud enim aliis aptum rebus natura parens largita eſt. An te cenſes huiuſmodi rebus ſtudentem eodem modo veſci poſſe, eodẽ modo potum ſumere, eodem modo iraſci, eodẽ modo mœrere? Vigilare oportet, laborare, ſecedere à propriis bonis, à pueris cõtemni, derideri ab omnibus vniuerſis in rebus minus autoritatis habere, in honore, in magiſtratu, in iudicio, in ceteris omnibus. Hęc inquam,

omnia

omnia conſidera, & vitam pro his indolentiam, libertatem, quietem malis, animaduerte. Quod ni malis, caue ea aggrediaris, ne instar puerorum, modò Philoſophus, modò publicanus, paulò pòſt rhetor, poſtremo Cæſaris procurator fias. Hæc inuicem nequaquam conueniunt. Illud oportet, hominem eſſe te vel bonũ, vel malum: aut ad interiora te vertas, neceſſe eſt, aut ad exteriora: vel philoſophi locum teneas, vel idiotæ.

Quòd officia à natura ducuntur, quodque vt ſeſe quisque aduerſus quempiam habeat, conſiderantur: Tum de officiis erga homines. Cap. XXXV.

Officia habitibus penſantur. Pater appellatur, curandus eſt, cedendum ei in omnibus: ferendis aut quum obiurgat, aut verberat. Sed malus pater eſt, at natura te non bono patri, ſed patri conciliauit. Frater iniurius eſt? vide quo tu loco ſis, non quid ille facias. Propoſitum tibi eſt vt ſecundum naturam tu faciat. Propoſitum tibi eſt, vt ſecundum naturam tu facias: Nemo enim te lædet, niſi volentem. Tum læſus eris, quum te lædi opinaberis. Sic ergo à ciue ad ciuem, à vicino

ad vicinum, ad imperatorem ab imperatore officium inuenies,si considerare habitus assuesces.

Officia aduersus deos. Cap. XXXVI.

Pietatis erga deos id maximum esse scito, vt de ipsis bene sentias:putesq; & eos esse beneque ac rectè gubernare. Tum vt ira te cõpares, parère eis, atque omnibus cedere quæ fiat, neque inuitum sequi,quasi omnia ex oprimo consilio efficiantur. Hoc enim pacto neque deos vnquam culpabis, neque incusabis quasi neglectus. Id verò aliter efficere non potes,nisi ab iis te auoces,quæ in nobis,non sunt:inque iis tantum,quæ sunt in nobis, bonum ac malum ponas. Quòd si eorum aliquid bonum esse aut malum opineris, necesse est, vt quum ea non consequaris, atque oderis quæ velis, aut in ea incidas quæ nolis, conquetaris eius causam. Omne ad hoc animal natum est, vt quæ noxia videntur, eorumque caussas, fuganit, atque ab his auertantur : vtilia verò,& eorum causas, quærent atque admirentur. Non potest igitur, qui se lædi putat, eo quòd lædere videtur gaudere. Vnde & ipsa læsione gaudere im possibile est.Vnde & patri filius conuinciatur, quum his,quæ bona videntur,filium non

imp

impertit. Et Polynicem atque Eteoclem hoc inter se discordare compulit, quod tyrannidem bonum esse putabant. Propter hoc agricola conuiciatur diis, propter hoc nauta, propter hoc mercator, propter hoc ipsum, quibus aut vxores, aut liberi interiêre. Vbi enim vtilitas, ibi pietas. Quamobrem qui ea curat appetere atque euitare, quæ oportet, is eo tempore etiam pietatem curat. Libare autem & sacrificare secundum patrios mores vnumquemque decet, purè absq; lasciuia, absque negligentia, non parcè, non supra facultatem.

Qualem se ad diuinationem adhibere, de quibus vatem consulere, quomodo diuinationibus vti oporteat, in quo simul & officium erga deos, & erga nos ipsos existit. *Cap.* XXXVII.

Qvum ad diuinationem accedis, memento ignorare te quid sit euenturum, atque ideo vatem adire, vt ex eo id audias. Quale autem quidquid sit, si philosophus es, non ignoras. Si enim ex iis est, quæ in nobis non sunt, necessarium profectò est, neque bonum id esse, neque malum. Tolle igitur abs te cum vatem adis, appetitum ac declinationem: aliter enim

enim tremens vatem adibis. Sed quum noris quicquid euenturum sit, fusque deque esse,& nihil ad te illicebit, quodcunque id sit,eo bene,vti neque te quisquam prohibebit. Fidens igitur deos tanquam cõsultos adi. Mox vti tibi quid cõsuluerint: memento, quos in consilium acceperis, quibusque sit obaudire, nisi parueris. De his autem (vt & Socrates dictabat) cõsulendus est vates,quorum omnis consideratio relationem ad exitum habet, cuius cognoscendi occasio, neque ex ratione nobis, neque ex arte aliqua sit præbita. Quamobrem quum tantum periclitãdum tibi fuerit cum amico, aut cum patria: ne consule, an periclitaturus sit. Nam si tibi vates dixerit, aduersa apparuisse exta, manifestum est aut mortem significari, aut corporis impedimentum, aut exilium,Sed dictitabit ratio,teq; confirmabit, vt cum amico & patria periclitaris. Maximo igitur vati,hoc est ipsi Pythio intẽde, qui eum de templo expullit, qui amico opem non tulerit.

Officia erga nos ipsos, ac de iis primò, quæ ad morum constant.am faciunt, quæue eam impediunt, & de sermone in primis ac silentio. Cap. XXXVIII.

Statuẽ

STatue tibiipsi formulam quandam ac regulam, quam deinceps serues, & quum tecum, ipse es, & quum in homines incidis. Silentium sit plurimum, loquere necessaria, & paucis, & raro: aut quandoque cùm te ad aliquid dicendum tempus vocat, dic quidem, sed non de quauis re, non de gladiatorum pugna, non de cursu equorum, non athletis, non de epulis vel poculis singulatim: maximè verò omnium non de hominibus vituperans, aut laudans, aut cum cæteris iudicans. Si igitur possis, demuta eorum sermones, qui tecum sint, in id quod deceat. Quod si inter extraneos te deprehensum videas tace.

De risu. *Cap.* XXXIX.

RIsus neque multus sit, ob neque multa, neque solutus.

De iureiurando. *Cap.* XL.

IVsiurandum refuge, si possis: si minus, quum licet.

Aduersus cupiditatem, ac primò de conuiuiis. *Cap.* XLI.

COnuiuia cū extraneis ac vulgaribus respue. Quod si quando tempus incidat,

dat, intentum habe animum, ne in vulgarem statum defluas. Scias enim necessarium esse, qui cum inquinato conflictetur, & ipsum inquinari.

De eorum, quæ ad corpus pertineant, usu.
Cap. XLII.

QVod ad corpus attinet, ad purum usque usum sume, velut cibum, potum, vestem, domum. Quod autem ad gulam aut delicias pertinet, penitus circumscribe.

De re venerea. *Cap.* XLIII.

CIrca rem veneream quantum in nobis sit, ante nuptias purè agendum est. Quòd si cogimur, quæ tamen sunt legitima assumenda. Ne sis tamen molestus utentibus, neque, redargutor, néue sæpius obiice te non uti.

Aduersus iracundiam, & quales nos erga detractores præbeamus.
Cap. XLIIII.

SI quis ad te deferat, ille de te malè dicit: ne excusa, quæ dicatur, sed responde: ignorat ille & alia, quæ mihi adsunt mala, alioqui non sola hæc diceret.

De spectaculorum cupiditate.
Cap. XLV.

AD theatra sæpe accedere necessariũ non est: quòd si quando tempus incidat, caue ne cuiquam magis studere videaris, quàm tibi. Velis quæ fiunt, ita fieri, vt fiunt: eum tantummodo vincere, qui victor fuit. Status autem ne sit grauis, sed constans cum quadam lætitia. Egressus spectaculo multa de his, quæ facta sint, ne disputa, quando ad te corrigendum non faciunt: neque de omnibus sermonibus qui dicti sint.

De auscultationum cupiditate.
Cap. XLVI.

AD recitantes ne accede, neq; his vel raro interfis: quòd si interfis, grauitatem constantiamque ita serua vt molestia vaces.

De congressu cum potentioribus.
Cap. XLVII.

COngressurus cum aliquo eorũ præsertim, qui potentiores videntur, præpone tibi, quid in hoc fecisset Socrates aut Zeno: Neque dubitabis, quo te pacto gerere oporteat.

Quomo

Quomodo preparare nos debeamus, potentiorem adiuri.
Cap. XLVIII.

QVum aditurus quempiam eorum es, qui magna possunt præpone tibiipsi fore, vt non admittaris intro ad eû, vt excludaris, vt tibi fores non pateant, vt te ille angligat. Tum cogita, an eum iis eum adire expediat. Vbi adieris, fer quæ fiunt neque tu tecum dicas vnquam, talia non merebar. Vulgare enimest, que extrinsecus sunt, calumniari.

De congressibus cum plurimis.
Cap. XLIX.

IN cõgressibus absit, vt de tuis aut operibus, aut periculis nimium atque immodice memineris. Non enim quemadmodum tibi de tuis periculis meminisse, ita & aliis, quæ tibi acciderint, audire est iucundum. Absit etiam, vt risum moueas: est enim res vulgaris, & nescio quo modo ducit ad vilitatem: & hæc vnà venerationem, qua te prosequātur qui adsint, remittere potest: Periculosum etiam est, in sermonis obscœnitatem prouehi. Si quādo igitur tale quid incidat, tum si res & tempus fert, obscœnitate vtendum increpa.

crepa: sin minus, ad saltem taciturnitate, & rubore ostende, eum te sermonem ferre iniquo animo.

Quomodo resistendum voluptati. Caput L.

Qvum voluptatis cuiuspiam imaginationem capis, quemadmodum in cæteris, serua teipsum, ne ab ea corripiaris. Sed excipiat te res ipsa, atque aliquod tute spatium cape. Tum vtrunque tempus animo voluta, & quo voluptate potieris, & quo iam potitus, pœnitentia adficieris. Téque ipsum tute increpa. His verò oppone, quantopere si abstinueris, gaudebis; téque ipsum tute laudabis. Quòd si res postulara videtu', vt rem aggrediaris: caue, ne suis te blandimentis atque illecebris superet. Tum oppone, quàm melius sit, huius certaminis victoriam tibi ipsi conscire.

Agendum bonum propter seipsum reliquis neglectis, ac primo de iustitia. Caput LI.

Qvum iudicaris faciendam tibi rem, idque facias: ne da operam, quo minus te facientem alij videant, etiamsi

aliud quippiam ea de re multi sint opinaturi. Si enim non rectè facis, ipsum opus fugiendum est: si rectè, ne metue increpaturos non rectè. Vt enim hoc, aut dies, aut nox est, aduersus disiunctum magnam habet dignitatem: aduersus autem coniungatum, indignitatem habet: ad seruandam autem, quam in conuiuio communionem oportet, indignitatem habet. Si quando igitur cum aliquo conuiuaris: memento, ne ad eorum quæ apposita sunt dignitatem aduersus corpus aspicias: sed aduersus quoque animum, qualem decet conuiuam, te serua.

Quòd non bonum simpliciter, sed quòd nobis faciat, eligendum.
Cap. LII.

SI personam induisti, supra tuas vires, neque eam sustines: & quod implere potueras, omisisti.

Quomodo animum vel ab irrationalibus affectibus, vel à suo peruerso iudicio seruemus. *Cap.* LII.

INter deambulandum, quemadmodum caues, ne clauum calces, aut pedem

em distorqueas: ita caue, ne quod in te
pso dominatur, offendas. Et hoc si in
uauis re seruemus, tutius illam aggre-
liemur.

*De eorum, quæ ad corpus pertineant, posses-
sione.* Cap. LIIII.

MOdus possessionis vnicuique cor-
pus est velut pes calcei. Si in hoc
ergo consistas: modum seruabis: si ex-
cedas, in præceps feraris necesse est: ve-
lut in calceo, si supra pedem extendas fit
aureus calceus, deinde purpureus, de-
inde punctabundus: nullus enim termi-
nus est, vbi modum semel excesseris.

De officio & cura erga vxorem.
Capur LV.

MVlieres statim à decimoquatto an-
no dominæ vocantur: his enim vi-
ri ob concubitum blandiuntur. Virorum
ergo culpa sibi deinceps nimis placent.
Monendæ igitur sunt, fore apud nos in
honore nihil ob aliud, nisi si modestæ
sint, & virum reuereantur.

*Degeneris signum, atque nimio corporis
cultu.* Cap. LVI.

DEgenetis signum est, insistere iis, quæ corporis sunt, vt plurimo exercitio, plurimo corporis cultui. Sed & consensus cuiusdam superuacanei signum est. Quibus enim gaudemus, cum iisdem consentimus. Oportet igitur nimiam corporis curam velut ab re esse arbitrari: maximè verò curam eius habere, quòd ipso vtitur corpore.

Præceptum ad patientiam ac mansuetudinem. Cap. LVII.

QVum quisquam tibi malè facit, aut dicit, memento illum suum se officium facere arbitrantem, aut dicere. Esse igitur non potest, vt is, quòd tibi videtur, sequatur, sed quod sibiipsi. Quòd si malè sibi videtur, ipse læditur, qui & deceptus est. Verùm enim coniugatum, si quisquam falsum arbitretur, non coniugatum ipsum læditur, sed qui decipitur. Si ab iis igitur moueatis, mitem te aduersus, conuiciantem præbebis. Loquere igitur sic in quauis re ipsi est visum.

Quod res omnes partim alteræ alteris consentiunt, partim dissident.
Cap. LVIII.

Omnis

OMnis res duas habet ansas: alteram, qua ferri possit: alteram, qua non possit. Frater si iniurius sit, ne eum inde capias, quòd scilicet est iniurius: hæc enim eius ansa est, qua ferri non possit: sed inde magis, quod frater est, quòd tecum educatus: atque ita inde eum capias, vnde ferri possit.

De sermonum congruentia.
Caput LIX.

HI sermones congruunt: Ego sum ditior te: ego igitur melior sum: Ego sapientior te: ego igitur melior te. Hi autem magis congruunt: Ego te ditior sum: mea igitur possessio, quàm tua melior est: Ego te sapientior: mea igitur oratio, quam tua, melior. Tu verò neque possessio es, neque oratio.

De iudicio rerum exacto.
Caput LX.

LAuatur quis citò? ne dicas, malè eum lauari, sed citò: bibit quis multum vini? ne dicas, malè, sed multum. Nisi enim eius consilium scias, vnde scis an male? Sic enim accidet, vt

aliorum apprehensiuas imaginationes accipiamus, aliis autem assentiamus.

Aduersus gloriam atque ostentationem, & primò circa scientiam.

Cap. LXI.

NVllo modo teipsum dixeris philosophum, neque multum loquere inter ineruditos de speculationibus, sed fac aliquid ex ipsis speculationibus, veluti in conuiuio, ne dic quo pacto oporteat comesse, sed comede, vt oportet: memento enim & Socratem vndecunque abstulisse ostentationem. Quod si de aliqua speculatione sermo inter ineruditos incidat, tace, vt plurimum: magnum enim periculum est euomere, quæ non concoxeris. Et quum quis dixerit, te nihil scire, idque te non remordeat, tum scito initium esse operis. Nam & oues non herbam euomentes pastoribus ostendunt, quantum comederint, sed cibum intus concoquentes, vellera extra ferunt, & lac. Et tu igitur ne speculationes ineruditis ostenta, sed ex his concoctis opera.

Aduersus sobrietatis, tolerantiæq; ostentationem. *Cap. LXII.*

Quum

QVum attenuato sis corpusculo, ne tibi ob id place. Neque si aquam bibas, ex quauis occasione, dic, aquam bibo: sed cogita, quàm sint mendici abstinentiores nobis, quamque toleraniores: tum quòd alia non habeamus bona, quæ alij habent. Quod si exerceri velis, ad laborem ac patientiam: tecum ipse hoc fac. Neque ab externis videri velis, vt qui vim patientes à potentioribus, quo populum connocent, statuas incendunt, & se vim pati clamant. Ostentator enim totus extra vergit, & patientiæ atque abstinentiæ bona destruit, cum eorum finem statuit esse multorum opinionem.

Descriptio triplicis habitus, ineruditi, philosophi, & proficientis.
Cap. LXIII.

INeruditi status & formula est, nunquam à seipso expectare vtilitatem aut nocumentum, sed ab externis. Philosophi status est & formula, omnem vtilitatem, ac nocumentum à seipso expectare. Signum proficientis hoc est, neminem vituperat, neminem laudat, de nemine queritur, neminem accusat,

nihil de seipso dicit, ceu si sit aliquis, aut aliquid sciat. Quum in re quapiam aut impeditur, aut prohibetur, seipsum accusat. Et si quis ipsum laudet, ridet laudantem ipse secum: & si vituperet, non se expurgat. Degit autem instar valetudinarij cauens aliquid eorum, quæ sunt in se, commouere prius, quàm ad soliditatem perueniat: appetitum omnem à seipso sustulit: declinationem vero in ea tantum, quæ sunt contra naturam eorum, videlicet quæ sunt in nobis transtulit: conatu ad omnia remisse vtitur: an stultus, an rudis dicatur, minimè curat: vtque vno explicem verbo, quasi aduersarium seipsum obseruat, & quasi insidiatorem.

Quòd verba propter opera. *Cap.* LXIIII.

QVum quis ideo gloriatur quòd Chrysippi sententia interpretetur, dicat ipse secum: Nisi opertè Chrysippus scripsisset, nequaquam haberem vnde gloriarer. Sed scripsit Chrysippus non vt quis eum interpretaretur, sed vt secundum se operaretur. Si ergo scriptis vtar, tum eorum bonum fuero consecutus.

cutus. Si autem interpretantem admiret, aut etiam interpretari ipse possim, grammaticum, non philosophum admirer, aut agam. Quid autem prodest medicamenta quædam inuenisse descripta, eáque intelligere atque aliis tradere, ipsum me ægrotantem minimè eis vti.

Quòd in his perseuerandum.
Cap. L X V.

IN proposito perseuerandum, velut in lege est. Petita igitur, velut si hæc transcendas, impius sis futurus. Si quid autem de te quispiam dixerit, ne cura: id enim tuum non est.

Quòd supersedendum non est, sed quamprimum ad hæc incumbendum.
Caput L X V I.

QVò te vsque differs, vt iam te aliquando dignum his, quæ optima sunt, putes, neque vsquam transgredi hæc statuas? Quòd si diem de die termino adiicias, non proficis, sed deficis. Iam nunc igitur adsuesce, vt tanquam perfectus viuas, omnibúsque quæ accidant rectè vtaris. Et quacunque in re

arbitrare propositum tibi certamen: neque vllum diem negligas: quo enim die non proficis deficis. Hoc igitur pacto Socrates virorum omnium sapientissimus euasit. Quòd si ipse nondum es Socrates: at viuere debes, vt qui Socrates velis esse.

Tres loci in philosophia, eorumq́; inter se ordo.
Caput LXVII.

PRimus, ac maximè necessarius locus est in philosophia, qui ad vsum speculationum pertinet, velut est, non mentiri. Secundus qui ad demonstrationes, velut est, quòd mentiri non oporteat. Tertius, qui ad eas confirmandas & prospiciendas spectat: hoc est, quo pacto, & vnde demonstrare id possimus, verum esse, aut falsum. Igitur tertius quidem locus necessarius est ob secundum: secundus verò ob primum: maximè omnium necessarius, & in quo quiescere oporteat, primus est. Nos verò contrà facimus: tertio enim loco immoramur, inque eo omne nostrum studium conterimus.

Tres antiquorum ſententiæ in promptu habendæ, quarum prima Cleanthis, Euripidis ſecunda, tertia Platonis eſt.

Cap. LXVIII.

SEmper hæc in promptu habenda. Primum. Si renitar malus ero, geménſque ac plorans ſequar. Secundum: Neceſſitas omnia ſurſum verſus ad diuinam cauſam ducit, volentia & inuita. Eam qui lætus ſequitur, is verò eſt ſapiens. Sed & tertium: O Criton, ſi ita diis placet, ita fiat. Me vero Anytus & Melitus interimere quidem poſſunt, lædere autem non poſſunt.

***

EPICTETI ENCHIRIDII FINIS.

